

**Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка**

ЗБІРНИК

**МАТЕРІАЛІВ V ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ**

***«СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У РОЗВИТКУ
НАУКИ ТА ОСВІТИ»***

(04 квітня 2019 р.)

Кам'янець-Подільський

2019

Друкується згідно з ухвалою вченої ради
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 6 від 23 травня 2019 р.)

Рецензенти:

- Завальнюк О.М.** – доктор історичних наук, професор;
Корець М.С. – доктор педагогічних наук, професор;
Марчук Л.М. – доктор філологічних наук, професор;
Онуфрієва Л.А. – кандидат психологічних наук, професор.

Редакційна колегія:

- Копилов С.А.** – доктор історичних наук, професор, ректор (голова);
Конет І.М. – доктор фізико-математичних наук, професор, проректор з наукової роботи (відповідальний редактор);
Білецька Т.В. – кандидат соціологічних наук, доцент, керівник відділу наукової роботи (заступник відповідального редактора);
Юрчишин Ю.В. – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання (відповідальний секретар);
Білик Р.М. – кандидат педагогічних наук, доцент;
Глушковецький А.Л. – кандидат історичних наук, доцент, декан історичного факультету;
Коваленко Б.О. – кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету української філології та журналістики;
Лабунець В.М. – доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету;
Співак В.І. – кандидат психологічних наук, доцент, декан факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології;
Стасюк І.І. – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, декан факультету фізичної культури;
Ткачук В.В. – кандидат економічних наук, доцент, декан економічного факультету;
Федорчук І.В. – кандидат біологічних наук, доцент, декан природничого факультету;
Хоптяр А.О. – кандидат філологічних наук, доцент, в.о. декана факультету іноземної філології;
Щирба В.С. – кандидат фізико-математичних наук, професор, декан фізико-математичного факультету.

3-42 Збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених «Сучасні тенденції у розвитку науки та освіти» (04 квітня 2019 р.). Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута», 2019. 117 с.

У збірнику подано матеріали наукових досліджень молодих вчених, які присвячені сучасним інноваціям у науці та освіті.

Адресується науковцям, учителям, магістрантам і студентам.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ, СПОРТ І ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

- Алексєєв О.О.** Сучасні уявлення про спортивне тренування на прикладі настільного тенісу **с.5**
- Боднар А.О., Юрчишин Ю.В., Мисів В.М.** Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до олімпійської освіти молодших школярів: мотиваційний компонент **с.10**
- Гакман А.В., Дудіцька С.П.** Мотиваційні пріоритети до занять рекреаційно-оздоровчою діяльністю людей похилого віку **с.14**
- Одайник В.В.** Сутність розвитку координаційних здібностей студентів закладів вищої освіти засобами баскетболу **с.18**
- Петров А.О., Стасюк В.А.** Дослідження ефективності ділових ігор, як засобу формування здорового способу життя у студентів **с.24**
- Погребняк Т.М.** Актуальні проблеми впровадження та перспективи розвитку оздоровчої фізичної культури в системі освіти України **с.29**
- Стасюк В.А.** Вплив самовиховання та самопізнання на покращення показників фізичної підготовленості юних футболістів **с.36**
- Юрчишин Ю.В., Боднар А.О., Мисів В.М.** Оздоровча рухова активність у способі життя студентської та учнівської молоді **с.44**

РОЗДІЛ ІІ. ІСТОРИЧНІ НАУКИ

- Галецька Я.С.** Францішек Равіта-Гавронський та його внесок у розвиток історичних досліджень в Україні у ІІ пол. ХІХ ст. – поч. ХХ ст. **с.52**
- Ляшкович Р.С.** Закон УНР про військову мобілізацію від 26 січня 1919 р. та його реалізація: відоме і невідоме **с.58**
- Ляшкович Т.В.** Питання матеріально-технічного забезпечення Армії УНР у працях сучасних українських дослідників **с.62**
- Марчук О.І.** Кадрові питання у діяльності головноуповноваженого уряду УНР Івана Огієнка **с.68**
- Яблонська Д.Р.** Німець Карл Поль – лектор-германіст Кам'янець-Подільського ІНО, перекадач і громадський діяч **с.74**

РОЗДІЛ III. ПЕДАГОГІЧНІ ТА ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

<i>Дерево'янко Д.В.</i> Засоби інформаційно-цифрових технологій в організації фахової діяльності вчителя початкових класів.....	с.84
<i>Мойсєєнко Ю.В.</i> Особливості формування світобачення у дітей 5-6 років.....	с.89
<i>Опалюк Т.Л.</i> Стратегії навчання XXI століття в освітньому процесі педагогічних університетів.....	с.95
<i>Силка О.О.</i> Еволюція вчення про нарцисизм у працях зарубіжних психологів.....	с.99

РОЗДІЛ IV. ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ ТА СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

<i>Білик Р.М., Кохан Р.В.</i> Передумови формування професійних компетенцій майбутнього фахівця фізико-технологічного профілю ..	с.103
<i>Долгіх А.О., Байбуз О.Г.</i> Розробка програмного забезпечення прогнозування часових рядів з використанням методу групового урахування аргументів.....	с.108

Відомості про авторів.....	с.114
-----------------------------------	--------------

УДК 796.015:796.342:373.5

О.О. Алексєєв,

кандидат педагогічних наук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

**СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО СПОРТИВНЕ ТРЕНУВАННЯ НА
ПРИКЛАДІ НАСТІЛЬНОГО ТЕНІСУ**

В даній статті подано результати теоретичного дослідження протиріч теорії і методики спортивного тренування в настільному тенісі.

***Ключові слова:** спортивне тренування, настільний теніс, протиріччя, спортсмени.*

Актуальність теми. Сучасні тенденції розвитку спорту вищих досягнень вимагають систематичного вдосконалення науково-теоретичних і технологічних основ багатолітнього тренування.

У проблемі спортивної підготовки центральне місце посідає питання про тренування як найважливішу і найактивнішу форму організації впливів на організм людини, спрямованих на позитивну зміну його кінезіологічного потенціалу і досягнення інших соціально важливих цілей виховання і самовиховання спортсмена.

Сучасний настільний теніс ставить надзвичайно високі вимоги до рівня спеціальної фізичної, технічної і тактичної підготовленості юних спортсменів [4]. Тенісисту потрібно володіти не тільки високим рівнем атлетизму, але й вмінням виконувати складні технічні прийоми і тактичні дії при надзвичайно високому рівні ігрової активності й психологічної напруженості спортивного поєдинку.

Однак, існуючі на сьогодні наукові й методичні розробки не містять достатньо обґрунтованих рекомендацій по засобах навчання і тренування, адекватних поточним станам кінезіологічних систем юного спортсмена конкретного віку. Залишаються недостатньо обґрунтованими критерії оцінки перспективності юних тенісистів, необхідних для прийняття рішення про їх перевід на наступний етап інтенсивної спортивної підготовки.

Аналіз літературних джерел дозволяє виявити протиріччя між все зростаючими потребами тренерів у знаннях про специфіку змісту і технології реалізації педагогічного процесу спеціальної фізичної підготовки юних спортсменів і відсутністю фундаментальних наукових

розробок, які б забезпечували озброєння тренерів і спеціалістів, що працюють у системах підготовки спортивного резерву, новим науковим знанням і технологічними інноваціями, які визначають формування нового стилю професійного вирішення завдань управління багатолітньою підготовкою спортсменів.

Проблема розвитку і поглиблення уявлень про науково-технологічні основи оновлення системи багатолітньої підготовки провідних спортсменів, що витікає з вище зазначеного протиріччя, обумовлює необхідність розвитку нового актуального напрямку наукового пошуку в галузі теорії і методики індивідуальних видів спорту.

Мета дослідження полягає у встановленні сутності протиріч теорії спортивного тренування в настільному тенісі для врахування їх при реалізації педагогічного процесу.

Методи дослідження. У процесі дослідження були використанні такі методи: теоретичний аналіз та узагальнення даних наукової літератури.

Результати дослідження та їх обговорення. Історично склалось так, що наукова й особливо науково-теоретична розробка проблеми тренування у більшій мірі торкалася шляхів досягнення максимально можливого спортивного результату [12].

Дійсно, системно-утворюючий фактор, яким у відповідності до сучасних уявлень є кінцевий результат, у спортивному тренуванні є принципово важливим. В останньому неважко впевнитися, якщо співставити авторитетні визначення (що наявні в літературі) спортивного тренування.

Л. П. Матвєєв дає наступне визначення: «спортивне тренування – основна форма підготовки спортсмена; це є підготовка, системно побудована за допомогою методів вправи і являє собою, по суті, педагогічний процес управління розвитком спортсмена (його спортивним вдосконаленням» [6, с. 22].

Д. Харре визначає спортивне тренування як «керований за науковими й особливо педагогічними принципами процес спортивного вдосконалення, мета якого – через планомірний і систематичний вплив на можливості й підготовленість спортсмена привести його до високих результатів у виді спорту» [8].

В. В. Петровський дає таке визначення: «Спортивне тренування – це керований процес, мета якого полягає в тому, що за допомогою планомірного і систематичного впливу на організм спортсмена підвести його в потрібний час до стану найкращої готовності (спортивної форми)» [7, с. 55].

У цих визначеннях можна побачити цілий комплекс протиріч. Поняття «тренування» виступає тут і в ролі способу, і в ролі процесу, і в ролі засобу, за допомогою якого можна досягти певної мети.

Метою тренування може бути і спортивний результат, і своєчасність підведення спортсмена до цього результату. Нарешті, сама «мета тренування» розуміється як така, що логічно передує процесу, який здійснюється для його досягнення (тобто спочатку формується мета, а потім здійснюється процес для її досягнення). Причина такого протиріччя не лежить на поверхні явища, що розглядається, а швидше за все, може пояснюватися його власними внутрішніми багатоплановими протиріччями.

Певною мірою, властиве спортивному тренуванню протиріччя відображається і в тому, що спортивне тренування завжди спрямоване на досягнення індивідуально вищого результату в одному виді спорту, що вимагає високого ступеню спеціалізації тренування. Разом з тим досягнення високого для даного індивіда спортивного результату ще не означає, що воно буде достатньо значимим у спорті взагалі.

Ще одне суттєве протиріччя стосується самої сутності процесу спортивного тренування. Відомо, що ефективність тренування багато в чому визначається рівнем і характером фізичних навантажень, які спортсмен засвоює в діапазоні індивідуальних адаптацій.

В результаті аналізу практики підготовки спортсменів високого класу в особливо розвинених у спортивному відношенні країнах, а також вітчизняних досліджень В. Н. Платонов виділяє чотири напрями розвитку теорії і методики спортивного тренування за останнє десятиріччя.

Перший напрямок найбільш важливий: стрімкий приріст сумарних об'ємів тренувальної роботи.

Другий – стрімке збільшення частки спеціальної підготовки в загальному об'ємі тренувальної роботи.

Третій – розширення використання приладів, обладнання і тренажерів для виведення спортсменів на недоступний раніше рівень розкриття функціональних резервів, прояву рухових здібностей.

Четвертий напрямок стосується впорядкування процесу управління тренуванням на основі об'єктивізації знань про структуру підготовленості й змагальну діяльність та розробку їх модельних характеристик.

В. К. Бальсевич виокремлює деякі принципіальні положення теорії і методики тренування. На його думку, тренування є зміною стану організму людини. Ця проста формула відображає фундаментальну властивість людини і взагалі всього живого – його здібність до мінливості, до розвитку.

Керуючись цим правилом, В. К. Бальсевич вважає, що можна забезпечити вибір тренувальних навантажень такого змісту, характеру, величини і спрямованості, які би відповідали цілям тренування і в той же час були адекватні сьогоднішньому стану організму спортсмена. Режим тренувальних навантажень має також погоджуватися з перспективною програмою фізичного вдосконалення людини й особливостями його природного розвитку в поточному віковому інтервалі, тобто мають враховуватися готовність і природна схильність людини до пропонованих форм, напрямків й інтенсивності навантаження.

Вивчення генези умов формування і розвитку спортивних здібностей в їх надзвичайних проявах, за даними багатолітніх досліджень рухової функції людини і порівняльного аналізу вікового розвитку рухів людини і тварин, показало, що базовий потенціал спортивних здібностей детермінується генетичними факторами і змістом рухової активності в дитячому і підлітковому віці, а ефективність процесу їх цілеспрямованого вдосконалення ступеню відповідності активності тренуючих впливів ритму вікової еволюції методики й індивідуальному морфофункціональному і психологічному статусу спортсмена [3].

Відомо, що спортивний результат залежить від різноманітного співвідношення багатьох факторів. До основних відносять: енергозабезпечення переважно за рахунок аеробних й анаеробних джерел), нервово-м'язову функцію, психологічні чинники, техніку, тактику і т.д. Разом з тим, у кожному конкретному випадку спостерігається суттєва змінність компонентів спортивної майстерності. Зв'язок між цими компонентами на різних етапах підготовки і рівнях тренуваності неоднозначний, тому в якості загального механізму динаміки тренуваності може розглядатися процес переструктурування, який має місце як у підсистемах, так і у всій системі в цілому.

Встановлено, що спортсмени, які досягли високих результатів у різних видах спорту, можуть бути розподілені на декілька відносно самостійних груп, у кожен з яких входять спортсмени із спорідненою структурою змагальної діяльності й підготовленості. Зокрема, плавці, гребці й бігуни на середні дистанції можуть бути розподілені на три основні групи:

- 1) спортсмени, які досягають високих результатів за рахунок швидко-силових здібностей;
- 2) які досягають високих результатів переважно за рахунок спеціальної витривалості;
- 3) які відрізняються рівномірною підготовленістю;
- 4) спортсмени які володіють на найвищому рівні окремими прийомами при відносно невисокій фізичній підготовленості.

Наведені дані свідчать, що недоліки підготовленості висококваліфікованих спортсменів є закономірним продовженням їх сильних сторін. У практичній площині це проявляється в тому, що у спортсменів високого класу, які мають яскраво виражену індивідуальність, найбільший ефект досягається при побудові й реалізації тренувальних програм, орієнтованих на встановлення і максимальний розвиток індивідуальних здібностей, а також видалення явищ диспропорцій в структурі підготовленості. Бажання «підтягувати» у розвитку якості, що відстають у здібностях, які багато в чому лімітовані генетично або стримуються високим рівнем розвитку інших якостей і здібностей, не тільки не дає результатів, але й гальмує вдосконалення сильних сторін підготовки, згладжує ті індивідуальні риси спортсменів, які могли б забезпечити досягнення високих результатів.

Висновки. Загострення конкуренції на міжнародній спортивній арені при зниженні колишніх можливостей екстенсивного розвитку системи підготовки спортивного резерву обумовлює необхідність компенсуючого просування вперед у науково-методичному забезпеченні цього надзвичайно важливого елемента системи спорту вищих досягнень. Одним із основних напрямків його вдосконалення є розробка нових технологій багатолітньої спортивної підготовки.

Однак, це ускладнюється науковими протиріччями в методології організації персонально орієнтованого процесу адаптації під впливом тренувальних навантажень. Хоча теоретично уявляється можливим створення відносно несуперечливої системи підготовки спортивного резерву з опорою на ключові положення еволюційного, системного і діяльнісного підходів.

Список використаних джерел:

1. Анохин П. К. Биология и нейрофизиология условного рефлекс. М.: Медицина, 1968. 166 с.
2. Анохин П. К. Узловые вопросы теории функциональной системы. Наука, 1980. 196 с.
3. Бальсевич В. К. Онтокинезиология человека. М.: Теория и практика физической культуры, 2000. 274 с.
4. Барчукова Г. В. Эргометрическая характеристика настольного тенниса: Метод. Разработка для студентов ГЦОЛИФКа. М., 1989. 36 с.
5. Куликов Л. М. К развитию общей теории спортивной тренировки. М.: Изд. «Теория и практика физической культуры», 1999. С. 22.
6. Матвеев Л. П. Основы спортивной тренировки. М.: ФиС, 1977. С. 22.

7. Петровский В. В. Организация спортивной тренировки. Киев: Здоров'я, 1978. С. 55.

8. Харре Д. Учение о тренировке. Пер. с нем. М.: ФиС, 1971. 326 с.

This article presents the results of the theoretical study of contradictions in the theory and method of sports training in table tennis.

Key words: sports training, table tennis, controversy, athletes.

УДК 378.147.091.3:373.3:796

Боднар А.О.,

кандидат педагогічних наук, старший викладач;

Юрчишин Ю.В.,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання;

Мисів В. М.,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ОЛІМПІЙСЬКОЇ ОСВІТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ

У статті розкрито значення мотивації як складової частини структури готовності майбутніх учителів фізичної культури до олімпійської освіти молодших школярів. Визначено різні підходи до трактування поняття «мотив» та конкретизовано зміст мотиваційного компоненту зазначеної готовності.

***Ключові слова:** мотивація, майбутні учителі фізичної культури, підготовка, структура готовності.*

Постановка проблеми. Підготовка майбутніх фахівців вищих навчальних закладів не може відповідати сучасним вимогам, якщо вони оволоділи тільки знаннями і вміннями, але не розвинули потребу у творчій, пізнавальній і професійній діяльності [6, с. 53]. Важливе місце у підготовці майбутніх учителів фізичної культури належить розвитку пізнавальних інтересів та трансформації їх у професійні мотиви. Саме тому в контексті підготовки майбутніх учителів фізичної культури до олімпійської освіти молодших школярів велика увага приділяється формуванню позитивної мотивації щодо впровадження олімпійської освіти в навчально-виховний процес молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогіці під час дослідження різних видів діяльності за основу беруть характеристику готовності як складової структури, до складу якої входить мотиваційна складова, яку науковці визначають як: мотиваційно-вольовий компонент [1, с. 8]; комунікативно-мотиваційний компонент [2, с. 13]; мотиваційний компонент [8, с. 104] та ін.

Багато дослідників і спеціалістів у галузі олімпійської освіти (В. Столяров, Г. Полікарпова, Г. Рагозіна, І. Барінова, В. Єрмолова, М. Булатова та ін.) стверджують, що основою готовності фахівця в галузі олімпійської освіти є не тільки сформована система олімпійських знань а й позитивна мотивація щодо їх використання у своєму стилі життя і в професійній діяльності.

Аналізуючи структуру готовності майбутнього вчителя фізичної культури до олімпійської освіти молодших школярів яка складається із мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивного компонентів [...], ми вирішили більш детально зупинитися на характеристиці мотиваційного компоненту зазначеної готовності.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні мотиваційного компоненту готовності майбутніх учителів фізичної культури до олімпійської освіти молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз літератури засвідчив, що сьогодні існує багато підходів до визначення поняття «мотив». Так, Н. Клименко визначає поняття «мотив», як інтегральний спосіб організації активності людини, будь-яка її спонука, так і зовнішні причини..., він виконує селективну, когнітивну, потребу, регулятивно-виконавчу, спонукальну та змістово-формуючу функції. Під мотивом навчальної діяльності автор розуміє всі фактори, які зумовлюють активацію навчальної діяльності студентів: потреби, цілі, установки, обов'язки, інтереси. Серед пізнавальних мотивів учений виокремлює: внутрішні мотиви, які виникли завдяки змісту і процесу навчання у ВНЗ (професійні та пізнавальні мотиви); зовнішні мотиви, що залежать від чинників, котрі знаходяться поза навчальною діяльністю (соціальні мотиви, особистісні мотиви, орієнтовані на досягнення успіху та на запобігання невдач) [3, с. 5].

Поняття «мотив» Л. Міхеєва тлумачить, як складне інтегральне психічне утворення, кінцевою метою якого є формування навчально-пізнавальної активності студентів та спонукання їх до досягнення встановленої мети. До внутрішніх мотивів, на думку ученої, належить пізнавальний (прагнення до оволодіння новими знаннями і способами пізнавальної діяльності), інтерес до знань (прагнення до засвоєння способів отримання знань), мотив самовдосконалення (прагнення до

підвищення власної компетентності, ефективності і майстерності), мотив самовипробовування. Зовнішні мотиви, як стверджує автор, безпосередньо не стосуються змісту, процесу і результатів навчальної діяльності, проте відіграють важливу стимулюючу роль [4, с.5].

І. Усков визначає поняття «мотивація навчальної діяльності», як сукупність мотивів, що в процесі взаємодії детермінують активність суб'єкта в освітньому процесі і забезпечують професійну спрямованість саморозвитку. Особливостями мотивації навчальної діяльності студентів, на думку автора, є тенденція до домінування мотивів оволодіння професією; поява прагнення до отримання освіти, цікавої роботи, посилення установки на гарні життєві умови і матеріальну забезпеченість через професійну діяльність; тісне переплетення пізнавальних мотивів з мотивами професійного самовизначення [9, с. 11].

Мотивація є важливим компонентом готовності завдяки впливу на створення необхідних установок і досвіду особистості, професійно значущих якостей, досконалості у діяльності, майстерності, що забезпечують свідоме здійснення діяльності [5, с. 227]. Активація навчально-пізнавальної діяльності студентів та їх зацікавленість процесом і результатами навчальної праці забезпечуються не окремими фрагментарними заходами, а якісною організацією всіх компонентів навчального процесу: цільового, мотиваційно-стимулюючого, змістового, операційно діяльнісного, контрольного-регулюючого та оцінювально-результативного [7, с. 11].

Спираючись на зазначені методологічні основи, можна конкретизувати зміст мотиваційного компоненту готовності, який визначається: характером соціально-значущих мотивів до формування гармонійно розвиненої особистості молодших школярів засобами олімпійської освіти; повнотою уявлення своєї професійної діяльності; усвідомленням своєї соціальної відповідальності; мотивацією досягнення успіху у професії; ступенем турботи про своє особисте і професійне зростання; бажання досягти нових педагогічних цілей.

Висновок. Отже, формування готовності майбутнього учителя фізичної культури до олімпійської освіти молодших школярів передбачає взаємозв'язок, взаємовплив і взаємообумовленість структурних компонентів, стійкі закономірні відносини між ними. Але якості системоутворювального компоненту даної готовності ми виділяємо мотиваційний компонент. Він визначає розвиток професійно-педагогічної спрямованості майбутнього учителя, активізує і стимулює оволодіння системою необхідних в даному випадку знань, умінь і навичок, безпосередньо впливає на формування його рефлексивних і творчих здібностей.

Список використаних джерел:

1. Бродська Л.В. Формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до виховної роботи в школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04; Інститут вищої освіти АПН України. К., 2006. 20 с.
2. Галицька М.М. Формування у студентів вищих навчальних закладів сфери туризму готовності до іншомовного спілкування: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. К., 2007. 20 с.
3. Клименко Н. О. Формування мотивів навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів гуманітарного профілю : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04; Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2005. 20 с.
4. Міхеєва Л. В. Формування мотивації вивчення педагогічних дисциплін майбутніми вчителями праці і професійного навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04; Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2005. 20 с.
5. Педагогіка вищої школи : Словник-довідник / [упорядкув. О.О.Фунтікова]. Запоріжжя : ГУ "ЗІДМУ", 2007. 407 с.
6. Петров П. К. Система подготовки будущих специалистов физической культуры в условиях информатизации образования : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01, 13.00.04; Удмурт. гос. Ун-т. Ижевск, 2004. 40 с.
7. Смирнова Е. Э. Пути формирования модели специалиста с высшим образованием. Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1977 136 с
8. Соглаев В. В. Педагогические условия формирования готовности курсантов вуза к воспитательной деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Челябинск, 1997. 222 с.
9. Усков И. В. Информационно-коммуникативные технологии как средство развития мотивации учебной деятельности студентов : автореф. дис. ... канд. пед. Наук. Рязань, 2006. 22 с.

The article deals with the importance of motivation as part of the readiness structure of future physical education teachers to Olympic education of primary school children. The author concentrates upon concept "motive" different approaches and concretizes the motivational component content of readiness.

Keywords: *motivation, future physical education teachers, readiness, structure of readiness.*

А.В. Гакман,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент;

С. П. Дудіцька, виклалдач

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

МОТИВАЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ ДО ЗАНЯТЬ РЕКРЕАЦІЙНО-ОЗДОРОВЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Актуалізація проблеми гуманності до людей похилого віку пов'язана, у першу чергу, із віковими особливостями та соціальним становищем цієї категорії населення. Ціннісні орієнтації людей похилого віку відображають найрізноманітніші потреби, серед яких істотне місце відводиться соціально-психологічній потребі у збереженні здоров'я. Тому важливе місце посідає мотиваційні чинники до занять рекреаційно-оздоровчою руховою діяльністю, яка позитивно впливає на стан здоров'я, покращення емоційного та психічного стану людей похилого віку.

Ключові слова: мотивація, рекреаційно-оздоровча діяльність, люди похилого віку.

Постановка проблеми й аналіз результатів останніх досліджень.

Дослідники стверджують, що емоційна складова на рівні з фізичними чинниками впливає на якість та тривалість життя людей похилого віку. В умовах жорсткої економічної та соціальної кризи, низької ефективності державної політики України в забезпеченні права громадян на належну якість життя постає гостра потреба у розробленні та використанні принципово нових та інноваційних підходів для реалізації потенціалу нації, збереження здоров'я та працездатності населення. Висока якість життя населення на сьогодні є основним показником розвитку та зростання будь-якої держави світу, соціальним стандартом та пріоритетом у політиці. Попри те, що здоров'я є на чільному місці в структурі якості життя, а вагомість рухової активності осіб будь-якого віку є безсумнівною. Відносно самостійною формою функціонування фізичної культури, яка може задовольнити потреби людей в активному відпочинкові та принести задоволення від рухової активності та спілкування є рекреаційно-оздоровча діяльність. Для соціальних форм організації оздоровчої роботи з людьми похилого віку необхідно визначити мотиваційні потреби до занять рекреаційно-оздоровчої рухової діяльності. Наразі для збільшення обсягу рухової активності різних соціальних категорій та якісного наповнення їхнього вільного часу різними цікавими і ефективними формами рекреаційної діяльності постає практична проблема

активізації уваги громадськості до мотиваційних потреб рухової активності яка забезпечує збереження здоров'я і відновлення психофізичного стану.

Серед останніх досліджень проблем, що розглядаються у статті, варто відзначити такі. Загальні питання організації рухової активності людини, О.В. Андрєєва [1, 2], рекреативні заняття як чинник формування дозвілленої культури, загальні напрями розвитку рекреації в Україні, Круцевич, Т.Ю., Андрєєва, О.В., Благій О.Л.[6], вплив рекреаційно-оздоровчої діяльності на уповільнення старіння організму, мотиваційні чинники рекреаційно-оздоровчої діяльності – А.В. Гакман [3,4, 5]. Вчені і практики, що займаються проблемою даного дослідження – в своїх роботах доводять, що активізація режиму рухової активності покращує стан здоров'я, розширює функціональні можливості організму осіб похилого віку.

Мета нашого дослідження полягає у вивченні пріоритетів та мотивів до рекреаційно-оздоровчої рухової активності осіб похилого віку.

Методи й організація дослідження. У процесі дослідження нами були використанні такі методи: аналіз літературних джерел, метод соціологічного опитування (анкетування). В соціологічному опитуванні, що проводилося в «Університеті третього віку» на базі Чернівецького комунального територіального центру соціального обслуговування «Турбота», взяли участь 39 респондентів, віком 60-75 років.

Виклад основного матеріалу дослідження. У людей похилого віку в достатній мірі сформована потреба в заняттях рекреаційно-оздоровчою руховою активністю, що виходить з бажанням підтримувати здоров'я, хорошу фізичну підготовку, поліпшення самопочуття, підвищення рухової активності та відчувати себе молодшим за віком. Згідно соціологічного опитування мотивації до рекреаційно-оздоровчих занять на питання чи займаєтесь ви будь-яким видом рекреації або фізкультурно-оздоровчими заняттями в вільний час?(69,2% відповіли так і 30,8 % ні), який вид рекреаційних занять ви переважно обираєте?(активний 56,5% пасивний 43,5%), чи берете участь у рекреаційних заходах?(так 33%, ні 26%, іноді 41%).

Які з перелічених видів рекреаційно-оздоровчих занять ви б обрали? Діапазон цілей, які ставиться перед людьми похилого віку, залежить від сфери їх інтересів і, отже, може бути самим широким. Наприклад творчість займає особливе місце в житті похилих людей. Мотивація творчої діяльності дозволяє зберегти високу робото-спроможність до глибокої старості. Тому мотиви мають динамічний

характер, мінливість, розвиток на базі задоволених нових потреб, що пов'язано з включенням людей похилого віку у різні форми діяльності такі як соціально-культурна сфера. Для людей пенсійного віку на передній план виникає потреба у підтримці фізичного здоров'я на прийнятному рівні. Відповідно, актуальною задачею у соціально-культурній діяльності є розробка рекреаційно-оздоровчих програм, що сприяють зміцненню фізичного здоров'я. Тут, перш за все, необхідна організація фізкультурно-оздоровчих занять, що враховують функціональні можливості організму людей похилого віку, його спосіб життя. Рекреаційна діяльність обумовлена об'єктивною потребою людського організму в відновленні не тільки свого фізичного, але й психічного балансу. Вона відрізняється величезним різноманіттям форм, засобів і методів соціально-культурної діяльності, здійснюється у вільному часу в відповідності до вікових особливостей, інтересів, інтелекту, бажань людини і характеризується добровільністю вибору знань. Їх результат - це насолода самим процесом діяльності. Особливо задоволення потреб в турботі про власне здоров'я було покладено в основу мотиваційних пріоритетів до занять рекреаційно-оздоровчої рухової діяльності у концепції дозвілля.

Висновки: Все перераховане вище, дозволяє зробити наступний аналіз, організація в достатній мірі вирішує завдання залучення до активних занять рекреаційно-оздоровчою руховою активністю. Люди похилого віку мотивовані до занять не тільки на даний час, а й на майбутнє, позитивно ставляться до фізичних вправ, рухливих та інтелектуальних ігор, прогулянок, туристичних походів, відвідування театрів, музеїв та вносять пропозиції щодо поліпшення рекреаційно-оздоровчої діяльності людей даної вікової категорії.

Перспективи подальших досліджень. Дослідження будуть спрямовані на розробку рекомендацій щодо організації дозвільної діяльності осіб похилого віку до рекреаційно-оздоровчої діяльності в умовах санітарно-курортних комплексах України.

Список використаних джерел:

1. Андреева О., Пацалюк К. Чинники, що детермінують рекреаційну активність осіб зрілого віку // Слобожанський науково-спортивний вісник: збірник наукових статей. Харків: ХДАФК, 2008. С. 31-34.
2. Андреева О. Соціально-психологічні чинники, що детермінують рекреаційно-оздоровчу активність осіб різного віку // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2014. № 3(106). С. 25-31.

3. Гакман А.В., Балацька Л.В., Лясота Т.І. Вплив рекреаційно-оздоровчої діяльності на уповільнення старіння організму // Вісник кам'янець-подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. 2016. С. 91-97.

4. Гакман А.В., Байдюк М.Ю. Мотиваційні чинники рекреаційно-оздоровчої діяльності людей похилого віку // Молодий вчений, 2016/11(39). С. 70-73

5. Гакман А., Мосейчук Ю., Медведь А., Мужичок В. Мотивационные приоритеты рекреационно-оздоровительной деятельности людей разного возраста // «Sport. Olimpism. Sănătate»: Congres Științific Internațional (Editia a II-a), 26-28 octomrie 2017: [etal Chișinău: USEFS, 2017. С. 100.

6. Круцевич, Т.Ю., Андреева, О.В., Благій О.Л. Рекреативні заняття як чинник формування дозвілленої культури // Спортивний вісник. Придніпров'я, 2008. № 1. С. 3–8.

Actual problems of humanity up to the people of the abducted warrior, they have the persecution of snow, under the special peculiarities of the social camp of this category of population. Conscious oriental people abducted by warriors in the middle of the world, in the middle of each other, socially-psychologically healthy consumers have been saved. Tom is more important than the first motivational officials to occupy a recreational and health center, who is positively impressed on the health center, improving the mental health and mental health of the sick people.

Key words: motivation, recreation, health and recreation, people abused.

В.В. Одайник, викладач

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

СУТНІСТЬ РОЗВИТКУ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ БАСКЕТБОЛУ

Одне з ведучих місць у фізичному вихованні займають спортивні ігри, які за рівнем своєї популярності серед населення та у світі й в Україні займають провідні позиції. Серед великої кількості спортивних ігор у державну програму фізичного виховання навчальних закладів включені ті ігрові види спорту, які поширені в Україні й мають різнобічний вплив на розвиток особистості та колективу, зокрема баскетбол.

Ключові слова: студенти, баскетбол, координаційні здібності, фізичне виховання.

Актуальність теми. Вплив засобів баскетболу на стан фізичної підготовленості студентів. Чільне місце в структурі національної системи освіти відводиться фізичному вихованню як важливому чиннику формування здорового способу життя й виховання здорової нації [1, с. 6].

Серед засобів фізичного виховання велике значення мають спортивні ігри, які за рівнем своєї популярності серед населення та у світі й в Україні займають провідні позиції. Серед великої кількості спортивних ігор у державну програму фізичного виховання навчальних закладів включені ті ігрові види спорту, які поширені в Україні й мають різнобічний вплив на розвиток особистості та колективу, зокрема баскетбол [3, с.15, 4, с.25].

Сучасна практика показує, що у вищі навчальні заклади поступають хлопці й дівчата з різним рівнем фізичної підготовленості, різним обсягом знань і вмінь із розділів шкільного фізичного виховання, різним рівнем мотивації до занять фізичними вправами [4, с.35]. Такий стан підготовленості студентів ускладнює можливість ефективного застосування розроблених науковцями рекомендацій у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів і вимагає проведення додаткових досліджень у цьому напрямі.

Удосконалення навчально-виховного процесу з фізичного виховання у вищих навчальних закладах освіти повинно обґрунтовуватися, передусім, реальним станом фізичного розвитку й фізичної підготовленості студентів [8, с. 32]. Проте, як показують наукові дослідження [6, с. 23], у студентів вищих навчальних закладів факультетів неспортивної кваліфікації простежується низька фізична підготовленість.

Мета дослідження - вивчити ефективність засобів з елементами баскетболу у фізичному вихованні студентів вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Експеримент проводили на базі К-ПНУ імені І. Огієнка. У ньому взяло участь 100 студентів педагогічного факультету й факультету іноземної філології, які були поділені на експериментальну та контрольну групи. Під час проведення експерименту стан здоров'я студентів був задовільним.

Експериментальну групу склали 28 студентів природничого факультету, і 28 студентів факультету іноземної філології. Контрольну групу склали 30 студентів педагогічного факультету, і 26 факультету іноземної філології.

Зі студентами контрольної групи процес фізичного виховання проводили за загальноприйнятою схемою, а в процес фізичного виховання студентів експериментальних груп упроваджено розроблені нами методичні рекомендації.

На початку та в кінці експерименту визначали рівень фізичної підготовленості студентів експериментальної й контрольної груп.

Рівень фізичної підготовленості студентів оцінювали за державними тестами [5], а саме: згинання й розгинання рук в упорі, лежачи на підлозі, піднімання в сід за 1 хвилину, стрибок у довжину з місця, біг на 100 м, човниковий біг 4 x 9 м, нахил тулуба вперед із положення сидячи.

Порівняльний аналіз результатів випробувань показав, що в студентів природничого факультету та факультету іноземної філології між середніми показниками з різних видів випробувань не виявлено суттєвої різниці, що дає підставу вибрати цих студентів для участі в педагогічному експерименті.

Під час нашого експерименту в процесі викладання баскетболу до уваги брали такі аспекти:

- різний рівень фізичної, технічної й теоретичної підготовленості студентів;
- відсутність можливості постійно проводити заняття з баскетболу на спеціально облаштованому місці;
- несистематичне відвідування занять студентами.

Із метою організаційного забезпечення проведення занять студентів поділено на групи із врахуванням рівня їх підготовленості, а також із числа краще підготовлених студентів вибирали помічників, які під час занять стежили за якістю виконання фізичних вправ тієї чи іншої групи, з метою різнобічного впливу на розвиток організму студентів про-

водили комплексні заняття, на яких вправи з елементами баскетболу були поєднані з легкоатлетичними й гімнастичними.

Вправи з баскетболу та легкої атлетики, які використовувалися на комплексних заняттях: ведення м'яча по колу в спортивному залі або на майданчику протягом тривалого часу (розвиток витривалості); одне коло навколо спортивного залу із веденням м'яча, наступне - звичайний біг (можна біг із вищою інтенсивністю), далі - знову із веденням і т. д. (розвиток координації); тривале виконання передач у русі по колу (розвиток координації); виконання спеціально-підготовчих вправ легкоатлета по діагоналі майданчика: біг із високим підніманням стегна, біг із закиданням гомілок назад, біг із виносом прямих ніг уперед, у сторони, назад, приставний крок правим/лівим боком, стрибки на одній нозі, стрибки на двох ногах, інші; передача баскетбольного м'яча на дальність, точність попадань (метання); ведення м'яча з максимальною швидкістю на коротких відрізках (швидкість); передача м'яча в парах або в стінку із максимальною швидкістю (швидкість рухів, координація); біг по баскетбольних і гандбольних лініях (спритність, рівновага, координація); естафета 4x100 (50:60) м із веденням м'яча (естафетний біг); стрибки через м'яч (стрибок у довжину); стрибок у довжину з м'ячем у руках після розбігу з веденням; стрибки з діставанням підвішеного м'яча (стрибок у висоту); різноманітні поєднання засобів навчання баскетболу та легкої атлетики (передача на партнера, стрибок із розбігу, зворотна передача від партнера, ведення м'яча по колу й кидок із подвійного кроку) тощо.

Вправи для розвитку витривалості та координації: ривки по ширині баскетбольного майданчика, перетинаючи бокові лінії чотири рази підряд із повтором та перервою між ними; передача м'яча в трійках зі зміною місць, пробігаючи майданчик 3-4 рази з мінімальною кількістю передач.

Для засвоєння студентами поданих знань на занятті поєднували теоретичну й практичну діяльність, інформацію кілька разів повторювали на різних заняттях. Також студенти здійснювали опис техніки виконання фізичних вправ, супровід виконання вправи з обговорюванням послідовності рухів та їх характеристик.

Використавши свою методику викладання баскетболу в експериментальній групі, ми приступили до кінцевого етапу - аналізу нашого експерименту. У кінці експерименту проведено повторне тестування рівня фізичної підготовленості студентів.

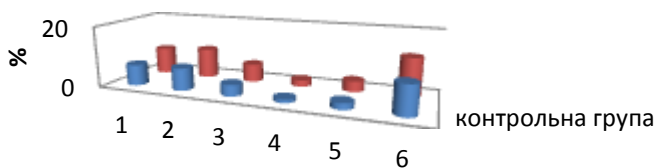
У хлопців обох груп природничого факультету спостерігається приріст результатів у всіх видах випробувань, однак у студентів експе-

риментальної групи приріст результатів більший, ніж у студентів контрольної (рис. 1).

Так, результати в студентів експериментальної групи з тесту “згинання й розгинання рук в упорі лежачи на підлозі” зросли на 8,8% і 6,9%, відповідно, результати піднімання в сід за 1 хвилину-на 9,8% і 7,3%; стрибка в довжину з місця-на 5,9% і 3,7%, відповідно; бігу на 100 м - на 2,1% і 1,1%, відповідно; човникового бігу 4x9 м - на 3,5% і 2,1%, відповідно; результати нахилу тулуба вперед із положення сидячи - на 12,6% і 9,5%.

Таким чином, результати тестування засвідчили вірогідне ($p < 0,05$) покращення рівня фізичної підготовленості студентів експериментальної групи педагогічного факультету.

Рис 1. Приріст результатів випробувань студентів вищих навчальних закладів

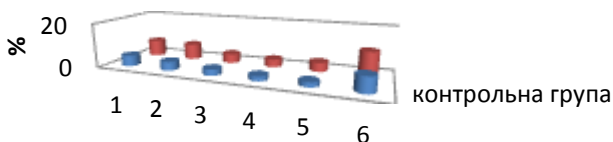
	1	2	3	4	5	6
■ контрольна група	6,9	7,3	3,7	1,1	2,1	9,5
■ експериментальна група	8,8	9,8	5,9	2,1	3,5	12,6

Умовні позначення: 1-згинання й розгинання рук в упорі лежачи на підлозі; 2-піднімання в сід за 1 хвилину; 3-стрибок у довжину з місця; 4-біг на 100 м; 5-човниковий біг 4x9 м; 6-нахил тулуба вперед із положення сидячи.

У хлопців обох груп природничого факультету спостерігали приріст результатів у всіх видах випробувань, однак у студентів експериментальної групи приріст результатів більший, ніж у їхніх колег із контрольної групи (рис. 2).

Так, результати згинання та розгинання рук в упорі лежачи на підлозі в студентів експериментальної групи зросли на 7,5%, а в студентів контрольної групи - на 4,8 %; результати піднімання в сід за 1 хвилину-на 7,2% і 3,9%, відповідно; стрибка в довжину з місця-на 4,2% і 2,7%, відповідно; бігу на 100м-на 3,5% і 2,1%, відповідно; човникового бігу 4х9м-на 4,1% і 2,1%; результати нахилу тулуба вперед із положення сидячи-на 10,8% і 6,9%, відповідно.

Рис 2. Приріст результатів випробувань студентів вищих навчальних закладів

	1	2	3	4	5	6
■ контрольна група	4,8	3,9	2,7	2,1	2,1	6,9
■ експериментальна група	7,5	7,2	4,2	3,5	4,1	10,8

Умовні позначення: 1-згинання й розгинання рук в упорі лежачи на підлозі; 2-піднімання в сід за 1 хвилину; 3-стрибок у довжину з місця; 4-біг на 100м; 5-човниковий біг 4х9 м; 6-нахил тулуба вперед із положення сидячи.

Отже, результати тестування засвідчили вірогідне ($p < 0,05$) покращення рівня фізичної підготовленості студентів експериментальної групи факультету іноземної філології. Особливо велика різниця приросту результатів спостерігалася у вправах, за допомогою яких оцінювали рівень розвитку м'язів живота, спритності, координації, швидкості й витривалості. б.

Висновки. За результатами педагогічного тестування студентів К-ПНУ імені І.Огієнка виявлено, що рівень фізичної підготовленості в них нижчий від середнього. Результати педагогічного експерименту дають підстави стверджувати, що запропоновані методичні рекомендації

дації з викладання баскетболу у фізичному вихованні студентів дають змогу ефективно впливати на розвиток різних фізичних якостей.

Перспективи подальших досліджень полягають у пошуку ефективних шляхів підвищення фізичної підготовленості студентів та залучення їх до ведення здорового способу життя.

Список використаних джерел:

1. Бернштейн Н.А. О ловкости и ее развитии. Москва Физкультура и спорт, 1991. 228 с.
2. Ильин Е.П. Психомоторная организация человека: Учебник для вузов. Питер, 2003. -384 с.
3. Озеров В.П. Психомоторные способности. Дубна. Феникс+, 2002. 320 с.
4. Соболев Ю.Л. Приоритетные направления в решении проблем организации ФВ студентов. Концепція розвитку галузі фіз. вих. та спорту в Україні: зб. наук. пр. Рівне, 2001. Вип. 2. С. 314-317.
5. Ljach W. Struktura koordynacyjnych zdolności motorycznych i kontrola koordynacyjnego przygotowania wyselekcjonowanych piikarzy noіnych na etapie szkolenia specjalistycznego. Efektywnon systemyw szkolenia w ryіnych dyscyplinach sportu: Materiaiy mikdzynarodowej konferencji. Sydney, 2000. P. 139-142.
6. Mechling. H. Von koordinativen Fдhigkeiten zum Strategie-Adaptions-Ansatz. Handbuch Bewegungswissenschaft. Bewegungslehre. Scorndorf: Hofmann, 2003. P. 347-369.
7. Sadowski Ed.J. Coordination Motor Abilities in Scientific Research: Monografy. Internation Associational of sport kinetics. Biala Podlaska, 2005. 468 p..
8. Zimmermann K. Koordinative higkeiten und beweglichkeit. Bewegungslehre. Sportmotorik. Berlin, 1998. P. 206-236.

One of the leading places in the physical well-mannered take sports games, which in terms of its popularity among the population and in the world and in Ukraine occupy leading positions. Among a large number of sports in the state program of physical education educational institutions included sports and games, which are common in Ukraine and have diverse effects on the development of the individual and collective, in particular this includes basketball.

Key words: *students, basketball, coordination abilities, physical education.*

А.О. Петров,

кандидат педагогічних наук;

В.А. Статсюк, викладач

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огіска

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЛОВИХ ІГОР, ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У СТУДЕН- ТІВ

У спілкуванні викладача з студентами на здоров'язбережувальну тематику виникають значні труднощі. Студентів дуже важко переконувати в необхідності вести здоровий спосіб життя. Прийомам ефективного переконання треба навчати студентів, готуючи їх до використання здоров'язбережувальних технологій у навчальному процесі.

Ключові слова: переконання, ділова гра, здоров'язбережувальні технології, навчальний процес.

Постановка проблеми. Проблема здоров'я та здорового способу життя учнівської та студентської молоді їх оптимізації стали предметом дослідження філософів, медиків, психологів, педагогів[1, 3].

Відомо, що вирішення питання формування здорового способу життя студентів багато в чому залежить від їх мотивації щодо зміцнення та збереження власного здоров'я, від ставлення до здоров'язберігаючої діяльності[2, 5, 8].

Отже, ігрова діяльність містить у собі потужні можливості для розвитку особистості студента. У пізнавальному полі навчальної гри створюються насамперед оптимальні умови для розвитку педагогічного мислення, уможливується оволодіння та передавання майбутнім фахівцям культурних норм і правил професійної діяльності. Відтак, застосування ділових ігор при підготовці фахівців різного профілю є актуальною проблемою підвищення якості навчання у вищому навчальному закладі. [6, 7].

Проблемі використання ділових ігор у навчальному процесі присвячені дослідження А. Айламазьяна, М.Арстанова, А. Асмолова, А. Вербицького, С. Мельникової, К.Підкасистого, В. Платова, В. Рибальського, Ж. Хайдарова, П. Щербаня, Л.Яворського та інших вчених. [9].

Вивчення і аналіз відповідної методичної і наукової літератури вказують на недостатнє дослідження проблеми ставлення студентів до власного здоров'я, участі їх у здоров'язберігаючій діяльності.

Мета дослідження. Виявлення ефективних прийомів переконання студентів, готуючи їх до використання здоров'язбережувальних технологій у навчальному процесі.

Методи дослідження. Вивчення і аналіз науково-методичної літератури, педагогічне спостереження, опитування.

Обговорення результатів дослідження. У процесі підготовки студентів до застосування здоров'язбережувальних технологій перевагу слід віддавати активним формам і методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, сприяють формуванню професійних умінь і навичок, критичного мислення, ініціативи й творчості. Наприклад: проектам «Захисти свою позицію», «Модель здорового способу життя»; діловим іграм «Переконай мене...», відкритим трибунам «Який спосіб життя – таке й здоров'я», «Напружене ритмом життя»; ситуаційним практикумам, тренінгам професійних умінь, кейс-технологіям (набору конкретних рішень і дій в типових ситуаціях, методик вирішення типових ускладнень і проблем у процесі впровадження здоров'язбережувальних технологій тощо); альтернативним формам (пропагуванню нових видів відпочинку, цікавого і корисного використання вільного часу) – фестивалям художньої творчості, конкурсам творчих робіт «Я обираю життя», профільним змінам для волонтерів у таборах відпочинку, фестивалям «Молодь обирає здоровий спосіб життя», КТС (колективним творчим справам) тощо.

Доцільно також застосовувати і традиційні методи і форми: конкурси на кращу організацію роботи з профілактики шкідливих звичок, кращу програму з формування здорового способу життя, кращу діяльність органів учнівського самоврядування; бесіди «Що таке здоров'я?», «Не тягнись пізнати таємницю наркотиків на власному досвіді»; лекції-диспути «Вплив агресивного соціального середовища. Як його уникнути?», «Небезпечні статеві стосунки – шлях до ВІЛ, безплідності»; круглі столи, семінари, книжкові виставки з відповідної тематики, перегляди та обговорення проблемних відеофільмів, анкетування, опитування тощо.

При розробці завдань різного ступеня складності ми ґрунтувалися на розумінні того, що неоднаковий початковий рівень знань і вмінь студентів створює різні передумови для професійної підготовки. Тому вибір навчальних і практичних завдань зумовлювався дидактичними завданнями і сформованістю професійно значущих якостей, умінь та навичок. Починаючи з першого заняття ми прагнули до того, що виконання завдань диференційованого характеру буде сприяти процесу професійної підготовки, перед усім, у студентів низького і середнього рівнів. З цією метою дотримувалися таких педагогічних умов: забезпе-

чення різнорівневого змісту навчальних і практичних завдань, відповідно до набутих знань та умінь студентів; проведення професійної діагностики та відповідного коригування процесу професійно-педагогічної підготовки студентів на всіх його етапах.

Диференційований підхід передбачав застосування різнорівневих тренувальних завдань, творчих завдань; педагогічних і професійно-практичних тренінгів; таких активних методів навчання, як ділові та імітаційні ігри, що моделюють професійні ситуації. Добір практичних занять і тренувальних вправ був безпосередньо спрямований на діяльність вчителя фізичної культури. Кожне індивідуальне заняття передбачало розвиток професійно важливих здібностей та якостей, набуття практичних умінь і навичок, що в цілому сприяло покращенню процесу професійної підготовки студентів до майбутньої діяльності.

Для формування уміння вести з учнями бесіду на здоров'язбережувальну тематику ми розробили ділову гру «Переконай мене...». На необхідність володіння таким умінням вказують майже 80% опитаних педагогів, які відзначають серйозні труднощі у спілкуванні з учнями. Мета гри – навчитися переконувати учня (студента) не палити, не вживати алкоголю і наркотиків, не вести безладний спосіб життя. Для досягнення мети вчитель має володіти методикою переконання, інакше його заклики виглядають штучними, формальними і непереконливими. Діти часто не довіряють педагогам, бо живуть і виховуються в суспільстві, де рівень довіри впав до критичних меж.

Групу ділять на 4 підгрупи по 6-7 студентів. Вони розходяться по чотирьох кутках аудиторії. Тема гри спільна для всіх, наприклад: «Переконай мене не вживати пива». Студенти обирають того, кого будуть переконувати, він має все заперечувати і не піддаватися на жодні вмовляння. Інші будуть шукати найбільш дієвих способів переконання. По черзі всі стають тими, кого переконують і тими, хто переконує.

Після того, як студенти трохи посміються, пожартують над незвичним завданням, вони швидко збагнуть, яке складне завдання поставлене і як нелегко його вирішити. Адже треба мати аргументи, треба володіти методами впливу. Треба досягнути мети. А якщо не досягаєш мети – поганий спеціаліст. Педагогічна діяльність без цього вміння не буде ефективною. На цьому наголошує викладач, організовуючи гру. Це розуміє, кожен учасник гри.

Вплив припиняється, коли той, кого переконують «здається» і визнає аргументи переконуючого. Гра часто затягується понад запланований час.

Для визначення рівня готовності студентів до здійснення переконання у необхідності позбутися шкідливих звичок нами застосовуються наступні критерії:

1. Рівень знань, аргументація, доказовість.
2. Ступінь володіння методами оцінки здоров'я.
3. Уміння визначати і підкреслити фактори, що позитивно і негативно впливають на здоров'я.
4. Уміння оцінювати ситуації.
5. Здатність переконувати: емоційність, сила впливу, відповідність віковим та індивідуальним особливостям учнів.
6. Особистий приклад: чи може бути конкретний студент особистим прикладом для учня.
7. Уміння планувати й проводити бесіду.

Всі учасники по черзі повинні побувати у ролі учня, якого переконують, і в ролі вчителя, який переконує. Працюють парами. Інші учасники уважно спостерігають, аналізують, занотовують найбільш переконливі дії, висловлювання, наголоси, тобто накопичують необхідний практичний матеріал для наступних бесід з учнями. Викладач наголошує, що свою здатність переконувати кожен студент зобов'язаний продемонструвати на практиці у реальній ситуації.

Викладач здійснює загальне керівництво, виступає арбітром у суперечках, підводить підсумки гри. З гри кожен учасник виносить заповнений власноруч конспект методів і прийомів впливу, який він використовує під час педагогічної практики та майбутньої професійної діяльності. Якість оформлення цього документу також оцінює викладач.

Перша гра проходить складно, бо для студентів це досить незвична форма діяльності. Помилки неминучі. Але коли студенти переконуються, що викладач не має наміру відступати від наміченого плану і гра дає відчутну користь, то ставлення студентів до ділової гри змінюється на позитивне. Якщо проводити ігри постійно, то вони стають такими ж звичними, як лекції й заліки.

Висновок. Використання ділових ігор здоров'язбережувального характеру позитивно позначилось, зокрема, на мотивації студентів. Коли студент не вміє працювати з учнем, він боїться, нервує, намагається позбутися цієї діяльності. Зовсім по-іншому він вмотивований до здоров'язбережувальної діяльності, коли його навчили, як конкретно це робиться.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В. Високі педагогічні технології. Вища освіта України. 2007. № 2. С. 70-77.

-
2. Белинская Т. В. Развитие ценностного отношения к здоровью у студентов педагогического вуза. Психология в вузе. 2007. №2. С.54-62.
3. Кодлюк Я. П. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх педагогів як пріоритет модернізації вищої освіти України. Професійні компетенції та компетентності вчителя. (Матеріали регіонального науково-практично семінару). Тернопіль: Вид. ТНПУ ім.В.Гнатюка, 2006. С. 10-14.
4. Коломинський Н.Л. Психологія педагогічного менеджменту: Навч. посібник. К.: МАУП, 1996. 124 с.
5. Петров А.О. Основи організації здорового способу життя студентів. Вісник Кам'янець-Подільського національного ун-ту ім. Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. 2013. Вип.6. С.180-186.
6. Петров А.О. Удосконалення підготовки майбутніх учителів фізичної культури до використання здоров'язберезувальних технологій. Наукові записки Тернопільського національного педагог. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2014. № 1. С. 49-55.
7. Петров А.О. Особливості професійної діяльності вчителя фізичної культури на сучасному етапі. Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський, 2014. Вип. 1 (16). С. 96-101.
8. Платов В.Л. Деловые игры: разработка, организация и проведение: Учебник. М.: Профиздат, 1991. 216с.
9. Щербань П.М. Активні методи підготовки майбутніх учителів. К., 1988. 158с.

In contact of the teachers with pupil on health-keeping themes appear the significant difficulties. The Pupil much gravely convince in need to lead the sound lifestyle. Receiving the efficient belief it is necessary to teach the student, preparing them to use health-keeping technologies in scholastic process.

Key words: belief, business play.

Т.М. Погребняк, асистент

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОЗДОРОВЧОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

В роботі розглядаються питання про проблеми та завдання масової оздоровчої фізичної культури в Україні. Проаналізовано основні промахи в законодавчій базі системи охорони здоров'я та системи фізичного виховання та спорту. Наведено рекомендації для покращення процесу встановлення масової оздоровчої фізичної культури в Україні.

Ключові слова. *Фізична культура, фізичне виховання, здоров'я, система освіти.*

Виклад основного матеріалу. За останнє десятиріччя населення України зменшилось більш ніж на 3 мільйони чоловік. Загальна тенденція динаміки смертності українців характеризується великою смертністю людей працездатного віку. Зростає захворюваність населення. Особливу тривогу викликає погіршення здоров'я дітей та підлітків. Понад 70% дітей дошкільного віку мають серйозні відхилення за показниками здоров'я до кінця школи ця сама тенденція відзначається більш ніж у 90% випускників. Кількість хворих серед 16-17-річних підлітків останніми роками збільшилась на 15%, а наркоманів та токсикоманів зросла в 6-19 разів, а кількість алкоголіків – у 3-6 разів. На початку нового тисячоліття в Україні кількість інвалідів досягла 2 мільйони чоловік. Прямі й опосередковані економічні втрати держави, спричинені захворюваністю, яка зростає, збільшеннями смертності, поширення негативних явищ серед молоді, становлять не менше 15% валового національного продукту. Таким чином питання здоров'я населення України в даний час трансформувалось в проблему, яка загрожує національній безпеці держави.

Протягом останніх років практично все населення України перебуває в стані найтяжчого психоемоційного та соціального стресу, пов'язаного з наслідками чорнобильської трагедії і різкого зниження життєвого рівня. У результаті відзначається зростання депресій, алкоголізму, тютюнопаління, реактивних неврозів, злочинності. Цілком зрозуміло, що необхідно терміново приймати негайні заходи поліпшення стану здоров'я, формування нових ціннісних орієнтирів усіх верств населення, істотно підвищується ефективність функціонування тих систем держави, які безпосередньо відповідають за здоров'я населення. Таки-

ми системами, як відомо, є система охорони здоров'я та система фізичного виховання та спорту. І пріоритетність визначена програмою "Фізичне виховання – здоров'я нації", затвердженою указом Президента України від 1 вересня 1998р. розділом "Здоров'я нації через освіту та фізичне виховання". Нещодавно Кабміном затверджено міжгалузеву кризу в країні та як наслідок слабкий фінансовий потенціал України, у даний час неможливо розвивати ефективно систему охорони здоров'я, фізичної культури та спорту одночасно. Фізична культура та спорт значно менше фінансово залежні та є ефективним превентивним засобом підтримки та зміцнення здоров'я, профілактик різноманітних неінфекційних захворювань та шкідливих звичок. Скажімо, витрати, на попередження інсульту вдесятеро менші, ніж потрібно на його лікування. Чинники, які сьогодні визначають настання передчасної смерті людей: можливості охорони здоров'я – 9,8%, генетичні особливості – 16,4%, навколишнє середовище – 21,8%, спосіб життя – 53,5%. Чинники способу життя та інші причини, які в основному сприяють передчасній смертності: режим харчування та рухова активність – 35%, паління – 3,6%, надмірне споживання алкогольних напоїв – 10%, інфекційні захворювання – 7%, інші – 14%. У ситуації, яка склалась в Україні, пріоритетними необхідно вважати: зміцнення здоров'я, попередження та профілактику захворювань. Поставимо запитання: "Чи може в даний час система фізичного виховання вирішити цю проблему?". Не може тому, що ця система минулого тоталітарного суспільства намертво пов'язана з ідеологією соціалізму та планової економіки і суспільства сучасної України. Звичайно, не можна стверджувати, що жодних змін у системі фізичного виховання в даний час не відбувається, але ті, що є дуже незначні. А програма ж пробуксовує...

Одним з основних принципів сучасних систем управління є принцип зіставлення результату діяльності системи з плановим, або цільовим результатом. На цій основі застосовують певні управлінські рішення для зміни діяльності систем метою отримання на виході бажаного результату. Економіка будь-якої сучасної країни надто залежить від своєчасності, точності, відкритості й повноти статичних даних. Статична система фізичного виховання, що діє в нашій державі, має ієрархічний характер. Доступ до інформації сегментований по міністерствах замикається на уряді. Це не відповідає інформаційним запитам відкритого суспільства. До того ж, інформаційного забезпечення явно не вистачає. Відсутня регулярна статистика про досягнення, тенденції співвідношення витрат і результатів. У даний час у системі фізичного виховання України частково доступними є лише дані про матеріально-технічні ресурси (кількість стадіонів, майданчиків, залів,

учнів і т.д.). Практично повністю відсутні дані про ефективність процесу фізичного виховання в системі дошкільного, шкільного фізичного виховання, фізичного виховання студентів. Ще менше даних про ефективність фізичного виховання кадрового й матеріально-технічного забезпечення, фізичного виховання дорослого населення країни. Нема систематичних даних не тільки про ефективність, а й про фінанси, які виділяються на ці цілі. Також немає даних взаємозв'язку витрат і результатів.

Для значного підвищення ефективності використання державних коштів необхідне широке подання інформації пр. суми витрат, принципи організації діяльності, отриманих результатах і шляхом їх корекції.

Основні питання організації подальшого розвитку на загальнодержавному рівні фізкультурно-оздоровчої роботи в Україні визначені 8 законами України на 3 указах Президента. Перелік документів солідний, але, ще солідніший перед проблемами, пов'язаних із фізичним вихованням і здоров'ям нації. Це дозволяє констатувати, що існуюча в країні виконавча база не повністю забезпечує вирішення нагальних питань. Мало-того вони зумовили негативні соціальні наслідки й не знайшли адекватного відображення в громадській свідомості проблеми здоров'я, як проблеми національного масштабу. Звідси робимо висновок, що необхідно проаналізувати ефективність законодавчих актів, змінити програмні підходи пріоритетних напрямів розвитку фізичного виховання, фізичної культури, спорту, щоб забезпечити належне функціонування галузі. Розглянемо ефективність виконання одного з основних документів – Цільової комплексної програми " Фізичне виховання – здоров'я нації ". Вона розрахована на період із 1999-2005 роки і розроблена на основі Закону України " Про фізичну культуру та спорт". Програма визначає необхідні зміни в підходах суспільства до забезпечення здоров'я людини надзвичайної гуманістичної цінності та пріоритетного напрямку державної політики. Поставлена мета передбачає реалізацію найактуальніших завдань програми:– сприяння духовному розвитку молоді, виховання в неї почуття громадської свідомості й патріотизму, бажання активно сприяти утвердженню державності в Україні – розвиток фізкультурно-спортивного руху з урахуванням змін у всіх сферах життя та ціннісних орієнтирів населення країни;– забезпечення переорієнтування практичної діяльності галузі на пріоритетну проблему – зміцнення здоров'я різних верств населення засобами фізичного виховання та спорту; – створення умов для задоволення потреб кожного громадянина України в підвищенні рівня здоров'я різних верств населення засобами фізичного виховання та спорту; –

створення умов для задоволення потреб кожного громадянина України в підвищенні рівня здоров'я, фізичного та духовного розвитку; – виховання в населення країни відповідних мотиваційних характеристик і поведінки, активної соціальної орієнтації на здоровий спосіб життя; – забезпечення передових позицій у міжнародному спортивному русі, спортивних вищих досягнень, підвищення міжнародного авторитету України у світовій співдружності. Основним виконавцем Цільової комплексної програми є Держкомітет, а також відповідні галузеві міністерства. Аналіз відповідної діяльності Держком спорту свідчить про незадовільний стан цієї роботи. З 99 завдань, які перебували на доробці поточного року, виконано лише 54 або 54,5% від загальної кількості. А з 30 пунктів самої програми, термін виконання, яких закінчився 2001-го року виконано лише 7, тобто 23%. Цей показник значно нижчий, ніж у 1999-2000 роки, коли відсоток виконаних завдань становив 65,4% і 35,5% відповідно. 353-х завдань цільової програми, покладених на Держкомспорт, виконується лише 34(64,2%). Ще нижчий відсоток виконання завдань програми, виконаних Міністерством освіти та науки. Він становить 40% (4 завдання з 10). Міністерством агропромполітики виконується 3 завдання з 10 (30%). Взагалі не виконуються (2 із 2) завдання МЧС України. Причини такого пробуксування насамперед пов'язані з відсутністю необхідного фінансового забезпечення. Через це не виконується 28 із 45 завдань програми (62%). Більшість із них можна було б передбачити під час формування проектів бюджету галузі на поточний рік. Саме відсутність фінансування гальмує організацію виконання завдань програми щодо створення Всеукраїнського центру фізичного здоров'я населення "Спорт для всіх" і підпорядкованих йому територіальних служб; - внесення змін і доповнень до системи Державних тестів і нормативів фізичної підготовки населення України; - розробки спеціальних навчальних програм, за якими здійснюватиметься підготовка фахівців із фізичного виховання та спорту, зорієнтованих на реабілітацію та спортивну роботу з інвалідами різних патологій; - розробки фізкультурно-оздоровчих програм для різних вікових груп населення, інформаційного забезпечення потреб галузі тощо. У той самий час реалізації частини невідпрацьованих завдань гальмується через відсутність необхідної нормативно-правової бази кадрів.

В Україні підготовка вчителів фізичного виховання в основному здійснюється на факультетах фізичної культури педагогічних інститутів та університетів. Останніми роками "кувати" учителів фізичного виховання стали й у деяких педагогічних коледжах та училищах. Щорічний обсяг державного та місцевого замовлення на підготовку педа-

гогів за фахом " Фізичне виховання " становить близько 1000 чоловік, але готують більше. Якщо врахувати, що випускники Національного університету фізичного виховання та спорту України, з упевненістю, переполюють ринок викладачів фізичного виховання. Парадокс полягає в тому, що з одного боку, за даними навчальних закладів, працевлаштовуються 75-85% випускників, а з іншого катастрофічно не вистачає викладачів фізичного виховання навіть у Кеві. Додаток до зарплати в розмірі 10 гривень, який визначив мер столиці для студентів випускних курсів, не вирішив проблему кадрів. Лише частково зацікавило, студентів чоловічої статі, положення про можливість не служити в армії, якщо працюєш вчителем у школі. Причини цього явища полягають у соціальній незахищеності викладачів і у зниженні в статусі ролі педагога в суспільстві. Відсутність реальної статистики працевлаштування випускників, соціальна незалежність педагогів, наявність вакантних місць викладачів у школах особливо гостро підкреслюють проблему розбазарювання державних грошей на підготовку учителя фізвиховання, які не потрібні суспільству. Крім того, якість підготовки педагогічних кадрів фізичного виховання, з урахуванням сучасних проблем, пов'язаних із здоров'ям дітей і школярів, не повністю відповідає сучасним вимогам. Наявні у даний час програмні документи, навчальний процес, масова спортивна робота й виховання – педагоги, більшість з яких є продуктом минулої системи освіти, не зуміли перебудувати за 11 років, і, в основному, не готові здійснити реформу чинної системи фізичного виховання. Час і стан справ вимагають, щоб викладач володів глибокими психолого-педагогічними та медико-біологічними знаннями, умів виховувати в дітях високу фізичну культуру, розвивав навички самовиховання і працював однаково ефективно з дітьми різноманітних вікових груп і стану здоров'я. Вже тому підготовка викладачів фізичного виховання повинна здійснюватись в навчальних закладах, які мають першокласний професорсько-викладацький склад і гарну базу підготовки вчителів. Зважаючи на те, що закон про обов'язкове відпрацювання за фахом протягом 3-х років після закінчення навчального закладу для студентів, які навчались на бюджетній основі, діє не досить ефективно необхідно ввести обов'язкове страхування (страх навчання) тих, хто навчається на бюджетній основі. Внески за цим страхуванням мають повертатися саме після 3-го відпрацювання за фахом, або частково, залежно від терміну роботи після отримання диплома.

Важливо підкреслити, що Україна наполегливо намагається зарекомендувати себе великою спортивною державою і вкладає в спорт вищих досягнень значно більше коштів ніж у масову фізичну культу-

ру. За розрахунками фахівців, фінансування масової фізичної культури у даний час не перевищує 20 копійок на одну людину в рік.

Висновок. Зараз необхідно направити основні зусилля на розвиток масової фізичної культури всіх верств населення, щоб насамперед оздоровити націю, створити базу для добору та виховання видатних спортсменів. Головним джерелом фінансування мають бути: населення, приватні комерційні організації, в тому числі й добродійні фонди, фірми і підприємства. Істотно збільшити фінансування слід за рахунок податку на види продукції, або виробу, які підвищують ризик захворювань (алкоголь, сигарети, викиди в атмосферу і т.д.).

Необхідно передбачити відповідні адресні відрахування від тоталізаторів та ін. Податковим законодавстві мають бути передбачені такі зміни:- не оподатковувати підприємства, які виділяють кошти на утримання масової фізичної культури і розвиток спортивних баз;- знизити податок підприємств, які виробляють дитячий спортивний одяг та інвентар. Необхідно підвищити державне фінансування масової спортивної роботи на всіх рівнях, усіх верств населення. Частіше проводити масові змагання з різноманітних видів спорту на першість шкіл, міст, сіл, районів і т.д.

Список використаних джерел:

1. Абрамов М. С., Жуков М. М. Морфо-функциональные показатели студентов и их зависимость от двигательной активности. Теория и практика физической культуры. 1995. №2. С.32-34.
2. Апанасенко Г. Л., Науменко Р. Г., Соколовец Т. Н. Об оценке состояния здоровья человека. Врачебное дело. 1988. № 5. С. 112-114.
3. Булгакова Н. Ж., Чеботарьев И. В. Возрастные закономерности физического развития, определяющие содержания занятий физическими упражнениями. Человек, здоровье, физическая культура и спорт в изменяющемся мире: мат. VII научной конференции по проблеме физического воспитания учащихся. Коломна, 1997. 203 с.
4. Зеленюк О. В. Індивідуалізація навчального процесу фізичного виховання рухової підготовленості та рівня соматичного здоров'я студентів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук. з фіз. вих. і спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення». Харків: ХДАФК, 2004. 21 с.
5. Новітні медико-педагогічні технології зміцнення та збереження здоров'я учнівської молоді: Навчально-методичний посібник за ред. О. С. Куца. Л. :НФВ „Українські технології”, 2003. 148 с.
6. Привес М. Г., Лысенков Н. К., Бушкович В. И. Анатомия человека. 12-е изд., перераб. и доп. 2004. 720 с. (Доп. тираж 2007).

7. Рекомендации (позиции) Американского института спортивной медицины: количество и содержание физических упражнений для развития и поддержки физического состояния // Теория и практика физической культуры. 1989. № 2. С.56-61.

8. Цись Д. І., Леонова В. А., Цись Н. О. Оцінка рівня фізичного розвитку і соматичного здоров'я студентської молоді. Модельні показники фізичного розвитку і рухової підготовленості студентської молоді північного регіону. Методичні рекомендації. Вінниця : ТОВ „Ландо ЛТД”, 2012. 48 с.

The paper deals with the problems and problems of mass recreational physical culture in Ukraine. The main failures in the legislative framework of the health care system and the system of physical education and sport are analyzed. The recommendations for improving the process of establishing mass recreational physical culture in Ukraine are given.

Key words: *Physical culture, physical education, health, education system.*

В. А. Стасюк, викладач

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

ВПЛИВ САМОВИХОВАННЯ ТА САМОПІЗНАННЯ НА ПОКРАЩЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ

У статті розкривається формування потреби в самовихованні як важливого чиннику покращення ефективності показників фізичної підготовленості футболістів 15-17 років. Для підвищення ефективності процесу самовиховання була розроблена програма ціленаправленої виховної роботи з метою управління індивідуальним процесом розвитку і вдосконалення особистості. В процесі реалізації даної програми спиралися і наявний позитивний особистий досвід поведінки у становленні взаємостосунків з оточуючими.

Ключові слова: *спортивна підготовка, самовиховання, самопізнання, фізична підготовленість, морально-вольові якості.*

Постановка проблеми. В педагогічній літературі самовиховання розглядається як одне з концептуальних положень, що забезпечують розвиток особистості. Поведінка спортсмена обумовлена компонентами, що визначають всі його дії і вчинки. Такими провідними компонентами, на думку багатьох науковців[4, 5, 6], є мотивація, інтереси і потреби особистості. В процесі спортивної діяльності в результаті системної дії засобів і методів цілеспрямованої підготовки, а також умов і ситуацій, в яких опиняється футболіст, відбувається ряд структурних змін, що обумовлюють зміну мотивів діяльності, цілей і потреб, розвитку і вдосконалення характеру і світогляду, що створює необхідні передумови самопізнання індивідуальних можливостей кінезіологічного потенціалу. Це значною мірою визначає основні напрями для самовиховання [3, 7, 8].

Самовиховання слід розглядати як саморозвиток, в якому згідно з вимогами суспільства, загальнолюдськими, національними та моральними цінностями, цілями та інтересами самої людини творчо формуються та постійно розвиваються спроектовані нею сили та здібності й, водночас, нівелюються недоліки [1, 2].

Арет А. Я., автор відомої книги “Очерки по теории самовоспитания”, вважає, що самовиховання – це освітньо-виховна робота особистості. **Гордесва Л.М.** під самовихованням розуміє прагнення людини виховати себе і діяльність із здійснення цього прагнення. **Єлканов С.Б.** визначає самовиховання як свідому цілеспрямовану діяльність людини з удосконалення своєї особистості [1, 9].

Метою і завданням даного дослідження є розробка методики самовиховання як фактора, що обумовлює самореалізацію у вибраному виді спорту.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, спостереження, тестування, методи математичної статистики.

Обговорення результатів дослідження. Для досягнення поставленої мети був проведений педагогічний експеримент. в якому взяли участь 36 футболістів. 15-17 років.

Були організовані контрольна (КГ) і експериментальна (ЕГ) групи, в кожній по 18 чоловік, КГ займалася по традиційній методиці відповідно до програми підготовки футболістів в ДЮСШ. В ЕГ проводилася системна робота, направлена на формування потреби в самовихованні як важливого чиннику реалізації можливостей і здібностей спортсменів. Перед початком педагогічного експерименту були виявлені початковий рівень загальної фізичної підготовленості, а також ступінь розуміння важливості процесів виховання і самовиховання для досягнення перспективної мети у вибраному виді спорту.

Рівень фізичної підготовленості визначався по загально визнаних тестах: біг 30 м (с); подолання відрізка дистанції за 12 хв. (м); біг 400 м (с); «човниковий біг» 7x 50 м (с). Аналіз одержаних результатів не виявив істотних відмінностей в рівні фізичної підготовленості у КГ і ЕГ ($p > 0,05$).

Для визначення початкового рівня вихованості футболістів використовувалися наступні методи:

- спостереження, в процесі якого оцінювався рівень дисциплінованості, організованості, відповідальності, працездатності;
- бесіда, вході якої з'ясовувалися уявлення футболіста про характер організації діяльності для досягнення поставленої мети, оцінка спортсменом можливостей власного кінезіологічного потенціалу, цілеспрямованості і інших вольових якостей, необхідних для досягнення ближньої, середньої і перспективної цілей;
- опитування товаришів по команді, інших тренерів і співробітників про особливості характеру спортсмена, його звичках, поведінці футболіста в сім'ї, спілкуванні з оточуючими, ставленні до своїх обов'язків;
- аналіз культури мовлення, зовнішніх проявів вихованості: хода, жестів, міміки, уміння контролювати свої дії, вчинки;

- оцінка рівня загальних спеціальних знань, прагнення до їх поглиблення і розширення, інтерес до художньої і спортивної літератури, музики і інших видів мистецтва.

Для об'єктивної оцінки різних показників вихованості футболіста була розроблена система спеціальних критеріїв, оцінюваних в балах (від 1 до 5). За кожне спізнання, невиконання завдання в повному об'ємі, не з повною віддачею сил, невідповідність заданому темпу і ритму рухового акту знімалося від 1 до 3 балів.

Рівень дисциплінованості оцінювався по наступних показниках:

- своєчасний прихід на тренування;
- якісне виконання всіх завдань, вказівок і розпоряджень тренера;
- відсутність зауважень по поведінці.

Ступінь прояву організованості оцінювався по таких показниках:

- Зосередженість уваги на завданні, прагнення до розуміння його суті, готовність до виконання завдання з повною віддачею, зацікавленість в його якісному виконанні, відсутність пауз, невиправданих зупинок.

Ступінь сформованої відповідальності оцінювався по наступних критеріях:

- ✓ поліпшення якості виконуваного рухового завдання в кожній новій спробі;
- ✓ прояв інтересу до умов більш ефективного виконання одержаного завдання;
- ✓ готовність до творчого виконання рухливих дій;
- ✓ прагнення до реалізації своїх індивідуальних можливостей.

Критерії оцінки працездатності:

- якісне виконання всіх завдань тренера; пошук більш ефективних способів виконання одержаного завдання;
- творче відношення до засвоєння рухової дії: отримання задоволення від виконуваного навчально-тренувального процесу.

Аналіз одержаних матеріалів показав відсутність істотних відмінностей по рівню виховання футболістів КГ і ЕГ ($p > 0,05$). В ЕГ на кожному навчально-тренувальному занятті додатково знайомилися з процесом самовиховання як способом більш повної самореалізації.

Використовувалися наступні методи самопізнання:

- педагогічний нагляд за динамікою психоемоційного стану протягом тренувального заняття;
- виявлення об'єктивних і суб'єктивних чинників, які впливають на настрій, рівень активності, час до настання стомлення;

-
-
- зіставлення власного відношення до тренування і характеру своєї діяльності із змістом діяльності товаришів по команді;
 - аналіз інформації про сформування морально-вольових якостей (цілеспрямованості, волі, наполегливості, завзятості) і прояві їх в процесі виконання навчально-тренувальної роботи.

Ті, що займаються, одержували уявлення про значимість самопізнання як передумови процесу самовиховання. Виявлення індивідуальних недоліків за допомогою методів самопізнання зумовило використання педагогічних прийомів для самовиховання, серед яких ведучими є:

- вибір ідеального футболіста як прикладу для підтримання і зіставлення з ним власних дій;
- визначення пріоритетних якостей, цю мають першочергове значення для спортивної майстерності; аналіз особливостей організації своєї діяльності з метою її оптимізації як фактора досягнення перспективної мети;
- формування індивідуального стилю життя, орієнтованого на самореалізацію в спортивній діяльності.

Для хлопців 15-17 років організація процесу самовиховання представляє певні складнощі, обумовлені сукупністю об'єктивних причин (відсутність життєвого і досвіду змагання, несформоване звички до самовиховання, складність методів самопізнання і ін.) і суб'єктивних факторів (відсутність зразку в сім'ї, недостатня інформованість при розумових можливостях і здібностях, відсутність навичок самокритики, самооцінки своїх дій і вчинку).

Для підвищення ефективності процесу самовиховання була розроблена програма ціленаправленої виховної роботи з метою управління індивідуальним процесом розвитку і вдосконалення особистості. В процесі реалізації даної програми спиралися і наявний позитивний особистий досвід поведінки у становленні взаємостосунків з оточуючими; виявлені ступені сприйняття і осмислення одержуваних знань різноманітній, інформації; вивчення мотивів, інтересів, цілей і потреб спортсмена; визначення представлення про мораль в спортивній діяльності і на іншому просторі життєдіяльності індивіда (в сім'ї, в освітній установі: ін.); виявлення готовності до саморозвитку і самовдосконалення як одному із способів досягнення спортивної майстерності.

Спортсменам регулярно розповідали про мужні благородні вчинки видатних футболістів, їх самопожертвування заради перемоги для підняття престижу своєї країни, пояснювали, яку роль грає спорт для самореалізації в інших сферах діяльності після закінчення активних виступів в спорті, яка значущість сформованих морально-вольових і

етичних якостей для реалізації активної життєвої позиції в суспільній і виробничій діяльності. В процесі перегляду відеофільмів про змагання з футболу спортсмени набували навиків не тільки оцінки техніко-тактичних дій, але і прояву провідних морально-вольових якостей, виказували думки про ступінь їх сформованості і значущості для кожного моменту футбольного поєдинку. Одним з активних методів виховання і самовиховання був метод вправ, що вимагає прояву завзятості, наполегливості, працьовитості і інших ціннісних властивостей особистості.

Через 10 місяців регулярних навчально-тренувальних занять було проведено повторне тестування з оцінкою рівня загальної фізичної підготовленості і вихованості. Аналіз одержаних матеріалів показав, що установка на цілеспрямовану роботу по самовихованню позитивно вплинула і на підвищенні рівня загальної фізичної підготовленості. Здібність до швидкої концентрації м'язових зусиль, до високої самоорганізації, відповідальності, умінню зосереджуватися на головному зумовили більш високі результати. В таблиці 1 показано те, що в ЕГ показники бігу на 30 м (с); подолання відрізка дистанції за 12 хв. (м); біг 400 м (с): «човниковий біг» 7x 50 м (с), суттєво змінилися з КГ

Таблиця 1

Показники загальної фізичної підготовленості юних футболістів до та після педагогічного експерименту

№ з/п	Досліджувані групи	Контрольні тести (М ±)			
		Біг 30 м, с.	Тест Купера	Біг 400 м, с.	Човниковий біг 7x50 м. с.
1	Контрольна (до пед. експерименту)	4,40±0,11	2786±8,7	67,1 ±0,12	69,41 ±0,2
2	Експериментальна (до пед. експерименту)	4.39±0.13	2806±6,3	66,9±0,19	69,39±0,4
3	Контрольна (по завершенню пед. експерименту)	4,37±0,11	2832±6,4	66,8±0,14	69,1 ±0,2

4	Експериментальна (по завершенню пед. експерименту)	4,09±0,13	3198±5,4	64,8±0,17	63,7±0,3
---	--	-----------	----------	-----------	----------

Таблиця 2

Оцінка динаміки рівня вихованості юних футболістів

№	Показники в вихованості	Рівень вихованості, бали	
		до пед. експерименту	після пед. експерименту
1.	Дисциплінованість	3,11 ±0,22	3,48±0,17
		3,12±0,18	4,37±0,33
2.	Організованість	3,24±0,29	3,72±0,25
		3,19±0,16	4,56±0,23
3.	Відповідальність	3,13±0,25	3,27 0,17
		3,11 ±0,18	4,33±0,19
4.	Працездатність	3,52±0,26	3.84±0,15
		3,48±0,24	4,62±0.18
5.	Культура мовлення і поведінки	3,08±0,15	3,22±0,25
		3,10±0,21	3,96±0,22
6.	Рівень загальних і Знань	2,74±0,18	3.12±0,15
		2,77±0,15	3,45±0,17
7.	Прагнення до оволодіння культурними цінностями фізичної культури і спорту	2,05±0,10	3,02±0,13
		2,08±0,12	3,35±0,24

Примітка: Чисельник - КГ; Знаменник - ЕГ

Біг 30 м - 7.6%; подолання відрізка дистанції за 12 хв. - 11.5%, біг 400 м - 3%, «човниковий біг» 7 х 50 м - 8.4%.

Оцінка динаміки рівня вихованості показала деяке поліпшення ступеня прояву особових якостей в КГ, що обумовлене дисциплінуючою позитивною дією спортивної діяльності. В ЕГ відбувся достовірний приріст рівня вихованості по всіх показниках ($p < 0,05$) (див. таблицю №2).

Висновки:

1. Щоб досягнути хороших результатів у футболі, юним спортсменам потрібно систематично вивчати себе, знати свої сильні і слабкі сторони, постійно формувати в собі той внутрішній стержень, на якому буде відбуватися не лише професійний, а й особистісний ріст. Саме у спортивній діяльності особистісний ріст – неодмінна умова досягнення професіоналізму.

2. Результати дослідження свідчать про те, що процес виховання і самовиховання особистості футболіста є важливою ланкою в загальній системі спортивної підготовки. Високий рівень прояву провідних морально-вольових і особистих якостей футболістів - необхідна передумова успішної реалізації техніко-тактичних прийомів в умовах і ситуаціях футбольного поєдинку, що постійно змінюються.

Список використаних джерел:

1. Вітенко І.С., Борисюк А.С., Вітенко Т.І. Основи психології. Основи педагогіки: Навчально-методичний посібник. Чернівці: Книги – XXI, 2006. 200 с.

2. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Видавничий центр «Академія», 2003. 576 с.

3. Драндров Г.Л. Взаимосвязь развития двигательных качеств и умений с учетом типологических особенностей юных футболистов. ТПФК. 1988. №8. С. 30-31.

4. Ильин Е.Н. Психофизиология физического воспитания (деятельность и состояния): учеб. пособие для студентов факультете физ. воспитания пед. институтов. М.: Просвещение, 1980. 199 с.

5. Кофман Л.Б. Особенности нравственного развития юных спортсменов и некоторые условия его стимулирования. Теория и практика физ. культуры. 1988. №5. С. 24-26.

6. Мосійчук Л.В. Чинники формування у студентської молоді стійких мотивів та звички до систематичних занять фізичним вихованням. Теорія та методика фізичного виховання. Харків: ОВС, 2009. №2. С. 46-47.

7. Пуни А.Ц. К психологической теории спортивной деятельности. Теория и практика физ. культуры. 1973. №12. С. 10-14.

8. Соломонко В.В. Футбол: підручник для студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту. К.: Олімпійська література, 1997. 288с.

9. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2006. 520 с.

The article reveals the formation of the need for self-education as an important factor in improving the performance of the indicators of physical fitness of football players 15-17 years. To improve the efficiency of the process of self-education, a program of focused educational work was developed to manage the individual process of development and improvement of the individual. In the process of implementing this program relied on and there is a positive personal experience of behavior in developing relationships with others.

Key words: *sports training, self-education, self-knowledge, physical preparedness, moral-volitional qualities.*

Ю.В. Юрчишин,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту;

А.О. Боднар,

кандидат педагогічних наук;

В.М. Мисів,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

ОЗДОРОВЧА РУХОВА АКТИВНІСТЬ У СПОСОБІ ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКОЇ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Вивчено стан мотивації студентів першого року навчання до фізичної активності оздоровчого спрямування у позанавчальній діяльності та перспективні напрями вдосконалення процесу їх фізичного виховання для вирішення завдання з посилення у них такої мотивації. За допомогою розробленої нами анкети опитано 120 дівчат і 120 хлопців. Виявлено, що у переважній більшості досліджуваній вид мотивації знаходиться на низькому рівні. За даними наукової літератури визначено перспективний напрям розв'язання цієї проблеми, що передбачає врахування у процесі фізичного виховання студентів положень теорії самовизначення. Процес необхідно спрямовувати на досягнення студентами відповідної внутрішньої мотивації, що досягається адекватними діями викладача у напрямі задоволення психологічних потреб студентів: незалежності, компетентності, взаємодії у колективі.

Ключові слова: студенти, фізична активність, фізичне виховання, мотивація, самовизначення.

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій.

На сучасному етапі усвідомлюється виключне значення здоров'я студентської молоді як одного з найважливіших чинників успішного розвитку суспільства у різних сферах життєдіяльності. Ефективне вирішення цього завдання неможливе без належного організаційного та змістового забезпечення, як навчального процесу у вишах (ВНЗ), так і дозвілля студентів у позанавчальний час. Мова ведеться, насамперед, про систематичну фізичну активність студентів з оптимальними параметрами, оскільки саме вона є найдієвішим засобом успішного вирішення означеного завдання [2; 6].

Фізична активність студентів сьогодні забезпечується, передусім обов'язковими заняттями з фізичного виховання у ВНЗ. Проте така кількість навіть при оптимальних параметрах фізичних навантажень на кожному занятті не забезпечує досягнення оздоровчого, а тим більше розвивального ефектів [4].

Інший напрям фізичного виховання у ВНЗ, реалізація якого дозволяє усунути дефіцит фізичної активності студентів, – заняття фізичними вправами у позанавчальний час, передусім у секціях з видів спорту, що функціонують в навчальному закладі [6]. Необхідно зазначити, що відвідування таких занять є добровільним, а значить передбачає наявність у студентів відповідного бажання, так само як і використання ними у позанавчальний час інших форм занять фізичними вправами, – самостійних або групових самодіяльних. Беручи до уваги пріоритети студентів – виконання домашніх завдань, різноманітні інтереси, що не пов'язані з фізичною активністю оздоровчого спрямування, – реальність її систематичної реалізації студентами визначатиметься виключно відповідною мотивацією. Тому посилення у студентів такої мотивації є актуальним завданням сьогодення. Проте такі дослідження є поодинокими [8; 10], а спрямовані на вирішення означеного завдання в процесі фізичного виховання студентів першого-другого років навчання, враховуючи специфіку навчального процесу у вітчизняних ВНЗ, взагалі відсутні.

Мета дослідження полягала у визначенні стану сформованості мотивації студентів до фізичної активності оздоровчого спрямування та узагальненні сучасних концептуальних ідей і положень щодо її посилення.

Дослідження проводили, використовуючи загальнонаукові **методи**, а саме аналіз, систематизацію, узагальнення документальних матеріалів і даних наукової літератури. Використовували також метод анкетного опитування: за розробленою нами анкетною у 120 дівчат і 120 хлопців, які розпочали навчання у ВНЗ, вивчали стан сформованості у них мотивації до фізичної активності оздоровчого спрямування. Опрацьовували одержані дані методами математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення. На сучасному етапі накопичено значну кількість емпіричних даних щодо норми та оптимальних параметрів фізичної активності учнівської молоді для досягнення оздоровчого ефекту. Необхідно зазначити, що цьому питанню вітчизняна наука приділяла увагу ще наприкінці XIX століття. Зокрема видатний вітчизняний дослідник О. Д. Бутовський [2] зазначав, що активність, яка передбачає використання фізичних вправ, повинна тривати щонайменше 1,5 години щоденно, а пріоритет (особливо при знижених кондиціях) необхідно надавати кількості повторень, а не інтенсивності виконання вправ. Конкретизують ці параметри останні результати вітчизняних дослідників [3; 4; 6]: оптимальними для учнівської молоді є 3–4 заняття фізичними вправами на тиждень, кожне тривалістю щонайменше 30–45 хв, з інтенсивністю виконання вправ

на рівні, що забезпечує споживання кисню у межах 55–60 % від максимального, яке відповідає частоті пульсу 140–160 ск./хв⁻¹.

За даними Р. С. Паффенбаргера [3] добова норма фізичної активності дівчат 17–22 років становить 3,6–4,8 годин, хлопців – 4,8–5,8, а тижнева – 7–12 при добових енерговитратах на рівні відповідно 3000 і 3500–4300 ккал/на добу або кількості локомоцій у межах 20–25 і 25–30 тисяч.

Наведені параметри є оптимальними для фізичної активності підтримуючої і рекреативної спрямованості. Для досягнення розвивального ефекту вони будуть, передусім тривалішими, а також з переважним використанням фізичних навантажень, що сприяють розвитку анаеробних можливостей організму [1]. У зв'язку із зазначеним нормування параметрів фізичної активності дівчат і юнаків повинно передбачати декілька рівнів: I рівень (збереження здоров'я) – рухово-гігієнічний мінімум фізичної активності – передбачає щоденну ранкову гімнастику, загартовування і прогулянку перед сном; II (гармонійного розвитку) – рухово-загальнопідготовчий мінімум – передбачає заходи I рівня та 30–60 хв активного відпочинку з використанням фізичних вправ; III (спортивної діяльності) – загальнопідготовчий оптимум – передбачає заходи II рівня та 3–6 години занять фізичними вправами на тиждень [6].

Дещо інший висновок робить О. Бар-Ор і Т. Роуланд [1]: кількість занять фізичними вправами на тиждень повинна становити від 2–3 до щоденних, кожне тривалістю 35–45 хв; інтенсивність навантажень – 60–70 % від максимального споживання кисню, що відповідає частоті пульсу на рівні 150–170 ск./хв⁻¹; тривалість такої підтримуючої тренувальної програми – 6–8 тижнів.

Отже на сучасному етапі досить точно визначено параметри фізичної активності для учнівської молоді, систематичне використання яких дозволяє покращити і підтримувати функціональні можливості організму на рівні, що забезпечує високі показники здоров'я.

Водночас результати проведеного нами дослідження, що було спрямоване на вивчення стану фізичної активності студентів, засвідчили таке. За даними анкетного опитування систематично здійснює таку активність у повсякденному житті тільки 33 % студентів першого-четвертого років навчання, епізодично – 25 % при тижневій тривалості у першій-другий роки навчання на рівні 1,3 години, у третій-четвертий роки – лише 0,54 години [5]. Головна причина такого результату в першій із зазначених груп – відсутність необхідних умов (22–26 % респондентів) та фінансові труднощі (24–26 %), у другій групі – відсутність інтересу (23–33 %) та фінансові труднощі (21 %).

Отже тижневий обсяг фізичної активності оздоровчого спрямування у більшості сучасних студентів (дівчат і хлопців) вітчизняних ВНЗ значно менший від мінімально необхідного, причому на фоні послаблення з роками навчання їхнього інтересу до такої активності.

У зв'язку з таким висновком систематизували дані про стан фізичної активності учнівської молоді розвинутих країн Європи і США на сучасному етапі. Необхідність такого дослідження пов'язували з дуже активною позицією і практичними діями цих країн у залученні молоді до фізичної активності оздоровчого спрямування, результатом яких може бути вища мотивація до її здійснення. Одержані дані засвідчили, що систематично, з параметрами не менше 30 хв п'ять або більше разів на тиждень, означену активність здійснює лише 15–20 % студентської молоді [8; 10], епізодично без дотримання оздоровчих параметрів – 50–55 %, а решта 30 % взагалі не приділяють їй жодної уваги. Водночас виникає додаткова проблема: з тих, хто розпочав систематичні заняття фізичними вправами, більшість припиняє їх уже в перший рік [9].

Отже наведені дані дозволяють зробити декілька висновків. По-перше, дії держави з посилення мотивації молоді до занять фізичними вправами лише частково сприяють вирішенню цього завдання, але відзначаються практично нульовим ефектом у її підтриманні на такому рівні тривалий час. По-друге, проблема недостатньої фізичної активності значної частини молоді має глобальний характер, а один з реальних шляхів її розв'язання – формування у них відповідної мотивації і забезпечення її вияву якомога довше протягом індивідуального життя.

У зв'язку із зазначеним за доступними літературними джерелами проаналізували інформацію, пов'язану із сучасними концептуальними ідеями та положеннями щодо формування (посилення) мотивації учнівської молоді до фізичної активності оздоровчого спрямування. Спеціальним дослідженням [6] виявлено, що більшість вітчизняних дослідників надають перевагу відповідній освіті студентів, а значить певною мірою й актуалізації мотивів, пов'язаних з реалізацією фізичної активності оздоровчої спрямованості. До недавнього часу аналогічною була позиція більшості іноземних фахівців, а основу їхніх досліджень становили положення концепції суспільної освіти з питань фізично активного способу життя [9; 10]. Проте недостатня ефективність таких заходів у США [9] та Європі [8] зумовила пошук інших шляхів розв'язання означеної проблеми. У зв'язку з цим у сучасній психології мотивації фізичної активності провідних позицій набули положення теорії самовизначення, що в найбільш загальному вигляді полягають у такому.

Практичні заняття фізичними вправами та адекватні дії педагога (з організації занять, взаємодії учня з іншими членами групи) є визначальними у задоволенні психологічних потреб тих, хто займається, що є основою актуалізації їхньої мотивації до найвищого рівня, – за визначенням автора теорії самовизначення Е. Л. Деці [7] – «самостійної поведінки індивіда». Досягнення такої поведінки відбувається поетапно, а кожному етапу притаманний певний тип мотивації: від амотивації (відсутності мотивації), через зовнішню мотивацію до внутрішньої. Остання передбачає активність учня у зв'язку з причинами, що виходять зсередини (безпосередньо від учня) або пов'язані із самою діяльністю, тоді як зовнішній тип – активність учня у зв'язку з причинами, що надходять ззовні (від учителя, обставин).

Експериментально доведено [6] залежність рівня актуальної мотивації від ступеня реалізації психологічних потреб, – збільшення останніх посилює, тоді як зменшення, навпаки – послаблює внутрішню і посилює зовнішню мотивації аж до можливої амотивації. Психологічними потребами, задоволення яких забезпечує найвищий рівень самовизначення учня (тобто внутрішню мотивацію), є: незалежність, компетентність, взаємодія з іншими учасниками певної колективної діяльності. Спонукальними у випадку зовнішньої мотивації будуть дії педагога, що, залежно від рівня самовизначення учня, передбачають застосування певного типу регулювання його активності: зовнішнього, інтроєртованого, визначеного і комплексного [9]. Останній тип регулювання активності учня зустрічається рідко, а зміст інших полягає у такому: зовнішнє регулювання – педагог пропонує учням різні стимули для їх досягнення; інтроєртоване і визначене регулювання – педагог акцентує увагу учнів відповідно на відчутті провини і важливості (необхідності) здійснення пропонованої фізичної активності.

На сучасному етапі виявлено три види внутрішньої мотивації учнів до фізичної активності оздоровчої спрямованості, що пов'язані з розумінням необхідності (подобається займатися фізичними вправами), бажанням досягнень (задоволення від підвищення результатів) та відтворенням стимулювального ефекту (задоволення від емоційного підйому, що виникає під час діяльності) [10].

Іншим дослідженням [8] виявлено зв'язок між розумінням значення фізичного виховання та силою мотивації дітей підліткового віку до відповідної фізичної активності: педагогічні дії необхідно спрямовувати на задоволення їхніх психологічних потреб, що сприятиме посиленню внутрішньої мотивації, тобто досягненню самовизначеності щодо фізичної активності оздоровчого спрямування. Дії вчителя тут можуть бути такими: для задоволення потреби у незалежності – надавати уч-

ням право вибору видів фізичних вправ, стимулювати до участі в процесі виконання таких вправ (оцінкою, похвалою) і до вдосконалення свого тіла, враховувати думку учнів у певних питаннях організації заняття, давати завдання для підготовки до заняття [9]. Для задоволення потреби учнів у компетентності дії вчителя повинні забезпечувати: відсутність акценту на порівнянні їхніх досягнень; помірні за складністю індивідуальні завдання; усвідомлення спроможності досягти мети, але тільки завдяки докладним зусиллям [6].

Сприяти задоволенню потреби у взаємодії з іншими членами групи (учнями класу) під час спільної діяльності можуть пропозиції вчителя щодо завдань, виконання яких потребує колективних зусиль, та стимулювання такого прагнення учнів [5].

Отже, залучення учнів до фізичної активності оздоровчого спрямування і закріплення відповідної мотивації у подальшому повинно здійснюватися діями вчителя (викладача), передусім у процесі фізичного виховання, враховуючи положення теорії самовизначення та бути спрямованими на досягнення внутрішньої мотивації учня до фізичної активності.

Висновки:

1. Нерозв'язаною на сучасному етапі залишається проблема посилення мотивації студентів до фізичної активності оздоровчого спрямування, що значною мірою зумовлено її несформованістю під час навчання у школі.

2. Сформованість мотивації до фізичної активності оздоровчого спрямування відзначається комплексом актуалізованих мотивів і ситуативних чинників, що спонукають індивіда до її здійснення та є відповідно відносно сталими і мінливими утвореннями, а вирішення цього завдання – одним з головних для фізичного виховання у ВНЗ.

3. Перспективним у вирішенні завдання з формування і посилення мотивації учнівської молоді до фізичної активності оздоровчого спрямування є теорія самовизначення, що передбачає досягненні ними відповідної внутрішньої мотивації завдяки адекватним діям викладача в процесі фізичного виховання у напрямі задоволення психологічних потреб, – незалежності, компетентності, взаємодії у колективі.

Подальші дослідження необхідно спрямувати на розроблення технології посилення мотивації студентів до систематичної фізичної активності у позанавчальний час, що враховує положення теорії самовизначення і реалізується в процесі фізичного виховання у ВНЗ.

Список використаних джерел:

1. Бар-Ор О. Здоровье детей и двигательная активность : от физиологических основ до практического применения; пер. с англ. И. Андреев. К. : Олимп. л-ра, 2009. 528 с.
2. Бутовский А. Д. Собрание сочинений : в 4-х томах. К. : Олимп. л-ра, 2009. Т. 3. 360 с.
3. Паффенбаргер Р.С. Ольсен Э. Здоровый образ жизни. К., 1999. 320 с.
4. Пильненький В.В., Леонова В.А. Методичні основи підвищення фізичної підготовленості і фізичного здоров'я студентів методом оздоровчого тренування : [метод. рекомендації]. Миколаїв : Деловая информация, 2004. 91 с.
5. Романова В.І., Леонова В. А., Методика підвищення фізичної підготовленості студенток вищих навчальних закладів на основі різних режимів фізичної активності : метод. Рекомендації. Рівне : ППДМ, 2009. 165 с.
6. Юрчишин Ю.В., Скавронський С. П. Фізіологічні основи фізичного виховання студентської молоді : [навчально-методичний посібник]. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2015. 222 с.
7. Deci E. L., Ryan R. M. A motivational of approach to self : integration in personality // Perspectives on motivation : Nebraska symposium on motivation. Lincoln : University of Nebraska Press, 1991. Vol. 38. P. 237–288.
8. Kilpatrick M., Hebert E., Jacobsen D. Physical activity motivation : a practitioner's guide to self-determination theory / M. Kilpatrick, // International Journ. of Sport Psychol. Roma, 2002. № 73 (4). P. 36–41.
9. Theobald M. A. Increasing student motivation : strategies for middle and high school teachers. California : Corwin Press, 2005. 145 p.
10. Yli-Piipari S. Relationships between physical education students motivational profiles, enjoyment, state anxiety, and self-reported physical activity / S. Yli-Piipari, A. Watt, T. Jaakkola, J. Liukkonen, J.-E. Nurmi // Journ. of Sports Science and Medicine. 2009. № 8. P. 327–336.

The state of motivation of students to the first year of physical activity in the direction of improving extracurricular activities and future directions of improving the process of physical education for the task of strengthening them in such a motivation. Using a questionnaire developed by us interviewed 120 girls and 120 boys. Revealed that the vast majority of the studied type of motivation is low. According to

the scientific literature identified promising direction of solving this problem that takes into consideration in the process of physical training of students of the theory of self-determination. The process should lead to the achievement of the students of the respective internal motivation, achieved adequate actions toward the teacher meet the psychological needs of students, independence, competence and interaction in the team.

Key words: *students, physical activity, physical education, motivation, self-determination.*

РОЗДІЛ II. ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 930(438)(092):930(477)"18/19"

Я.С. Галецька,

аспірантка кафедри всесвітньої історії

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

ФРАНЦИШЕК РАВІТА-ГАВРОНСЬКИЙ ТА ЙОГО ВНЕСОК У РОЗВИТОК ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ У II ПОЛ. XIX ст. – ПОЧ. XX ст.

На основі аналізу літературних джерел розглянуто внесок польського вченого Францишека Равіти-Гавронського у розвиток історичних і літературних досліджень. З'ясовано його роль у становленні краєзнавчого руху в Україні. Проаналізовано біографічні дані і творчий доробок польського дослідника.

Ключові слова: Францишек Гавронський, краєзнавчі дослідження, польський вчений, письменник, повість, історичні і літературні дослідження, Україна.

Постановка проблеми. З-поміж польських дослідників історичної науки України II пол. XIX – поч. XX ст. помітне місце належить історику і письменнику Францишеку Равіти-Гавронському (1846 – 1930) [6]. Але, на жаль, ця постать ще недостатньо вивчена як у Польщі, так і в Україні. Лише невелика кількість науковців дослідила його життя і творчість. В цьому і полягає актуальність дослідження. Освоєння творчої спадщини польської історіографії, безперечно, сприятиме поступу української історичної науки.

Аналіз літературних джерел. Загальні відомості про розвиток досліджень польського вченого знаходимо у Л. Баженова [1; 2], І. Лісевич [6]. Більш докладне описання вкладу Ф. Равіти-Гавронського в краєзнавчі дослідження в Україні знаходимо у В. Колесник [4], І. Ярмошика [8], М. Матлах[7], Л. Лазурко [5].

Мета дослідження. З'ясувати внесок Ф. Равіти-Гавронського у розвиток історичних і літературних досліджень, проаналізувати науковий доробок польського вченого та визначити значення його діяльності для розвитку краєзнавства в Україні.

Результати дослідження. Народився Францишек Равіта-Гавронський (псевдоніми Fr. Rawita (Фр. Равіта), Stanisław Wigura (Станіслав Вігура), Roman Oryszowski (Роман Оришовський)) 23 жовтня в селі Степашки (нині це село Гайсинського р-ну Вінницької області) в шляхетській родині. В. Колесник зазначає: «село з такою

назвою було тільки в Гайсинському повіті Подільської губернії. Можливо йдеться про Степанки Бердичівського або Черкаського повітів» [4, с. 109]. Був сином Анджея. Навчався в Київській гімназії (1855-1862). Брав участь у січневому повстанні, внаслідок якого у травні 1863 р. був заарештований і просидів у в'язниці до кінця наступного року. Ці події описав пізніше в спогадах під назвою «Moje przygody w r. 1863-64 w Kijowie» («Мої пригоди в 1863-64 рр. у Києві»). Є. Коко у своїй праці говорить, що внаслідок того, що дев'ятилітній хлопчик різко змінює умови життя, стало справжнім шоком і залишило в його психіці значний слід [9, с. 29]. «Позбавлений затишку родинного оточення, м'який, нервовий, вразливий хлопчина, вихований в абсолютній свободі українського села, знягла був ув'язнений, позбавлений свободи, простору, природи... Він із жахом згадував про це навіть через десятиліття» [5, с. 627].

У 1865 р. записався на юридичний факультет університету Святого Володимира (Київ). Після одного року навчання переїхав до Галичини і вступив до Вищої сільськогосподарської школи в Дублянах під Львовом, яку закінчив 1873 р. Тоді перебрався до Відня і в тамтешньому інституті сільського господарства ходив на лекції з природознавства та суспільної економіки [16]. Протягом 1876–1882 рр. він декілька раз виїжджав до Європи, був у Франції, Швейцарії та Італії. У Женеві познайомився із З. Мілковським, під впливом якого почав літературну діяльність. Одружився з донькою Мілковського Антоніною. До 1883 р. займався проблемами сільського господарства [1, с. 191]. У 1886 р. оселився у Варшаві та присвятився журналістській, публіцистичній і белетристичній праці, зокрема в 1889-1890 рр. був секретарем редакції журналу «Kłosy». До найважливіших публікацій того часу належать історичні повісті, переважно з українського життя: «Dwie drogi» («Дві дороги»), «Na kresach» («На кресах»), «Pan hetman Mazepa» («Пан гетьман Мазепа») та ін..

Мар'яна Матлах зазначає, що повість «Na kresach» Равіти – це новий ковток повітря, нове явище в польській літературі. Як зазначалося в «Кіевской старине», «Г. Равита с полным безпристратием признает гражданские стремления южно-русского народа и его национальную физиономию, признает за ним право протеста против иностранного насилия, симпатизирует этому протесту, если его проявления основываются на общих гуманных началах. Среди столкновения двух народностей Г. Равита избегает господствующих в литературе общих взглядов, он не порицает, а ригігі ни той, ни другой стороны и остается объективным художником, заинтересованным в давно минувшем споре только с точки зрения этической» [7, с. 407].

У 1892 р. Францішек Гавронський переїхав до Галичини (Перемишль і Львів). У Львові відкрив літературний салон і був одним з організаторів Народознавчого товариства, членом Літературно-мистецького кола й Науково-літературного союзу. У 1901 р. оселився в своєму маєтку Лозина під Львовом, де мешкав до Першої світової війни [4, с. 110].

Галицький період належить до найплідніших у його літературній творчості. Францішек видав велику кількість повістей. Деякі із них: «Charcuzu» («Харцизи»), «Bohaterowie życia» («Герої життя»), «Marzenia» («Мрії»). Але Ф. Равіта-Гавронський більше відомий як автор наукових праць з історії. Досліджував в основному минуле України, в т. ч. Подільський регіон, з пропольських позицій [2, с. 157]. Найважливіші історичні праці: «Historja ruchów hajdamackich» («Історія гайдамацьких рухів»), «Rok 1863 na Rusi» («1863 рік на Русі»), де у першому томі він висвітлив події на теренах Червоної Русі, а другий присвятив подіям на Київщині, Поділлі та Волині [7, с. 406], «Studia i szkice historyczne» («Історичні студії і нариси»), «Kozaczyzna Ukrainna w Rzeczypospolitej Polskiej do końca XVIII-go wieku» («Українське козацтво в Речі Посполитій до кінця XVIII ст.»; єдиний свого часу польською мовою нарис повної історії запорізьких козаків) [13]. Крім того заслуговують на увагу праці: «Krwawy gość we Lwowie: kartka ze smutnych dziejów Polski i Rusi» («Кривавий гість у Львові: сторінка з сумної історії Польщі й Русі»), «Życie wewnętrzne Siczy Zaporoskiej w połowie XVIII w.» («Внутрішнє життя Запорізької Січі в середині XVIII ст.»), «Zakon O. O. Dominikanów w Kijowie: szkic historyczny» («Орден домініканців у Києві: історичний нарис»), «Sprawy i rzeczy ukraińskie (kronika zdarzeń z lat 1648-1652)» («Українські справи й речі (хроніка подій 1648-1652 років)»), «Hetman kozacki B. Chmielnicki; szkic historyczny jego życia i walk» [11]).

І. Ярмошик у праці «Rok 1863 na Rusi» зазначає: «Ф. Равіта-Гавронський негативно оцінив політику київського генералгубернатора Д. Бібікова щодо польської людності Правобережної України. Серед закидів на адресу цього урядовця є й такий, що він почав широко залучати поляків до урядової служби, що призводило до їх денационалізації та русифікації» [8, с. 355]. Негативно Ф. Равіта-Гавронський говорить і про військову службу, «шпори і шабля замінили [полякам] розум», у його розумінні це було «поле діяльності для любителів блискіток, які заміняли їм думки про завтрашній день» [14, с. 11].

Ф. Равіта-Гавронський у своїй книзі висвітлив бойові дії трьох волинських загонів, Едмунда Ружицького, Августа Храніцького, Владислава Цехонського [8, с. 356]. В праці немає глибоких роздумів автора

про причини поразки польських повстанців. Але, розповідаючи про перебіг подій він зазначив чисельні недоліки у організації повстання. Це хаос і незнання стану справ на місцях Варшавським керівництвом [14, s. 255].

Ще однією працею Ф. Равіти-Гавронського «Walka o wolność w roku 1863», яка теж присвячена висвітленню подій повстання 1863 р. [10]. Дослідник висвітлив перебіг повстання в різних регіонах Польщі, в тому числі й на українських теренах. І. Ярмошик аналізуючи цю працю зназначає: «на Київщині та на Поділлі взагалі якихось особливих подій не відбулося. Більшу активність проявило населення Волині. Це він пояснює двома причинами: більшою кількістю тут польської людності і тим що боротьбу очолив Едмунд Ружицький – офіцер вимуштруваний в лавах російських військ на Кавказі» [8, с. 356].

Великий внесок у розвиток української історії дає розлога стаття Ф. Равіти-Гавронського «Професор Грушевський та його «Історія України-Руси», в якій основна увага здійснюється на томи, присвячені козацьким часам, хоча нерідко автор сягає й інших частин «Історії» для підтвердження своїх висновків [15]. У колективній монографії під керівництвом В. В. Масненка говориться: «польський дослідник показує інтерпретацію М. Грушевським початків та генези козащини, а також її ролі в історії українського народу. Він назагал віддає належне працьовитості та ерудиції українського колеги. Пише також про поважну фактологічну базу праці та правильно вибудовану хронологію подій [3, с. 122].

У своїх працях він дошкульно аналізує українську еліту [3, с. 124]. Так, характеризуючи діяльність українських гетьманів після Хмельниччини, він зазначає: «Ми оглянули заледве півстоліття, а скільки в ньому сваволі, зради, вбивств. Робилося то не в ім'я добра народу, не в ім'я державної окремішності, не в обороні втрачених прав, а лише з бандитського неспокою, з браку ясної мети перед собою, будь-якої іншої, аніж власна» [12].

Написав також кілька етнографічних праць, зокрема «Szkice z dziejów twórczości ludowej» («Нариси з історії народної творчості»), «Zorian Dołęga Chodakowski» («Зоріан Доленга-Ходаковський»).

Був також одним з найактивніших журналістів і політиків. Видавав у Львові національно-демократичну газету «Wiek XX» і щоквартальник «Ruś» (1911), входив до редакції журналу «Słowo Polskie» (від 1902). Був членом правління Національної ліги (1909). У 1908 р. став першим головою Союзу польських журналістів. Після втрати Лозиної (бл. 1914) жив у Кракові та Юзефуві під Варшавою, де продовжував історичні дослідження [4, с. 110].

Помер 16 квітня 1930 р. в Юзефуві. Похований на Варшавському цвинтарі. У шлюбі з Антоніною Мілковською мав доньку Зофію (1890-1992), у шлюбі Козаринову, прозаїка й перекладача, та трьох синів, з яких Анджей (1885-1927) був відомим індіаністом і мовознавцем, професором Ягеллонського та Львівського університетів, автором першого підручника санскриту.

Отже, Ф. Равіта-Гавронський був людиною багатогранною. Він був і істориком, письменником і публіцистом. Своєю творчістю він у свій час зробив певний внесок у українську історію і літературу. Досліджував в основному минуле України з пропольських позицій. Автор праць про стан земельної власності на Поділлі і Волині в XIX ст. життя польської шляхти в Києві, Поліссі, з історії гайдамацького руху, визвольної війни українського народу 1648-1654, Польського повстання 1863 р. Виступав з критичними статтями про українську літературу. Писав польською мовою. Сьогодні, по-праву праці Францішека є джерелом до вивчення історії і літератури України і заслуговують на всебічне використання при створенні об'єктивної історії краю.

Список використаних джерел:

1. Баженов Л. В. Історичне краєзнавство Правобережної України XIX – початку XX ст.: Становлення. Історіографія. Бібліографія. Хмельницький : Доля, 1995. 256 с.
2. Баженов Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX—XX ст. : Історіографія. Біобібліографія. Матеріали. Кам'янець-Подільський, 1993. 480 с.
3. Історичні образи «сусідів» на українсько-польсько-білоруському прикордонні: міфи – студії – пам'ять : колективна монографія / Керів. автор. кол. та редактор В. В. Масненко. Черкаси : ФОП Гордієнко Є. І, 2018. 396 с.
4. Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини : Біографічний словник. Вінниця : Розвиток, 2007. 1008 с.
5. Лазурко Л. Францішек Равіта-Гавронський як дослідник українського минулого (Eugeniusz Koko, Franciszek Rawita-Gawroński (1846 – 1930) wobec Ukrainy i jej przeszłości, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2006, 276 s.). *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. 2014. Вип. 17-18. С. 625-638.
6. Лісевич І. Т. Гавронський-Равіта // Енциклопедія історії України : у 10 т. / ред. рада: В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН історії України, Ін-т історії України. Київ : Наук. думка, 2004. Т 2. 688 с.

7. Матлах М. Творчість Фр. Равіти-Гавронського на сторінках часопису «Кіевская старина». *Київські полоністичні студії*. К, 2015. Т. 26. С. 405–410.

8. Ярмошик І. Участь населення Волинської губернії в польському Січевому повстанні 1863–1864 рр. *Велика Волинь*. Постаті землі Житомирської. 2015. Вип. 51. С. 352–357.

9. Koko E. Franciszek Rawita-Gawroński (1846–1930) wobec Ukrainy i jej przeszłość. Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2006. 276 s.

10. Rawita-Gawroński Fr. Walka o wolność w roku 1863. Lwów : Nakładem komitetu 1863–1913, 1913. 145 s.

11. Rawita-Gawroński F. Hetman kozacki B. Chmielnicki; szkic historyczny jego życia i walk. Lwów : Wydawnictwo Tow. Im. Piotra Skargi, 1914. 108 s.

12. Rawita-Gawroński Fr. Kwestya ruska wobec Austrii i Rosyi. *Świat Słowiański*. Kraków, 1912. Rocznik VIII. Sierpień–Wrzesień. S. 568

13. Rawita-Gawroński F. Kozacyzna ukrainna w Rzeczypospolitej Polskiej do końca XVIII w. Warszawa, 1923. 238 s.

14. Rawita-Gawroński Fr. Rók 1863 na Rusi: Ukraina, Wołyń, Podole. Lwów : Nakładem księgarni H. Altenberga, 1903. T. 2. 360 s.

15. Rawita-Gawroński Fr. Profesor Hruszewskij i jego Historia Ukrainy-Rusi. *Świat Słowiański*. Kraków, 1911. Rocznik VII. Maj. S. 337–356.

16. Зашкільняк Л. О. Гавронський-Равіта Францішек // *Енциклопедія сучасної України*: електрон. версія. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=25456 (дата звернення: 11.03.2019)

The paper investigates the contribution of the Polish scientist Franciszek Rawita-Gawroński into the development of historical and literary research. His role in establishing regional studies movement in Ukraine has been specified. The biographical data and scientific achievements of the Polish researcher have been analyzed.

Keywords: Franciszek Rawita-Gawroński, regional studies movement, a Polish scientist, writer, story, historical and literary research, Ukraine.

Р.С. Лясович,

аспірант кафедри історії України

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

ЗАКОН УНР ПРО ВІЙСЬКОВУ МОБІЛІЗАЦІЮ ВІД 26 СІЧНЯ 1919 Р. ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ: ВІДОМЕ І НЕВІДОМЕ

Висвітлюється питання про маловідомі історикам мобілізаційні заходи в УНР, проведені за законом від 26 січня 1919 р. з метою збільшення чисельності українського війська для організації відсічі більшовицькій агресії. Зокрема, проаналізовано відповідний державно-правовий акт, в міру можливості з'ясовано результативність та різні проблеми цієї кампанії.

Ключові слова: закон УНР про мобілізацію від 26 січня 1919 року, нормативна база, мобілізаційна кампанія, чисельність українського війська.

Одним з найскладніших періодів в історії Української Народної Республіки стала зима 1919 року. Від молоді держави очікувалися серйозні кроки, зокрема, із формування і посилення своєї армії. Відсутність боєздатних збройних сил у той час фактично означало втрату здобутків народного повстання у листопаді-грудні 1918 року, спрямованого на повалення гетьманського режиму і відбудову української демократичної держави.

Незважаючи на успішність проведеної мобілізаційної кампанії наприкінці 1918 р., республіканська армія потребувала негайної реорганізації. До того ж, на початку січня 1919 року більшовицьке військо з півночі перетнуло російсько-український кордон, активно просувалося територією УНР, захоплюючи населені пункти та перетворюючи їх на свою територіальну базу.

Із активністю ворога, розпочалася перебудова різних військових формувань. У кожному регіоні, підвладному Директорії, формувалися дієві корпуси, які підлягали окремому отаману. Для цього 13 січня 1919 р. було оголошено мобілізацію чоловіків, котрі уже служили в армії [14, арк.12]. Влада агітувала і добровольців для вступу в ряди війська, обіцяючи їм земельні наділи та різні привілеї. Однак ці заходи не змогли дати швидкого результату. Тим часом, дієвим частинам на фронті не вистачало командного і особового складу. То ж 26 січня уряд оголосив ще одну військову мобілізацію.

Лише у двох працях, присвячених різним питанням військового будівництва доби Директорії УНР [2], [6], дослідники частково використовують згаданий мобілізаційний закон. Утім, розв'язуючи свої дослідницькі завдання, вони, на жаль, не висвітлили хід його реалізації і

отримані підсумкові результати для наповнення українського війська людським ресурсом. Тож спроба прояснити ці аспекти на основі архівних і опублікованих джерел і є метою нашого повідомлення.

26 січня 1919 р. Рада Народних Міністрів УНР ухвалила закон, який назвали «Про поповнення армії та фльоти Української Народної Республіки» [2, с.221; 6, с.92]. Згідно цього акта, мобілізація поширювалася на всю територію Наддніпрянщини і проводилася з 10 лютого по 1 березня 1919 року. Вона стосувалася 19–35 річних чоловіків. Тих, хто народився у 1899 р., приймали до війська у першу чергу. Надавалася можливість вступати до війська і на добровільних засадах. Для цього потрібно було до 1 березня 1919 р. обов'язково подати заяву про своє бажання воювати в складі Армії УНР [3; 15, арк.92].

Більшість чоловіків зазначеного віку вже призивалися на військову службу 30 листопада 1918 р. за законодавством гетьмана П. Скоропадського. Враховуючи, що влада в країні змінилася, а діючий глава держави зрікає престолу, анулювалась і дія виданого ним закону. Тому всі юнаки заново повинні були з'явитись на збірні пункти для проходження медичного огляду [14, арк.41зв].

Зазвичай, при виконанні подібних заходів, мобілізаційна комісія виїжджала у повітові призивні дільниці. Оголошений призов новобранців на цей раз проводився переважно у містах, щоб заощадити час і державні кошти. Виняток могли становити, утворені, у разі необхідності, тимчасові управи з виконання військової повинності на місцях. Але для того, щоб доставити новобранців до місця збору, потребувалося чимало транспортних засобів, що також створювало незручності [14, арк.42]. Коли місцеві збірні пункти були зайняті більшовиками, то новобранцям давалася можливість пройти медичну комісію у будь-якому іншому місці [14, арк. 43зв; 7].

Нормативною базою при проведенні мобілізацій в УНР був російський «Статут військової повинності» (1915 р.), який набрав чинності в Українській державі 08.11.1918 р. та встановлював обов'язковість служби у війську усіх українських чоловіків [1, с.95]. Для виконання наказу головне командування виділило кредитні кошти, що були асигновані ще 25 жовтня 1918 р. та збереглися у статтях його видатків. Для прикладу, лікарям, за участь у засіданнях управ з виконання військової повинності, платили за день роботи по 12 крб. [15, арк. 92зв].

У випадку ігнорування новобранцями призиву без поважних причин, вони каралися ув'язненням від 2 до 4 місяців. Були випадки ухилення від мобілізації: чоловіки шкодили своєму здоров'ю, сподіваючись, що медична комісія визнає їх непридатними до військової служби [10]. Нерідко їм у цьому допомагали товариші. За такі дії призовни-

ки та їх спілники відповідали по закону: уряд встановив покарання у вигляді позбавлення всіх прав і заслання на каторжні роботи терміном від 4 до 6 років [15, арк.92зв].

Від мобілізації звільнялися окремі категорії чоловіків. По-перше, вихідці із родин тих військовиків, які пропали без вісти під час Першої світової війни чи були у полоні. По-друге, усі учні народних і вищих шкіл, яким надавалися відстрочки для закінчення навчання [14, арк.2].

Існують труднощі у виявленні результативності оголошеної 26 січня 1919 р. військової мобілізації. Справа у тому, що, крім цього закону, уряд 2 лютого прийняв ще один (затверджений 24 лютого) – про достроковий призив на військову службу освічених юнаків 1900 року народження. Невдовзі, 14 лютого на службу в Армію УНР закликали старшин та урядовців-вчителів [5; 14, арк.6]. На виконання цих актів, новобранців зобов'язували прибути на збірні пункти упродовж лютого-березня [13]. Тобто, за цими законами кілька військових мобілізацій мали проходити упродовж одного місяця, що створювало відповідним органам складнощі при прийомі новобранців.

Загалом, у першій декаді лютого призов юнаків проводився на достатньо позитивному рівні [11]. За інформацією Подільського губернського комісара від 11 лютого 1919 р., у Кам'янці-Подільському мобілізації підлягали 2000 осіб, але, як встановила медична комісія, до військової служби можна було залучити лише 37,3% , яких визнали здоровими [12, с.22–23]. На Волині кампанія проводилася також організовано та результативно, про що свідчать дані телефонограм [9]. Утім підсумкових результатів вони, на жаль, не містять. В інших губерніях до мобілізації не приступали через ворожий наступ.

На кінець лютого ситуація змінилася не на користь УНР. У багатьох повітах селяни демонстрували недоброзичливе ставлення до українських частин, нерідко вступали з ними у протистояння. Не сприяла успіху втрата військами Директорії території, яку захоплювали більшовики. У зв'язку з тим, що противник просувався у західному напрямку, а завойовані землі ставали ареною бойових дій, переставали функціонувати місцеві адміністративні органи, унеможлилювало роботу мобілізаційних структур [4, с.120]. Незважаючи на всі ці обставини, на початку березня 1919 р. в українській армії нараховувалось приблизно 30,5 тис. козаків і старшин, 750 кавалеристів [8, с.91].

Отже, мобілізаційна кампанія на основі закону від 26 січня 1919 року, яка проводилася переважно у повітах двох губерній, забезпечила певне зростання особового складу Армії УНР. Підрахувати його чисельність неможливо через проведення у лютому-березні 1919 р. ще кількох, значно вужчих за обсягом і значенням, заходів із наповнення

військових підрозділів людським ресурсом. На планомірне проведення усіх згаданих мобілізацій негативно впливала невтішна військово-стратегічна ситуація в УНР, спричинена наступом Червоної армії.

Список використаних джерел:

1. Барановська М. Підвалини військової політики гетьмана Павла Скоропадського // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія. Львів, 2014. №784. С.90–97.

2. Гудима В. Діяльність органів місцевої влади на Поділлі в добу Директорії під час мобілізації до лав армії УНР (листопад 1918 – листопад 1920) // Краєзнавець Хмельниччини. Кам'янець-Подільський, 2014. Вип. 6. С. 46–51.

3. Закон про поповнення армії // Трибуна. Київ.1919, 29 січн. Ч.31.С.1.

4. Заремба О. Військове будівництво в УНР взимку-навесні 1919 року // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: історичні науки. Кам'янець Подільський: Оіюм, 2005. Т.15. С.114–122.

5. Наказ // Українська ставка. Вінниця. 1919,16 лют. Ч.43. С.1.

6. Ткачук П. Проблема формування сухопутних військ за доби Директорії УНР // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Львів,2008. №612.С.92-96.

7. Оголошення // Вісник Української Народної Республіки. Вінниця. 1919, 15 лют. Ч.7. С.1.

8. Пінак Є., Чмир В. Військо Української революції 1917–1921 років. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 432 с.

9. По Волині // Волинське життя. Житомир.1919, 18 лют. №29. С.2.

10. Поповнення армії та флоту У.Н.Р. // Нова Рада. Київ.1919, 29 січ. №20. С.1.

11. Призив новобранців // Життя Поділля. Кам'янець-Подільський.1919, 9 лют. №44. С.3.

12. ЦДАВО України, ф.538, оп.2, спр.19. 264 арк.

13. ЦДАВО України, ф.1065, оп.1, спр.279. 1 арк.

14. ЦДАВО України, ф.1078, оп.2, спр.30. 71 арк.

15. ЦДАВО України, ф. 3219, оп.1, спр.1. 153 арк.

The issue of little-known historians about the mobilization measures in the UPR, conducted under the law of January 26, 1919, is being discussed in order to increase the number of Ukrainian troops to organize the repression of the Bolshevik aggression. In particular, the relevant state-legal act was analyzed, as far as possible, the effectiveness and various problems of this campaign were clarified.

Key words: UNR law on mobilization of January 26, 1919, normative base, mobilization campaign, number of Ukrainian troops.

УДК: 930:355.6:355.311.1(477)"1918/1920"

Т.В. Лясович,

здобувач кафедри історії України

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

**ПИТАННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АРМІЇ УНР У ПРАЦЯХ СУЧАСНИХ
УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ**

У статті зроблено огляд новітньої української історіографії, в якій висвітлюються проблеми матеріально-технічного забезпечення Армії УНР, зокрема, проаналізовано здобутки вітчизняних науковців у сфері забезпечення збройних формувань військовим майном для підвищення їх боєздатності.

Ключові слова: *матеріально-технічне забезпечення, Армія Української Народної Республіки, дослідники.*

Із здобуттям Україною незалежності, вітчизняна історична наука вийшла на новий якісний рівень. Це пояснюється, в першу чергу, встановленням демократичного ладу, забезпеченням свободи наукової творчості, розсекреченням архівних фондів. Здебільшого дослідження спрямовуються на розкриття невідомих та маловідомих сторінок української історії. Досліджуючи різні сторони життя українського соціуму, вчені не оминули увагою питання військового будівництва, які, зокрема в період Української революції 1917–1921 рр., мали особливу актуальність.

Науковці спрямовують свої розвідки на вивчення різних складових військової історії: тактики ведення бойових дій, структури військ, діяльності видатних військових діячів тощо. Не випадали з поля зору вчених і проблеми, що стосуються матеріально-технічного забезпечення Армії УНР в добу Директорії.

Зокрема, цінну інформацію знаходимо у монографії В. Довбні «Січові Стрільці київського формування у визвольних змаганнях 1917–1920 років». Автор розглядає діяльність Ради Народних Міністрів, яка займалася фінансування української армії, нормативно-правову базу, що регламентувала питання забезпечення війська необхідними засобами і матеріалами. У праці містяться важливі відомості про обсяги асигнованих Міністерством військових справ сум на потреби армії [3, с.127], розглядаються закони, прийняті для покращення становища бійців та їх заохочення [3, с. 129, 130, 131], з'ясовано заходи, вжиті урядом для залучення населення до матеріальної допомоги військовим структурам [3, с. 132]. Дослідник встановив, що через відсутність контролю за витратами отриманих коштів, мали місце злов-

живання з боку військового керівництва щодо дотримання фінансової дисципліни [3, с. 128].

Варто виокремити змістовну роботу С. Литвина про Симона Петлюру, у якій звернено увагу на одне із основних джерел забезпечення армії - купівлю майна за кордоном. Автор використав архівні документи, які свідчать про обсяги цільових коштів, виділених на придбання військового майна за межами України, з'ясував що найбільшим стратегічним партнером з доставки зброї для українського війська стала Румунія [6, с. 297]. Історик дійшов висновку, що у серпні 1920 р. Армія УНР залишилася без запасів вогнеприпасу та обмундирування [6, с. 383].

Викликає науковий інтерес стаття А. Руккаса та М. Ковальчука «Діяльність Військової секції при Українській дипломатичній місії у Варшаві (грудень 1919 р. – липень 1920 р.)». Автори встановили, що її робота мала надзвичайно важливе значення для Армії УНР, оскільки в підсумку давала змогу забезпечити бійців зброєю і одягом під час ескалації конфлікту з більшовицькою Росією. Повідомляється про недоліки в організації системи постачання закуплених товарів до військових формувань [10, с. 154]. Дослідниця О. Махія частково висвітлює роботу зовнішньої розвідки УНР, яка сприяла налагодженню сприятливих умов для майбутньої діяльності за кордоном закупівельних комісій. Станом на червень 1920 р. у європейських країнах діяло майже 350 закордонних агентів, які вирішували питання придбання зброї для українського війська [7, с. 33].

Широкий спектр питань, пов'язаних із тиловим забезпеченням військових операцій, знайшов відображення у ґрунтовній монографії М. Ковальчука про українсько-білогвардійське протистояння у 1919 р. Автор на підставі архівних документів переконує, що головною причиною поразок української армії була повна відсутність бойової готовності, оскільки війську не вистачало зброї, аmunіції, одягу [5, с. 49, 108]. А всі кроки уряду, спрямовані на покращення ситуації, не приносили успіху [5, с.99]. Історик наголошує на непрофесіоналізмі певної частини воєначальників, які не змогли організувати належним чином евакуацію військового майна, яке при відступі потрапляло до рук ворога [5, с. 128]. Науковець звернув увагу і на неефективну роботу Головної управи постачання, розповів яким шляхом проходили кошти, виділені на потреби армії[5, с.182] а також про реорганізацію армійського постачання [5, с. 132–133]. У додатках вміщено доповідь командира 7-ї Запорізької дивізії Дієвої армії УНР отамана В. Осмоловського про скрутне матеріальне становище його військ [5, с.348–349].

Дослідник революційних подій в Україні 1917–1920 рр. В. Солдатенко звернув увагу на таке негативне явище у військовому середовищі, як незаконні реквізиції. Виникнення примусового вилучення у селян фуражу, збіжжя, коней, автор пояснює швидким переміщенням лінії фронту, що не давало змоги військовому керівництву вчасно забезпечувати частини продовольством. Подібне свавілля, у свою чергу, викликало ворожі настрої населення до свого війська, послаблювало його підтримку [13, с.279, 404]. Вчений вважає, що першим відголоском негативного ставлення до армії було те, що заклики допомогти зброєю на початку 1920 р. не дали жодного результату. В. Солдатенко також наголошує, що погіршення стану українського війська у червні того ж року не обійшлося без «допомоги» союзника: з України до Польщі вивозились не лише продукти харчування, а й військове обладнання [14, с.183–184].

Важливі напрацювання з поданої тематики здійснив український історик Я. Тинченко [15, 16]. Він переконує, що на початковому етапі антигетьманського повстання армія УНР мала всі матеріальні і технічні ресурси для якісного ведення боротьби за українську незалежність. У роботі перераховано склади та кількість наявного у них військового спорядження до початку повстання та після його завершення. Автор вніс ясність у проблему неефективного використання військового майна, яке або розкрадалось інтендантами, або залишалось при повстанцях, що вважали свою місію виконаною. Вони самовільно покидали ряди армії, повертаючись до домівок або переходячи на сторону більшовиків [15, 51–52]. Також Я. Тинченко показує, якими способами українські військові частини задовольняли свої потреби в одязі [15, с. 59–60], адже на осінь 1919 р., як стверджує автор, в розпорядженні армії вже не залишилося складів з обмундируванням [15, с. 66]. Проаналізовано матеріально-технічний стан дивізій упродовж 1920 р. [15, с.78–82]. У іншій праці Я.Тинченко лише частково торкнувся проблеми матеріально-технічного забезпечення українських військовослужбовців [16, с.18, 40, 54].

Особливий інтерес у контексті окресленої проблематики викликає цікава за змістом і фактологічним матеріалом монографія А. Руккаса «„Разом з польським військом”: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність, уніформа)», присвячена історії збройних сил України в 1920 р. У ній, зокрема, відведено місце висвітленню питання про задоволення матеріальних, побутових та інших армійських потреб. Історик розглядає діяльність Головної управи постачання, характеризує відділи, що входили до її підпоряд-

кування та відповідно до своєї спеціалізації займалися постачанням певних видів військового майна [11, с. 154–157].

А. Руккас з'ясував, що важливим джерелом поповнення запасів армії були польські поставки [11, с. 324–325]. З цією метою при дипломатичній місії в Речі Посполитій 12 грудня 1919 р. була заснована Військова секція, яка 15 липня 1920 р. була реорганізована в самостійну структуру - Військову місію УНР в Речі Посполитій. Зазначено сферу її обов'язків. На основі поданої інформації можна прослідкувати як змінювалася структура штату під час її діяльності [11, с. 161–163]. Опосередковано висвітлено матеріально-технічний стан дивізій і бригад, що входили до складу Армії УНР станом на 1920 р. [11, с. 177, 182, 193, 211, 237]. Зокрема, вміщено відомості про інспектування 2-ї Волинської стрілецької дивізії старшиною Генерального штабу сотником В. Чабанівським. У рапорті він писав про нестачу коней та чобіт у бійців [11, с. 174–75]. Також автор вказав на хиби та промахи у роботі інтендантської служби, чиновники якої користувалися своїм службовим становищем і вдавалися до різних махінацій з одягом, що мав розподілятися на потреби армії [11, с. 340–341].

У ряді статей знаходимо відомості про діяльність Військового міністерства та органів постачання щодо задоволення війська зброєю і одягом. О. Заремба у змістовній статті розглядає діяльність військового керівництва УНР для вирішення проблеми забезпечення армії спорядженням. Зокрема, він розповів про створення відділу військових заготівель, комітетів громадської допомоги війську, майстерень для пошиття одягу, з'ясував труднощі, що ускладнювали роботу цих структур [4]. З наведеними фактами перегукується матеріал статті Д. Трембовецького «Діяльність військового Міністерства УНР з забезпечення армії теплими речами восени 1919 року», що з'явилася пізніше попередньої [17].

Матеріально-технічне забезпечення армії Української Народної Республіки та органи, на які покладалася ця справа, частково з'ясували О. Демчучен [2], Ю. Русин [12], О. Бойко [1]. Вони встановили, що постачання військ було налагоджено слабко. Над поліпшенням цієї справи працювали корпусні та дивізійні інтенданти, за вогнеприпас відповідала гарматна служба [12, с. 81]. Станом здоров'я бійців опікувалася санітарна управа. На переконання О. Демчучена, медичне забезпечення української армії було організовано не належним чином. У польових шпиталях не вистачало ліків, перев'язувальних матеріалів, дезінфекційних засобів [2, с. 69]. О. Бойко наголосила на неналагодженості роботи органів тилового постачання та відсутності контролю у розподіленні та видачі військового майна [1, с. 208-209].

Р. Мельник, проаналізувавши праці військовиків армії УНР, встановив, що вагоме значення у них відводилось організації системи постачання військовослужбовців обмундируванням та технічними засобами [8, 9].

Отже, аналіз опрацьованої вітчизняної історіографії дозволяє стверджувати, що рівень висвітлення проблеми матеріально-технічного забезпечення, як важливого чинника босздатності українських збройних формувань, залишається невисоким. Не зважаючи на інтерес вчених до даної проблематики, в Україні ще не створено спеціального дослідження, присвяченого розробці питань всебічного забезпечення армії УНР в період з кінця 1918 до кінця 1920 рр.

Список використаних джерел:

1. Бойко О. Військова політика УНР (листопад 1918 – лютий 1919 років) // Студії з історії української революції 1917–1921 років: на пошану Руслана Яковича Пирога. Збірник наукових праць. Київ: Інститут історії України НАН України, 2011. С.197–211.

2. Демчучен О. До питання про всебічне забезпечення Армії Української Народної Республіки в період Директорії (1918–1920 рр.) // Питання історії України. 2013. Т. 16. С. 67–70.

3. Довбня В. Січові Стрільці київського формування у визвольних змаганнях 1917–1920 років. Київ: Текст, 2002. 218 с.

4. Заремба О. Забезпечення армії УНР одягом влітку-восени 1919 року. URL: <http://kupa.in.ua/statti/pershi-vyzvolni-zmagannya/odiag-daunr.html> (дата звернення: 28.03.2019).

5. Ковальчук М. Невідома війна 1919 року. Українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ: Темпора, 2006. 576 с.

6. Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2001. 640 с.

7. Махия О. Зовнішня розвідка УНР // Українське військо в національній революції 1917–1921 рр. (до 100 – річчя армії УНР) : зб. матеріалів Всеукр. наук. конференції (м. Львів, 3 листопада 2017 р.). Львів: Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, 2017. С. 32–34.

8. Мельник Р. Проблема матеріально-технічного забезпечення збройних сил у теоретичних розробках військовиків інтернованої армії УНР у міжвоєнний період // Аналітичний інформаційний журнал «Схід». Донецьк, 2010. № 5. С. 97– 103.

9. Мельник Р. Теоретичні основи матеріально-технічного забезпечення збройних сил в українській військовій літературі 20-30 рр. ХХ

ст. // Вісник Національного університету «Львівська Політехніка». 2014. №784. С.153–161.

10. Руккас А., Ковальчук М. Діяльність Військової секції при Українській дипломатичній місії у Варшаві (грудень 1919 р. – липень 1920 р.) // Київська старовина. 2003. № 6. С. 150–158.

11. Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність, уніформа). Вид.2-е. Київ: Видавець Олег Філюк, 2015. 480 с.

12. Русин Ю. Тилове забезпечення Армії УНР та Галицької армії: спроба порівняльного аналізу // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Держава та армія». 2014. № 809. С. 80–83.

13. Солдатенко В. Україна в революційну добу. Рік 1919 : іст. есе-хроніки. Київ: Світогляд, 2010. 453 с.

14. Солдатенко В. Україна в революційну добу. Рік 1920 : іст. есе-хроніки. Київ: Світогляд, 2010. 442 с.

15. Гинченко Я. Армии Украины 1917–1920 гг. Москва: ООО «Восточный горизонт», 2002. 140 с.

16. Гинченко Я. Лицарі Зимових походів. 1919–1922 рр. Київ: Темпора, 2017. 760 с., іл.

17. Трембовецький Д. Діяльність військового міністерства УНР з забезпечення армії теплими речами восени 1919 року // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Історичні науки. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І.Огієнка, 2015. Вип. 8. С. 361–366.

The article gives an overview of the latest Ukrainian historiography, which highlights the problems of the logistics of the UNR Army, in particular, analyzes the achievements of domestic scientists in the field of providing armed formations to military assets to improve their combat capability.

Key words: logistics, Army of the Ukrainian People's Republic, researchers.

О.І. Марчук,

аспірант кафедри історії України

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

КАДРОВІ ПИТАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ГОЛОВНОУПВНОВАЖЕНОГО УРЯДУ УНР ІВАНА ОГІЄНКА

У статті аналізуються кадрові питання у діяльності Головноуповноваженого уряду УНР Івана Огієнка. Зроблена спроба визначити кадрову політику ГУ у процесі формування консультативно-дорадчих органів (Комітету Головноуповноваженого уряду УНР та референтурах, радах при ГУ, спеціалізованих радах та комісіях). З'ясовано різні призначення та звільнення які входили у відомство компетентності Івана Огієнка.

Ключові слова: *Головноуповноважений уряду УНР, Іван Огієнко, Поділля, Директорія.*

Успіх будь-якого завдання залежить від команди яка береться його вирішувати. Кадри відіграють важливу роль, особливо сьогодні, коли у нашій країні здійснюються реформи. Не меншу роль вони відігравали у період Української революції 1917-1921 рр. Адже від керівництва УНР тоді залежало майбутнє країни. В цьому контексті важливо враховувати національний досвід формування кадрового забезпечення держустанов. У найбільш драматичний період тодішньої боротьби, коли уряд Директорії емігрував восени 1919 р. через важку ситуацію на фронтах та польську окупацію, І. Огієнко зумів втримати рештки української державності хоча й на обмеженій Поділлям територій, в тому числі завдяки вдало підібраній команді.

Різні аспекти кадрових питань у своїх дослідженнях висвітлювали І. Тюрменко [21], О. Завальнюк [4;10], В. Адамський [3] та інші.

16 листопада 1919 р. І. Огієнко був призначений Директорією УНР на посаду Головноуповноваженого уряду УНР (ГУ – далі), тобто найвищим представником уряду який мав захищати інтереси українських громадян перед неукраїнською владою [1, с. 575].

Як з'ясувала І. Тюрменко, ГУ І. Огієнко користувався правами міністра по окремих галузях державного життя (освіти, ісповідань, фінансів, юстиції), а свої обов'язки виконував за допомоги товаришів ГУ, губерніяльних і повітових представників при польській владі та управління ГУ. Усі кадрові зміни в управлінні ГУ, а також призначення на посаду представників губернського і повітового органів влади були в компетенції лише І.Огієнка [21, 60].

Для забезпечення функціонування державного життя на підконтрольних українській владі територіях при ГУ діяв Комітет до якого входило по одному представнику від всіх центральних установ [2]. Згідно наказу ГУ до цього органу увійшло 19 людей представників установ, починаючи від представника міністерства фінансів і завершуючи міністерством здоров'я і опікування [3, с. 17].

Ще одним дорадчим органом або таким собі «парламентом» була Рада ГУ. За пропозицією І. Огієнка до неї увійшли представники всіх тодішніх українських партій, всього 10 осіб (есер, соціаліст-самостійник, голова Української народно-республіканської партії, галицький націонал-демократ, колишній морський міністр, один із керівників Української народної партії та інші) [4, с. 6].

У травні 1920 р. ГУ І. Огієнко своїм розпорядженням утворив нову Раду при ГУ замість колишнього КГУ. До її складу увійшли І.Боцюрко, В. Нестеровський, О.Броєцький, І. Кішківський, Х. Рахінський, П. Василевський і Г. Левицький [3, с. 115]. 18 травня цього ж року І. Огієнко видав наказ, що під час його відсутності всі справи ГУ передаються колегіальному управлінню з трьох осіб – товаришу ГУ І. Боцюрко (голова), референту правничих справ В. Нестеровському, референту фінансових справ О. Броєцькому [12].

Для правового провадження справ доручених ГУ по кожній окремій галузі своєї діяльності І. Огієнком було призначено референтів, які стояли на чолі своїх референту. Цей інститут мав виконавчі функції [5]. Рішенням ГУ було призначено 11 референтів по: санітарній частині, допомозі, державному майну, судових справах, народній освіті, віросповідних справах, загальних справах, військових справах, державному контролю, справах пошти і телеграфу, особистої канцелярії [3, с. 17-18]. Справою по формуванню апарату референту було доручено І. Бацюркові [7]. ГУ затверджував штати різних референту, погоджував переклади тощо. Так, наприклад, військова референтура складалася з 7 осіб [3, с. 22], відділ державного майна і народного господарства 6 осіб [3, с. 42-43], відділ мартирологовий – 2 особи [3, с. 59].

Для збільшення ефективності діяльності ГУ у військовій сфері було утворено Військову раду, до складу якої увійшли – отаман В. Зелінський, отаман І. Кобза, отаман Павленко і державний інспектор Тележінський [8].

І. Огієнко, враховуючи виїзд губерніального комісара Поділля М. Кондрашенка 17 листопада 1919 р. [6, с. 139], призначив на цю посаду з 23 листопада голову Подільської Губерніальної Народньої Управи – В. Приходька [3, с. 20]. А його заступником було призначено М. Білинського [6, с. 139]. У кінці січня 1920 р. згідно прохання В. Прихо-

дка його було звільнено із займаної посади, а на це вакантне місце І. Огієнко призначив в.о. Й. Білінського [3, с. 50]. Згодом, 14 червня 1920 р. В. Приходька було призначено товаришем ГУ із залишенням його на посаді голови Подільської Губерніяльної Народньої Управи [3, с. 125].

ГУ І. Огієнко видавав також накази для з'ясування кількості урядовців, які залишилися після еміграції уряду. В одному із перших розпоряджень від 23 листопада 1919 р. вказувалося – «... всім інституціям дати мені протягом двох діб списки урядовців які були призначені до виїзду уряду УНР, але не виїхали» [20]. В іншому – від 22 березня 1920 р. йшлося про те, щоб референти склали списки всіх урядовців місцевих установ їх відомств і надіслали їх до загальної референтури [3, с. 87].

Важливим завданням для ГУ І. Огієнка було тримати зв'язок з урядом в еміграції. Для ефективної роботи цього напрямку він призначив С. Навроцького в.о. начальника Подільської поштово-телеграфної округи від 3 рудня 1919 р. [3, с. 27]. Через декілька місяців, 8 березня 1920 р. його було призначено референтом по справах пошт і телеграфів [3, с. 71].

У джерелах знаходимо призначення різних рівнів та сфер в розгалуженому управлінні ГУ. Так, зокрема, І. Огієнко призначав: П. Клопотовського – урядовцем до загальної канцелярії, В. Стелецький – секретарем фінансової комісії [3, с. 32]; Ф. Томпофольський – урядовцем для доручено ГУ [3, с. 36]; М. Ільїнський – референт освіти [3, с. 37]; І. Кругляк – бухгалтером [3, с. 40]; М. Черняхівський – діловодом загальної канцелярії ГУ [3, с. 41]; А. Сухого – урядовцем референтури по справам освіти [3, с. 53]; К. Пилипчук – референтом по справах шляхів; П. Холодний – товаришем ГУ [3, с. 70]; К. Ніщененко – помічник референта загальних справ [3, с. 74]; В. Д'яконенко – референтом особистої канцелярії ГУ [3, с. 77]; М. Тимченко – керуючим мортирологовим відділом; О. Черняхівський – референтом по опікуванню (17 березня 1920 р.) [3, с. 85]; П. Бутовський референтом по опікуванню (10 травня 1920 р.) [3, с. 109]; В. Нестеровський – референтом правничих справ (15 травня 1920 р.); І. Кішковський – українським представником при начальникові подільської округи (12 травня 1920 р.) [3, с. 113]; М. Орел – в.о. директора Українського державного театру в Кам'янці (17 травня 1920 р.) [3, с. 114]; І. Боцюрко – референтом преси і інформації (15 червня 1920 р.) [3, с. 116] та багато інших.

Чільну погоджувальну роль відігравала нова структура – фінансова комісія при ГУ. Вона вирішувала всі питання які стосувалися асигнування чи видачі коштів з скарбу при ГУ. До складу цього органу І.

Огієнком було призначено: в. о. директора загальної і кредитової канцелярії В. Сапіцького, в. о. директора департаменту державної скарбниці І. Свороби, директора департаменту митних зборів І. Гайдовсько-Потаповича, урядовців департаменту державної скарбниці ревізора – П. Руткевича і начальників відділів – М. Буткевича і В. Козловсько-го, а також старшого ревізора 2-го д-ту державного контролю Пухкого. Головування у комісії покладалося на І. Своробу, його заступником мав бути П. Руткевич, а секретарем – діловод д-ту державної скарбниці Є. Гржибовський [3, с. 53]. Проте, протоколи засідання цієї комісії які знаходяться у архіві свідчать, що більшість засідань проводив П. Руткевич, який зазначався як голова комісії [9].

ГУ І. Огієнко займався турботою галуззю охорони здоров'я та боротьбою з різними пошестями [10, с. 60]. Для цієї справи було створено санітарний комітет, який складався з референта по санітарних справах, представників губернського, повітового і міського самоврядування, польської влади, залізниці та державного контролю [21, с. 80]. У лютому 1920 року ГУ звільнив референта по санітарних справах справ М. Яковенка, а на його місце призначив доктора В.Совачіва [3, с. 53].

Призначав та затверджував ГУ кадри в К-ПДУУ. В. Біднова призначено – екстра-ординарним професором [3, с. 35]; В. Храчевич – приват-доцентом (січень 1920 р.) [3, с. 40]; М. Фведорова – проректором [17]; Є. Середюка – в.о. приват-доцента, С. Отапенка - приват-доцентом [18]; Х. Лебідь-Юрчика – в.о. декана правничого факультету [3, с. 52]; І. Шеремитинський – приват-доцентом [3, с. 92];

ГУ І. Огієнко своїм наказом утворив комісію для перекладу на українську мову карних і цивільних законів [11]; Головою цієї комісії призначено Шиянова, членами комісії: Тимченко, Лебідь-Юрчика, В. Завадського, Мишко, Нестеровського, Кобилковського, Тимошка, Рудичева [3, с. 76-77];

І. Огієнко також видавав накази на звільнення із займаних посад. Наприклад, було звільнено: А. Артеменко – в.о. референта військових справ [3, с. 31]; М. Сімашкевич – т.в.о. референта освіти [3, с. 37]; С. Павроцького – керуванням поштовим департаментом міністерства пошт і телеграфів [13]; М. Дорев'янка – в.о. референта і уповноваженого міністерства шляхів; С. Стебельського – референта особистої канцелярії ГУ [14]; М. Тимченко – референта по опікуванню [15]; Ф. Рахінський – референта особистої канцелярії ГУ [16] та інші.

У травні 1920 р. ГУ створив комісію для з'ясування справ з помешканнями для українських середніх шкіл. До її складу ввійшли: Є. Кондрацький (голова), Є. Козинець, С. Назаревич, П. Табинський [19].

Отже, у діяльності ГУ І. Огієнка кадрові питання відігравали важливу державотворчу роль. Різні ради, комісії та комітет при ГУ значно покращували політику ГУ у тих чи інших сферах. Тому І. Огієнко намагався призначати на різні керівні посади кваліфікований спеціалістів та звільняв тих, хто не бажав працювати. Саме він зумів побудувати розгалужену систему консультативно-дорадчих органів, ініціював створення комісій та рад, затверджував їх персональний склад. Піднята проблема потребує подальшого вивчення та введення нових джерел для більш повнішого висвітлення кадрових питань у роботі ГУ.

Список використаних джерел:

1. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр.: документи і матеріали: у 2 т./ упорядник В. Верстюк. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2006. Т. 1. 690 с.
2. Повновласть//Трудова громада. 1919. 19 листопада. № 110. С.2
3. Головноуповноважений уряду Української Народної Республіки (1919–1920): документи та матеріали/упорядник, автор вступної статті В. Адамський. Хмельницький: ФОП Цюпак А. А., 2017. 493 с.
4. Завальнюк О.М. Іван Огієнко і проблема консолідації українських поітичних сил у Кам'янці-Подільському (листопад 1919-травень 1920 рр.)//Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник: серія історична. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. Вип. XIV. С.5–13.
5. Хроника. Інститут референтів//Наш шлях. 1919. 23 листопада. Ч. 1. С.2.
6. Огієнко Іван (митрополит Іларіон). Рятуння України / Упоряд., авт. передм. і комент М.С.Тимошик. Київ: Наша культура і наука, 2005. 464 с.
7. Відчіт 3-го засідання Комітету при Головноуповноваженім уряду Української Народної Республіки//Трудова громада. 1919. 3 грудня № 122. С.2.
8. Наказ Головноуповноваженого Української Народної Республіки// Трудова громада. 1919. 12 грудня № 129. С.1
9. ЦДАВО України. Ф. 1131. Оп. 1. Спр. 63. Т.І. Арк. 1-6 зв., 10-10 зв.; 15-15 зв.; 19; 22-26; 33-38; 45.
10. Завальнюк О. Гуманітарна діяльність Івана Огієнка в Кам'янці-Подільському: основні напрямки, масштаби і результативність (1918-1920 рр.)//Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Сер.:історична та філологічна. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І.Огієнка, 2015. Вип. XI. С. 54—62.
11. Університетське життя//Наш шлях. 1920. 3 квітня. Ч. 68. С. 2.

-
-
12. Наказ Головноуповноваженого Уряду У. Н. Р.//Наш шлях. 1920. 20 травня. Ч. 98. С. 1.
 13. Наказ Головноуповноваженого Уряду У. Н. Р.//Трудова громада. 1919. 9 грудня № 126. С.1.
 14. Наказ Головноуповноваженого Уряду У. Н. Р.//Наш шлях. 1920. 19 березня. Ч. 55. С. 1.
 15. Наказ Головноуповноваженого Уряду У. Н. Р.//Наш шлях. 1920. 25 березня. Ч. 60. С. 1.
 16. Наказ Головноуповноваженого Уряду У. Н. Р.//Наш шлях. 1920. 24 червня. Ч. 124. С. 1.
 17. Хроника//Наш шлях. 1920. 12 лютого. Ч. 27. С. 4
 18. Університетське життя//Наш шлях. 1920. 14 березня. Ч. 51. С. 4.
 19. Наказ Головноуповноваженого Уряду У. Н. Р.//Подольській край. 1920. 10 юлія. № 546. С. 1.
 20. Наказ Головноуповноваженого//Трудова громада. 1919. 23 листопада. № 114. С.1
 21. Тюрменко І. Державницька діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона): монографія. Київ: Київ. ун-т ім. Т. Шевченка, 1998. 282 с.

The article analyzes personnel issues in the activities of the UNR Government's Main Authorized Entity Ivan Ogienko. An attempt was made to determine the HR policy of the GU in the process of forming consultative and advisory bodies (the Committee of the Main Authorized Government of the URN and the referents, councils at the GU, specialized councils and commissions). The various appointments and dismissals that were part of the competence of Ivan Ogienko were found out.

Key words: *Chief Authorized Officer of the UNR, Ivan Ogienko, Podillya, Directory.*

Д.Р. Яблонська,

аспірантка кафедри історії України

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

НІМЕЦЬ КАРЛ ПОЛЬ – ЛЕКТОР-ГЕРМАНІСТ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ІНО, ПЕРЕКЛАДАЧ І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ

У статті охарактеризовано маловідому постать філолога-германіста за фахом, лектора Кам'янець-Подільського інституту народної освіти Карла Адольфовича Поля. Аналізуються основні складові його життєвого шляху та педагогічної діяльності на теренах Поділля у першій третині ХХ ст.

Ключові слова: *Поль Карл Адольфович, викладач, перекладач, громадський діяч, Кам'янець-Подільський інститут народної освіти.*

Серед учасників освітнього процесу на Поділлі у першій третині ХХ ст. виокремлюється маловідома постать німця за національністю, філолога-германіста за фахом Карла-Ренгольда Адольфовича Поля, який опинився в Подільському регіоні волею долі. Перші кроки у вивченні життєвого і професійного шляху цієї постаті зробив сучасний історик О.М. Завальнюк [16; 18]. Однак педагогічна та викладацька робота К.А. Поля, пов'язана з Кам'янець-Подільським інститутом народної освіти, у повній мірі ще не з'ясована, що спричиняє необхідність продовження дослідницької роботи. Заповнення цієї прогалини дасть змогу збагатити професійний портрет педагога, повніше і рельєфніше з'ясувати його біографічну складову, що стосується як 1920-х рр., так й інших періодів.

Поль Карл-Ренгольд Адольфович народився 30 січня 1873 р. в м. Дорпаті Ліфляндської губернії Російської імперії (сьогодні місто Тарту в Естонії), в сім'ї власника ковбасного магазину і домогосподарки. За віросповіданням Полі були лютеранами. У сім'ї виховувалось 8 дітей: п'ятеро синів (Карл, Річард, Гаррі, Ернест та Гельмут) та троє дочок (Емма, Зельма та Марта) [1, арк.6, 29, 30; 3, арк. 5-5зв.; 10, арк.5].

Середню освіту Карл отримав у місцевій гімназії, вищу – в Дорпатському (Юр'ївському) університеті на фізико-математичному факультеті, який закінчив 1897 р. Із отриманням фаху математика певний час викладав цей предмет у рідній гімназії [8, арк. 4]. Попри любов до точних наук, тягнувся до філології, мріяв про відповідну педагогічну кар'єру. Займався самоосвітою. 28 липня 1898 р. склав іспит на знання іноземних мов у спеціальній комісії при Варшавській шкільній окрузі

та отримав свідоцтво вчителя (№ 14151), яке відкрило шлях до нової посади [8, арк. 63].

Роботу в гімназії покинув – бути математиком більше не хотілося. Шукав посади, що відповідала б його новому фаху. Зрештою, потрачені зусилля були марними, і він перебрався до Москви, де його прийняли на посаду вчителя німецької мови у одному із місцевих комерційних училищ [2, арк. 2]. 16 лютого 1899 р., скориставшись запитанням керівництва Московської шкільної округи, став директором Костромського реального училища та одночасно вчителем німецької мови у тому ж закладі [1, арк. 63в; 8, арк. 27; 16, с. 389]. Але довго утриматися в цьому училищі не судилося.

У 1901 р. несподівано для багатьох він покинув попередню роботу і, без будь-яких пояснень, переїхав до м. Івано-Вознесенська (сьогодні невелике містечко в Удмуртії, Російська Федерація), де за рішенням керівництва тієї ж шкільної округи з 1 серпня посів посаду нештатного вчителя німецької мови в місцевому реальному училищі [1, арк. 7]. З 23 серпня йому надали офіційний дозвіл на роботу ще й в Івано-Вознесенській жіночій гімназії, де старшокласникам викладав німецьку та французьку мови [1, арк. 19]. Працював у далеких від рідного краю містах упродовж 5 років.

1 серпня 1903 р., після задоволення його прохання попечителем Київської шкільної округи, переїхав із рідною сестрою Еммою до губернського центру Подільської губернії – Кам'янця-Подільського [1, арк. 31; 3, арк. 23в.]. У своїх майбутніх кількох автобіографіях він жодним словом не пояснив, чому обрав для життя і роботи відоме історичне місто, яке знаходилося від попереднього місця роботи більш як за 1500 верст. На наше переконання, цей переїзд можна пояснити тим, що саме тоді в адміністративному центрі Поділля відкрили добре забезпечену матеріально технічну середню школу, яка фінансувалася Міністерством народної освіти Російської імперії та в якій К.А. Полю і його сестрі було запропоновано посаду штатних працівників. Для педагогічного персоналу було збудовано окремий просторий будинок. Утім, квартир для всіх бажаючих педагогів тут не вистачило. 32-річний Карл Адольфович з сестрою отримали житло за поштовою адресою: Соборна площа, 2, яке знаходилося поблизу помпезного кафедрального православного Собору св. Олександра Невського [8, арк. 27]. Тут педагог проведе майже два з половиною десяти років. І вже за радянської влади, коли так звану «дрібнобуржуазну інтелігенцію» обмежували у різних правах, йому довелося покинути обжите приміщення та у 1927 р. переїхати на вул. Петровського, у будинок № 62 (сьогодні це вул.

Лесі Українки) [8, арк. 63зв.]. Важливою подією у житті К.А.Поля стало утворення сім'ї.

12 квітня 1905 р. він взяв шлюб з уродженкою містечка Сатанів Проскурівського повіту Подільської губернії Марією, донькою місцевого чиновника [1, арк. 49]. Брат та сестра дружини проживали у Кишиневі. Саме у Кишинівському кафедральному соборі й обвінчалися Карл та Марія. 20 травня 1906 р. у них народилася донька Олена, яка померла у 5-річному віці [1, арк. 78, 99]. Втрата єдиної дитини сильно підірвало здоров'я Карла Адольфовича та його дружини Марії Степанівни [1, арк. 78-78зв.]. Періодичні серцеві напади негативно позначатимуться на подальшому житті і педагогічній роботі К.А.Поля.

Попри те, до виконання своїх обов'язків ставився дуже відповідально, працював якісно, мав гарний авторитет. У стосунках з безпосереднім керівництвом закладу та представниками влади не переступав дозволених меж. 30 травня 1908 р. Полю Карлу Адольфовичу було присвоєно чин надвірного радника, що прирівнювався до армійського звання підполковника [1, арк. 101]. На жаль, скільки-небудь чіткої інформації щодо військової служби філолога Карла Поля отримати не вдалося. Ще однією нагородою став державний орден св. Станіслава 3-го ступеня (1909 р.), який вручили за бездоганну 15-річну роботу [1, арк. 101].

Смерть доньки серйозно дестабілізувала життя сім'ї – хотілося якомога швидше забути про цю трагічну подію, відійти від важкого потрясіння і покращити здоров'я. 1911-го Полі покинули Кам'янець-Подільський. На пропозицію управління Київської шкільної округи Карл Адольфович став учителем німецької мови у Ковельській чоловічій гімназії Волинської губернії.[1, арк. 102]. Вогкий клімат повітового центру Волині зовсім не сприяв оздоровленню «сердечника» Поля. Наступного року він покидає цю місцевість і повертається до міста, яке нагадувало йому про втрату донечки, і дало змогу посісти вакансію у місцевій чоловічій гімназії. Її він і зайняв, навчаючи гімназистів німецької та французької мов (в часи Української революції цей заклад освіти приєднали до державної української хлоп'ячої гімназії імені Степана Руданського, а влітку 1920 р., коли місто було під контролем більшовицького ревкому, перетворили у першу радянську трудову школу) [10, арк. 2].

У Кам'янці-Подільському К.А.Поль з дружиною зустріли звістку про початок Першої Світової війни і вступ у цей кровопролитний континентальний конфлікт Росії. Економічна криза, яка з роками посилювалася, дестабілізація прифронтової території через військовий фактор

позначалися і на житті їхньої родини – поступово з торгівлі зникли звичні товари повсякденного споживання, з'явилися дефіцит, дорожче, які викликали гостре незадоволення владою. Майже 75% кам'ячан покинули місто, бо боялися окупації його австрійськими військами, але противник, застосувавши артилерію, зайняв губернський центр не надовго. Згодом дізнався про повалення самодержавства, спостерігав за революційними змінами в губернському управлінні російської держави, суспільно-політичному житті, зокрема, відзначав розвиток українського національного руху. З кінця 1917 р. місто потрапляло під контроль то більшовицьких, то українських, то австрійських військ. У травні-грудні 1918 р. Карл Адольфович за сумісництвом працював перекладачем при управлінні Подільського губернського старости. В кам'янецьку добу Директорії надавав послуги перекладача Міністерству закордонних справ УНР [2, арк. 2]. Згодом його запросили на викладацьку роботу до місцевого державного українського університету.

У своїй автобіографії (1922 р.) К.А.Поль зазначав, що у липні 1920 р., коли місто було під контролем ревкому, рада професорів вишу обрала його лектором німецької мови для початківців. Це рішення було затверджене більшовицьким комісаром А.Волянським [16, с. 390]. Після того, як 18 вересня у місті відновили діяльність органи української влади і всі рішення, ухвалені за більшовицької доби, були визнані неправомірними, К.А.Поль довелось вдруге проходити процедуру прийому на роботу, яка завершилася 30 вересня 1920 р. [9, арк. 46зв., 106зв.] Через відсутність наукового ступеня і вченого звання його оформили нештатним викладачем німецької мови [2, арк. 2].

Із реорганізацією університету у радянський виш у першій половині 1921 року Карлу Адольфовичу доручили викладати, окрім німецької, ще й французьку та англійську мови на факультеті професійної освіти (у обсязі 4 тижневих годин на кожний предмет). Крім того, в інституті він працював і на підготовчих курсах, де вчив майбутніх студентів німецької мови [8, арк. 27-27зв.]. Оскільки знання іноземних мов у майбутніх педагогів робітничо-селянського походження були не найкращими, то, щоб досягти поставленої мети і озброїти їх хоча б мінімальними знаннями і уміннями, доводилося багато працювати з ними додатково. Педагогічна діяльність практично забирала весь вільний час, не даючи змоги вирішувати певні наукові завдання.

За період викладацької кар'єри у вишах Кам'янка-Подільського К.А. Поль підготував п'ять рукописних праць: німецькою мовою - «Містичні та історичні елементи у драмі Фрідріха Шиллера «Вільгельм Телль»», «Стремління Кершенштейнера», «Женевська школа зага-

льного мовознавства» (доповідь на конференції Науково-дослідної кафедри Поділля, яка відбулася 20 березня.1928 р.), навчальні підручники для аспірантів і студентів ІНО - «Методи викладання іноземних мов» і «Драма Шиллера «Вільгельм Телль»:літературно-історичне пояснення» [8, арк. 45-45зв.]. Остання праця написана німецькою та українською мовами та відображає зміст драми в окремих діях.

Крім того, лектор робив скорочені переклади наукових праць колег на німецьку мову, стилістично оформлював видання іноземною відповідно до європейського рівня. Прикладом такого видання є 1-й том «Записок сільськогосподарського інституту в Кам'янці на Поділлі» [17; 8, арк. 63зв.], у якому вміщені статті професорів О.В. Красівського [19], О.С. Мельника [20], С.І. Городецького [15], Н.Т. Гаморяка [13], С.А. Плюйка [22], М.Л. Бернадського [12], М.Т. Геращенко [14], М.М. Баєра [11], В.П. Храневича та асистента Д.О. Богацького [24]. Таким чином, ґрунтовно володіючи кількома іноземними мовами, Карл Адольфович здійснював переклади наукових видань сусіднього вишу.

У своєму інституті він користувався авторитетом, не викликав нарікань з боку призначеного більшовицьким режимом керівництва. 23 жовтня 1923 р. ректором ІНО став 40-річний професор-галичанин В.О. Геринович. За його керівної роботи завершилися структурні та організаційні зміни у виші: ліквідували факультет професійної освіти, натомість створили відділи, які готували вихователів дитячих садків і будинків та педагогів для семирічок [18, с. 44]. З вишем об'єднали педагогічні курси імені М.П. Драгоманова та Вінницький ІНО (це призвело до його збільшення та перетворення у єдиний на Поділлі вищий педагогічний заклад) [18, с. 49].

У зв'язку з цими структурними змінами К.А. Полю запропонували викладання на факультеті соціального виховання, де він успішно виконував поставлені освітні завдання [8, арк. 27зв.]. Як високоавторитетного педагога-германіста, президія робітничого факультету сільськогосподарського інституту у 1922 р. запросила Карла Адольфовича, як сумісника, на роботу у цій структурі і доручила викладання німецької мови [2, арк. 2; 10, арк. 2зв.].

Активно підтримував зв'язок з рідними, знав про їх місця проживання, особисте життя і чим займається кожен. На той час двоє братів Річард і Гаррі вже пішли з життя, третій – Ернест – працював фінансовим інспектором у Сибірі, а четвертий – Гельмут – торговим комерсантом у Дорпаті. У Естонії також проживали сестри Зельма і Марта [3, арк. 5зв.-6]. Листування з рідними продовжувалося до 1928 р.

У 1926 р. ректор Кам'янець-Подільського ІНО В.О. Геринович та керівник науково-дослідної кафедри (НДК) історії Поділля професор

І.А. Любарський запропонували К.А. Полю увійти до складу секції мови та літератури цього наукового осередку, від чого 53-річний педагог не відмовився. Взявся за виконання науково-дослідної теми з мовознавства під керівництвом І.А.Любарського. Після цього, у 1927 р., він став повноцінним членом НДК [2, арк. 21].

На новій посаді намагався не відставати від молодших колег, взяв участь і у науковій конференції, яку проводила кафедра, і доповів про «Женевську школу загального мовознавства», зупинившись на питанні про соціологію мови за теоріями європейських вчених [2, арк. 21-21зв.]. Згодом цей виступ послужить «аргументом» у звинуваченні К.А.Поля як прихильника буржуазної науки. До цього приєднали і розмови на політичні теми, які вели члени кафедри і у яких Карл Адольфович намагався не брати участі [3, арк. 14зв.-15].

Влітку 1929 р. перестала працювати секція мови та літератури НДК. Утім науковій студії Карла Адольфовича під керівництвом І.А. Любарського не припинялися, оскільки були перенесені на кафедру мовознавства ІНО [2, арк. 21-21зв.], хоча Карл Адольфович продовжував і далі працювати науковим співробітником НДК [8, арк. 38-38зв.], відповідаючи за методичну складову (займався оформленням звітів, як після кожного засідання, так і загального річного, редагував індивідуальні звіти роботи, а інколи і доповіді колег) [6, арк. 53зв.]. Подібну роботу, поряд із педагогічною, він виконував і в інституті, працюючи над документами предметних (циклових) комісій та формуючи підсумковий звіт роботи [8, арк. 62зв.]. З 1923 р. був постійно діючим членом факультетської предметної комісії, яка займалася виробничим циклом. Крім методичної роботи, наприкінці кожного навчального року виголошував доповіді з методики викладання німецької мови та про результати своєї педагогічної роботи у виші [4, арк. 7зв.].

Лектор К.А. Поль з 9 лютого 1923 р. входив до діючого складу ради професорів ІНО. Однак, починаючи з січня 1925 р., у протоколах засідань цього представницького органу його ім'я, як діючого члена, більше не зазначається [5, арк. 27]. Скоріш за все, його вивели зі складу ради через те, що не мав наукового ступеня і опублікованих праць.

Брав активну участь у громадській роботі ІНО. З 1921 р. був членом профсекції «Робос» (членський білет № 66763). У 1924-1926 рр. очолював культкомісію виконавчого комітету профспілки, 1926-1928 рр. – залишався її простим членом, а у 1928-1930 рр. працював головою ревізійної комісії тієї ж структури, що діяла в ІНО [8, арк. 63-63зв.].

З грудня 1928 р. ректором Кам'янець-Подільського ІНО став Ф.А. Кондрацький [7, арк. 9]. За вказівкою державно-партійно центру УСРР

новий керівник здійснював структурні зміни у дорученому виші. У 1929 р., виконуючи накази Народного комісаріату оборони СРСР, Ф. Кондрацький проводив за допомогою молодих комуністів і «вірних соратників» соціальні чистки студентського контингенту і викладацького складу: виявляли “нетрудові елементи”, після чого позбавлявся їх права бути у колективі [21, с. 34]. З 1 вересня 1930 р. Кам'янець-Подільський ІНО був реорганізований в інститут соціального виховання у складі одного факультету, де навчання тривали 3 роки [21, с. 34].

Цікаво, що болючі політичні події відразу не зачепили К.А.Поля. Він продовжував трудитися у виші. Але так тривало не довго. У 1930 р. частина студентів ІНО поставила перед ректором Ф.А. Кондрацьким питання про необхідність звільнення Карла Адольфовича з посади вчителя німецької мови, оскільки, на їх думку, вони не встигають опанувати доручений педагогу предмет через використання ним «старих методів викладання іноземної мови» та періодичну відсутність лектора на заняттях (хоч і з поважних причин) [2, арк. 3]. Із протоколу допиту Карла Адольфовича Поля при Харківському ДПУ УСРСР від 28.11. 1933 р. відомо, що одразу після такої заяви студентів ректор запросив його до себе в кабінет і запропонував перевестись на роботу до Одеського ІНО, де була вакансія викладача німецької мови. Наполягаючи на переведенні, Ф.А.Кондрацький запевняв, що в Одесі працювати спокійніше. Від пропозиції шефа Карл Адольфович відмовився, вважаючи, що це питання є компетенцією Наркомату освіти УСРСР [2, арк. 3]. Але на цьому конфлікт не вичерпався - заява студентів потрапила до рук чекістів. Лектора затримали, рік тривало слідство, потім суд оголосив вирок - ув'язнити на 3 роки за шкідницьку діяльність.

Наприкінці 1932 р. розпочалися арешти колишніх працівників ІНО, яким інкримінували діяльність, спрямовану на повалення радянської влади і реставрації буржуазного ладу. З лютого 1933 р. Кам'янець-Подільським окружним ДПУ К.А. Поль був заарештований за підозрою в організації збройного повстання проти радянської влади [3, арк. 1]. 22-25 листопада його перевезли до Харкова, а з 28 листопада розпочався допит та дача показів [2, арк. 33-34]. Майже після 10-ти місячного допиту у Кам'янці-Подільському вже у Харкові йому інкримінували «саботаж та повстанське шпигунство». 29 листопада 1933 р. лектор Кам'янець-Подільського ІНО, перебуваючи під фізичним впливом, почав визнавати свою «провину» щодо саботажу у викладанні дисциплін, що проявлялося у прогулах, не дотриманні марксистсько-ленінської методології у виховній роботі зі студентами та гальмуванні культурного росту майбутніх педагогічних кадрів, і все заради вірності

націоналістичним принципам. Своїм ідейним наставником він назвав І.А. Любарського [2, арк. 10].

Щоб «довести» факт «повстанського шпигунства», працівники спецслужби взяли за національне походження К.А. Поля. Розпочалося пов'язування його особи з участю в організації «Союз німців Півдня Росії». Як свідчить протокол допиту від 6 грудня 1933 р., заарештований зізнався в причетності до утворення цієї структури в Кам'янці-Подільському ще в 1918 р., під час німецько-австрійської окупації. Він називав її філією «Одеського союзу німців Півдня Росії», яка проіснувала на Поділлі до 1923 р. Себе ж, за показами від 06.12.1933 р., називав спочатку рядовим членом «Союзу» [2, арк. 12], а з 28.12.1933 р. – головою організації [2, арк. 24]. Останнє дало підставу інкримінувати проведення шпигунської діяльності.

«Слідство», яке не мало нічого спільного із встановленням і розслідуванням об'єктивних фактів, тривало довго. Особливою Народою колегії ДПУ УСРР від 24 лютого 1934 р. він був засуджений на 3 роки умовного ув'язнення у виправно-трудоному таборі, але продовжував залишатися під слідством [3, арк. 28]. У 1937 р. його звільнили з-під варті, так і не довівши вини у шпигунській діяльності на користь гітлерівської Німеччини. Про подальшу його долю, зокрема, як він пережив воєнне лихоліття, нічого невідомо. Встановлено, що 4 вересня 1997 р. Поль Карл Адольфович був реабілітований прокуратурою Хмельницької області незалежної України як невинно репресований. З нього зняли ганебне клеймо німецького шпигуна [2, арк. 28; 23], яке, на наш погляд, було необ'єктивним і свідчило про несправедливість сталінського режиму по відношенню до одного із толерантних представників німецької національної меншини в Україні.

Отже, діяльність К.А. Поля у Кам'янці-Подільському переважно пов'язана з місцевою середньою технічною школою та інститутом народної освіти / інститутом соціального виховання. Математик та філолог за освітою, він залишив помітний слід у підготовці технічних і педагогічних кадрів, підвищуючи їх загальнокультурний рівень через навчання іноземних мов. Виконуючи різні накази керівництва ІНО, громадські доручення в колективі, він демонстрував велику відповідальність, професійність, чесність і добропорядність, сприяючи утвердженню радянської моделі вищої педагогічної освіти. Незаконні сталінські репресії зламали долю людини і професіонала своєї справи, одного із дуже багатьох, які не виступали проти існуючого режиму. Біографія Карла Адольфовича потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Хмельницької області. Ф. 66. Оп. 1. Спр. 380. Арк. 6-102.
2. Державний архів Хмельницької області. Ф. 6193. Оп. 12. П. 30238. Т. 1. Арк. 2-28.
3. Державний архів Хмельницької області. Ф. 6193. Оп. 12. П. 30238. Т. 2. Арк. 2-30.
4. Державний архів Хмельницької області. Ф.Р. 302. Оп. 1. Спр. 403. Арк. 7зв.
5. Державний архів Хмельницької області. Ф.Р. 302. Оп. 1. Спр. 610. Арк. 27.
6. Державний архів Хмельницької області. Ф.Р. 302. Оп. 1. Спр. 856. Арк. 53зв.
7. Державний архів Хмельницької області. Ф.Р. 302. Оп. 2. Спр. 244. Арк. 9.
8. Державний архів Хмельницької області. Ф.Р. 302. Оп. 2. Спр. 356. Арк. 27-63.
9. Державний архів Хмельницької області. Ф.Р. 582. Оп. 2. Спр. 45. Арк. 46зв., 106 зв.
10. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 6365. Арк. 2-5.
11. Баєр М.М. До питання про методику викладання геодезії по вищих спеціальних школах // Записки сільськогосподарського інституту в Кам'янці на Поділлі. Кам'янець на Поділлі: друкарня ім. В. Леніна, 1924. Т. 1. С. 164-177.
12. Бернадський М.Л. Специфічна реакція на полові властивості рослинних та тваринних тканин // Записки сільськогосподарського інституту в Кам'янці на Поділлі. Кам'янець на Поділлі: друкарня ім. В. Леніна, 1924. Т. 1. С. 142-150.
13. Гаморяк Н.Т. Нові дані до мікрохімії і фізіології продигового апарату у рослин // Записки сільськогосподарського інституту в Кам'янці на Поділлі. Кам'янець на Поділлі: друкарня ім. В. Леніна, 1924. Т. 1. С. 117-132.
14. Геращенко М.Т. З матеріалів по фізіології серця черепахи // Записки сільськогосподарського інституту в Кам'янці на Поділлі. Кам'янець на Поділлі: друкарня ім. В. Леніна, 1924. Т. 1. С. 150-161.
15. Городецький С.І. Спроба фізико-географічної районізації Поділля // Записки сільськогосподарського інституту в Кам'янці на Поділлі. Кам'янець на Поділлі: друкарня ім. В. Леніна, 1924. Т. 1. С. 57-77.

16. Завальнюк О.М. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918-1921 рр.). Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006. 632 с.

17. Записки сільськогосподарського інституту в Кам'янці на Поділлі. Кам'янець на Поділлі: друкарня ім. В. Леніна, 1924. Т. 1. 196 с.

18. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення.. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. 408 с.

19. Красівський О.В. Уваги щодо новіших ґрунтоутворюючих відкладів Поділля // Записки сільськогосподарського інституту в Кам'янці на Поділлі. Кам'янець на Поділлі: друкарня ім. В. Леніна, 1924. Т. 1. С. 18-36.

20. Мельник О.С. Продуктивна вартість паші // Записки сільськогосподарського інституту в Кам'янці на Поділлі. Кам'янець на Поділлі: друкарня ім. В. Леніна, 1924. Т. 1. С. 36-57.

21. Нестеренко В.А. Репресії проти діячів науки і освіти в Кам'янці-Подільському у 20–30-ті роки ХХ ст. // Кам'яниччина в контексті історії Поділля : наук. зб. / [редкол.: Л.В. Баженов, С.О. Борисевич, І.С. Винокур та ін.]. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 1997. Т. 1. С. 33-35.

22. Палюйко С.А. Вплив половини на засвоєння соковитих кормів свиньями // Записки сільськогосподарського інституту в Кам'янці на Поділлі. Кам'янець на Поділлі: друкарня ім. В. Леніна, 1924. Т. 1. С. 132-142.

23. Поль Карл Адольфович (1873) // Відкритий список жертв політичних репресій в СРСР. База даних. [Електронний варіант]. – Режим доступу: [https://ua.openlist.wiki/Поль_Карл_Адольфович_\(1873\)/](https://ua.openlist.wiki/Поль_Карл_Адольфович_(1873)/)

24. Храчевич В.П., Богацький Д.О. Матеріали до лепідотерофауни Поділля // Записки сільськогосподарського інституту в Кам'янці на Поділлі. Кам'янець на Поділлі: друкарня ім. В. Леніна, 1924. Т. 1. С. 77-117.

The article describes the little-known figure of the philologist-germanist in the specialty, the lecturer of the Kamyanets-Podilskiy Institute of Public Education Karl Adolfovich Paul. The basic components of his life path and pedagogical activity in the areas of Podillya in the first third of the twentieth century are analyzed.

Key words: Paul Karl Adolfovich, teacher, translator, Kamyanets-Podilskiy Institute of Public Education.

УДК 373.3.011.3-051:005.963.5]:004

Д.В. Дерев'янюк,

викладач кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЗАСОБИ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОРГАНІЗАЦІЇ ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Можна виокремити наступні критерії ефективності використання засобів ІКТ у виховній роботі вчителя початкової школи: - економічність (зменшення матеріальних і часових ресурсів); - компактність (накопичення інформації на цифровому носії); - наочність (структурне оформлення матеріалу, що дає можливість демонструвати взаємозв'язки ключових понять); - можливість проведення моніторингу (економна індивідуальна діагностика та форма вивчення особистості дитини через тести, анкети); - можливість творчого розвитку особистості учнів, їх ініціативи, самореалізації і самодіяльності через індивідуальну роботу.

Ключові слова: інформатизація, інформаційна компетентність, інформаційна етика, WEB-бібліотека, інформаційна поведінка.

Розглянемо напрямки використання ІКТ у виховній діяльності вчителя.

- Пошук та добір інформації для проведення виховних заходів у мережі Інтернет. Це можуть бути різні діагностики, плани-конспекти виховних заходів, графічні та звукові файли, відеоматеріали для проведення та розробки позакласних заходів на різні теми.

- Під час підготовки та проведення класних годин та позакласних заходів, змагань доцільно використовувати мультимедіаресурси, які дозволяють барвисто і наочно представити будь-який матеріал, а також економити час проведення заходу. Незаперечними є переваги естетичного оформлення заходів за допомогою якісного звуку, оригінальних заставок та тематичного відеоряду. Використання цифрової камери дозволяє готувати унікальні добірки матеріалів, що робить свята більш видовищними і яскравими. Вдало підібрані фотографії, відеофрагменти, музика зачіпають учнів за живе, хвилюють душу.

- Також засоби ІКТ доцільно використовувати при створенні класного і індивідуального портфоліо. Портфоліо розглядається як візитна картка класу, воно складається з класного куточку; відомостей про досягнення та успіхи, може бути оформлено у вигляді дошки пошани, плакатів, періодичних бюлетенів. Ця робота передбачає спільну творчість класного керівника, його вихованців та, звичайно ж, батьків. При оформленні портфоліо доцільно використовувати текстовий та графічний редактори, програми, призначені для верстки електронних видань, наприклад MS Publisher.

- Для планування роботи класного керівника необхідно проводити різні діагностики. Під час їх проведення часто необхідно виготовити велику кількість анкет, і тут на допомогу вчителю приходять комп'ютер. Причому, щоб анкетування не було нудним і одноманітним, можна застосовувати різні форми анкет. А комп'ютерне анкетування взагалі заощадить час на проведення та отримання результатів опитування. Результати діагностик зручно зберігати та переглядати за допомогою баз даних. Підсумки діагностики представляються у вигляді діаграм, це дозволяє побачити єдину картину того, що відбувається в класі. За такої комп'ютерної підтримки з року в рік легко відстежити покращення чи погіршення в класі. За результатами порівняльних діаграм можна робити висновки і згідно з ними планувати подальшу роботу класного керівника.

- ІКТ-технології можуть допомогти класному керівнику в роботі з батьками. По-перше, дуже ефективно використовувати на кожному зібранні мультимедійний проектор для показу презентацій, унаочнення результатів успішності в формі діаграм. По-друге, з батьками, як і з дітьми, корисно проводити анкетування, порівнюючи при цьому думки дітей та батьків з різних питань. Електронне анкетування значно оптимізує цей процес. Для кожного з батьків після проведення батьківських зборів можна скласти «Пам'ятку», де відмітити найважливіше, про що батькам потрібно пам'ятати в даний час, найбільш нагальні проблеми їхніх дітей і класу в цілому[1].

Використання сучасних інформаційних технологій навчання дозволяє широко застосовувати графіку, відео, анімацію й мультиплікацію в інтерактивному режимі й тим самим розширює рамки застосування принципу наочності.

Цікавою знахідкою є педагогічні програмні засоби «Природознавство 3-4 клас», «Математика», «Музичне мистецтво» тощо, які практично є електронними підручниками з даних предметів. Авторами для кожного уроку розроблено матеріал, який містить ілюстрації, відео- та аудіоматеріали, цікавий додатковий матеріал, словничок, завдання для

практичних та самостійних робіт, підсумкове тестування. Програмний засіб дає змогу організувати самостійну роботу учнів як у класі, так і вдома, здійснювати контроль і самоконтроль за допомогою розгалуженої системи навчальних завдань у традиційній і тестовій формах. Комп'ютер перевіряє правильність роботи, оцінює її, звертає увагу на допущені помилки, при цьому учень може зробити роботу над помилками, виправити їх [1].

Ще одним найсучаснішим способом застосування цифрових технологій є використання Web-камери в класі. З її допомогою можна транслювати в реальному часі всі події на сторінці сайту, до якого батьки мають доступ. Так, кожен із батьків за бажанням може віртуально відвідати будь-який урок, спостерігати за поведінкою дитини під час перерв, класних годин, групи продовженого дня тощо. Найбільш цікаві та повчальні сюжети можна показувати дітям, а також їхнім батькам на батьківських зборах. Кожна дитина може подивитися на себе зі сторони та проаналізувати свої вчинки.

Однак застосування такого способу в роботі класного керівника повинне супроводжуватися попередньою роботою з дітьми та їх батьками.

Формування цифрової компетентності педагога початкових класів передбачає «впевнене, а водночас критичне застосування ІТ для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні». Однією із ефективних практичних реалізацій зазначеного вбачається можливість розвитку такої компетентності в інноваційних умовах. Зазначене слугувало підставою Використання у навчально-виховному процесі електронно-освітнього ресурсу (ЕОР) «ACCENT» як інноваційного перспективного засобу, що містить інструментарій (mobiSchool) для створення «e-середовища» [2; 3] з метою підготовки педагогів до діяльності в умовах e-середовища навчально-виховного комплексу.

Досвід впровадження mobiSchool, як інструментарію розроблення e-середовища, показує, що, окрім цілей означених вище, досягаються їх похідні складники: організація та підтримка освітньої діяльності педагогів та учнів за всіх форм навчання; підвищення якості освіти; забезпечення доступності якісної освіти у період карантину, пандемії тощо [4].

Результати впровадження «Системи дистанційного навчання» на основі ресурсу (ЕОР) «ACCENT», вказують на його переваги: – доступність та зрозумілість інструментарію дає можливість працювати користувачам з невисоким рівнем цифрової компетентності (з неперервним поступовим підвищенням); – доступність та зрозумілість ін-

струментарію дає можливість неперервно підвищувати рівень користувачів; – наявність системи управління навчанням як окремого учня, так і групи учнів; – неперервна online та offline підтримка, консультації, тренінги, наповнення WEB-бібліотеки, робота з контентом, навчання користувачів та підтримка функціоналу, оновлення версій; – відсутність потреби підключати фахівця з програмування чи самостійно займатися розробленням курсів – функціонування ресурсу підтримується розробником на всіх етапах [4].

Сучасні засоби навчання на основі медіатехнологій мають унікальні властивості й функції наочності, які здатні змінити весь процес навчання. Цифрові освітні ресурси дозволяють об'єднувати величезну кількість образотворчих, звукових, умовно-графічних, відео та анімаційних матеріалів [2].

Отже, використання різноманітних комп'ютерних засобів під час фахової діяльності вчителем початкових класів сприяє: підтримці інтересу дитини до класних годин; ефективному управлінню увагою учнів; активізації пізнавальної діяльності; розвитку вмінь і навичок роботи з інформаційними ресурсами; формуванню навичок дослідницької роботи; підвищенню інформаційної культури як вчителя, так учнів і батьків; посиленню емоційного впливу тощо.

Загалом, інтеграція ІКТ у виховний процес початкової школи можлива за певних обставин і умов, головна з яких, звичайно, наявність самої комп'ютерної техніки в розпорядженні вчителя, вміле поводження із нею та розумне і збалансоване використання. Відтак розвиток і вдосконалення виховної роботи вчителя початкових класів буде відбуватися паралельно з розвитком усіх сторін життя соціуму для того, щоб виховний процес у школі не йшов врозріз з сучасними інноваціями, а вміло з ними сполучався.

Список використаних джерел:

1. Шиман О.І. Методика навчання інформатики в початковій школі : навч.-метод. посіб. : у 3 ч.. Бердянськ, 2017. Ч. 3: Інтегративний напрям. 82 с.
2. Карташова Л. А. Відкритий мережевий ресурс «Ассент»: інноваційні можливості для освітян // Журнал «Комп'ютер у школі та сім'ї». 2016. № 5 (133). С. 3–8.
3. Пліш І., Карташова Л., Шалда Т. Дистанційне навчання в школі: використовуємо українські інновації // Сборник трудов XI Международной научной конференции (29 сентября – 6 октября 2016 г., г. Иерусалим, Израиль). С. 16–19.

4. Універсальний освітній простір «Акцент» : публікації про нас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://accent.com/publications/>.

It is possible to distinguish the following criteria of efficiency of using ICT tools in the educational work of primary school teachers: - profitability (reduction of material and time resources); - Compactness (accumulation of information on digital media); - visibility (structural design of the material, which makes it possible to demonstrate the interconnections of key concepts); - the possibility of monitoring (economical individual diagnostics and the form of studying the child's personality through tests, questionnaires); - the possibility of creative development of the personality of students, their initiatives, self-realization and amateur through individual work.

Key words: *informatization, information competence, informational ethics, informational behavior.*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СВІТОБАЧЕННЯ У ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ

Стаття присвячена проблемі формування світобачення дитини 5-6 років. Обґрунтовано актуальність даної проблеми та визначено сутність «світобачення» як складової багаторівневої структури світогляду. Розглянуто світобачення дошкільника як особистісний феномен через призму формування світогляду та картини світу дитини. Визначено передумови формування світобачення у дошкільників.

Ключові слова: *світогляд, самосвідомість, образ світу, картина світу, світобачення.*

Актуальність дослідження зумовлюється сучасними тенденціями розвитку освіти України, згідно з якими держава має забезпечувати виховання у старших дошкільників демократичного світогляду, національних світоглядних позицій, ідей, поглядів, переконань, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти й самореалізації особистості. Реформування змісту та гуманізація цілей дошкільної освіти України сприяє реалізації компетентнісної парадигми, яка орієнтує педагогів на впровадження у педагогічну практику цілісного підходу до розвитку особистості.

У старшому дошкільному віці у кожної дитини починає складатися власна картина світу, будуючи яку, дитина вигадує, винаходить певну теоретичну концепцію, створює схеми глобального характеру, світоглядні схеми. Основою особистісного буття дошкільника є його свідоме та оптимістичне ставлення до життєдіяльності. Сформованість світобачення засвідчується здатністю особистості бути сприйнятливою до різноманітних життєвих вражень, відкритою до нового; вдивлятися, бачити сутнісне; відчувати, розмірковувати, висувати гіпотези, апробувати їх, експериментувати, узагальнювати інформацію; усвідомлювати значення світу у своєму житті, його смисл й цінність.

Метою нашої статті є теоретичне обґрунтування особливостей формування світобачення у дітей 5-6 років.

Аналіз досліджень порушеної проблеми. Окремі аспекти світобачення висвітлюються у працях О. Кононко, Л. Шелестової, Л. Якименко. У дослідженнях Л. Варяниці, Н. Головіної світобачення розглядається як складова дитячої субкультури. Проблема формування оцінно-ціннісних знань дитини як вияву її світобачення розкрива-

ється у роботах І. Беха, Л. Бутенко, В. Сухомлинського. У наукових працях Н. Гавриш, О. Кононко, І. Куліковської висвітлюється проблема дитячого світобачення через призму формування світоглядних уявлень як базових знань дитини про світ, про себе, про закони взаємодії у соціумі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми дозволив з'ясувати сутність поняття «світобачення» як складової багаторівневої структури світогляду, форми вираження власного ставлення до взаємозв'язків оточуючого світу на основі власного життєвого досвіду.

Ю. Яценко пояснює світобачення як цілісне уявлення про світ, усвідомлення людиною себе, свого внутрішнього світу, яке залежить від епохи, історичних подій, національних особливостей та соціального контексту. Це сукупність поглядів, оцінок, принципів, що визначають загальне бачення, розуміння світу, місця в ньому людини та її життєвої позиції. Компонентами світобачення постають узагальнені знання людини про світ, життєві пріоритети, моральні цінності. Їх людина набуває у процесі життєвої практики, починаючи з раннього дитинства. Науковець зазначає, що світобачення апелює до реального досвіду й архетипальних структур пам'яті, актуалізуючи колективний досвід минулих поколінь, який є цінним джерелом і умовою формування духовного світу неповторної людської особистості. Це - одна з фундаментальних складових світогляду особи [14].

Так як світобачення є складовою частиною структури світогляду доречним вважаємо розглянути його через процес формування світогляду та картини світу дитини.

Філософи 80-х років В. Іванов, М. Попович, В. Шинкарук ототожнювали поняття «світогляд» із знаннями. Однак, В. Андрущенко, І. Кремень, І. Надольний розглядають даний феномен не лише як сукупність знань про світ, а як своєрідний синтез видів знань і різноманітних смислів осягнення світу людиною, проекція особистісних власних проблем, тобто не як процес засвоєння готового знання, а внутрішня робота і самоздобуття. Світогляд формується разом з особистістю дитини, її переконаннями та життєвими установками. Основна функція світогляду полягає у відтворенні певного погляду на світ та визначення життєвої мети. Їх узагальнення створює загальний життєвий план, формує ідеали людини, світогляд має спрямовувати поведінку та практичну діяльність дитини у пізнанні навколишнього світу [10].

У основі світогляду, за І. Надольним лежить переконання, це - ядро та смисл світогляду як такого, оскільки саме переконання і з'єднують думку з дією, втілюють ідею у практичну діяльність. Переконання,

уявлення, ідеї, почуття, опосередковані досвідом особистості, беруть участь у формуванні життєвої позиції [11, с. 7].

С. Гончаренко виділяє ряд етапів становлення світогляду людини починаючи з дошкільного віку: по-перше, процес систематизації знань, одержаних дитиною в результаті навчання і життєвого досвіду; по-друге, ступінь досягнутої психологічної, соціальної, моральної, духовної зрілості; по-третє - показники реалізації основної життєвої мети, яку людина ставить перед собою. Процес формування світогляду продовжується все життя, при цьому світогляд — продукт не лише виховання як цілеспрямованої діяльності суспільства та його соціальних інструментів, а й результат впливу навколишнього середовища, діяльності особистості з самовиховання [2].

Як зазначає Л. Обухова світогляд виступає основою свідомості, способом усвідомлення дійсності, ціннісним ставленням, показником особистісної зрілості. Як загальне розуміння світу та ціннісне ставлення до нього, світогляд визначає буденну, міфологічну, наукову або релігійну орієнтацію зростаючої особистості; зумовлює характер її діяльності, впливає на норми поведінки, життєві прагнення, смаки та інтереси [5]. Зміст свідомості перетворюється на світогляд тоді, коли вона набуває характеру переконань, повної і непохитної впевненості особистості в правоті своїх ідей [2]. Адекватність, реалістичність, повнота, свідомості дитини великою мірою визначаються розвитком її самосвідомості, що проявляється в оцінці дитиною того, що відбувається навколо неї, в умінні сформулювати та висловити власну думку, здійснювати певний життєвий вибір, визначати елементарні цілі. Самосвідомість – це надзвичайно важлива, суттєва здатність дитини, яка дозволяє виокремити саму себе з оточуючого світу, усвідомити себе та знайти своє місце в світі [8].

О. Леонт'єв правомірно вказував, що проблема сприйняття дитиною оточуючого світу це проблема побудови у свідомості індивіда багатовимірного образу світу, образу реальності [4, с. 254]. Н. Громова зазначає, що образ світу крім системи значень та образів, характеризується також і власним ставленням людини до оточуючого світу, баченням себе і своєї ролі в ньому, що зумовлює появу таких емоційних станів як задоволення або, навпаки, розчарування існуючим положенням [1]. Разом з образом світу формується й власний образ «Я» дитини, за допомогою якого вона визначатиме своє місце в оточуючому світі. За даними досліджень В. Русевич образ «Я» є вже більш-менш сталим особистісним новоутворенням дитини 5-6 років [7]. Образ «Я» визначається науковцями як сукупність уявлень дитини про себе; результат процесу самосвідомості, форма, в якій самосвідомість відкри-

вається особистості; це система настановлень, спрямованих на самого себе; суб'єктивне уявлення про себе, бачення самого себе [6]. Д. Фельдштейн зазначає, що процес формування свого «Я» породжує високу потребу у самовираженні, в апробації своїх можливостей. Дитина намагається проявити себе, виділити своє «Я», протиставити себе іншим, виразити особисту позицію по відношенню до інших людей, отримавши від них визнання її самостійності, зайнявши при цьому активне місце в різноманітних соціальних відношеннях, де її «Я» виступає на рівні з іншими, що забезпечує розвиток у дитини нового рівня самопізнання себе в суспільстві, соціально відповідального самовизначення, тобто в даному випадку можна говорити про прояви дитячого світобачення [9, с. 145].

О. Кононко зазначає, що образ оточуючого світу дошкільника формується на основі певних емоційних переживань, пізнавальних вражень, художніх образів, уявлень, утворюючи картину світу особистості дитини. Формування картини світу є важливою умовою гармонійного входження зростаючої особистості у складний широкий довколишній світ. Картина світу є своєрідним результатом пізнання дитини внаслідок якого у свідомості дошкільника утворюється певна модель устрою оточуючого світу. Дитяча картина світу є сукупністю уявлень зростаючої особистості (про світ природи, рукотворний світ, оточуючих людей, себе та своє місце в житті), які регулюють поведінку і діяльність типовим для її культури чином. У формуванні елементарної цілісної картини світу у дітей дошкільного віку на передній план висуваються завдання його сприйняття, пізнання та відображення у різних видах і продуктах діяльності. Сучасна картина світу окреслює поле пізнання і діяльності зростаючої особистості, яке постійно розширюється, ускладнюється, урізноманітнюється [12]. Л. Шелестова розглядає картину світу як продукт індивідуальної свідомості, у формуванні якого беруть участь всі механізми психічної діяльності людини — від сприймань та почуттів і закінчуючи вищими формами мислення і самосвідомістю людини. Процес вибудовування індивідуальної картини світу є не просто відображенням характеристик реальності, а побудовою її моделі, що фіксує найважливіше на думку суб'єкта. Серед основних функцій індивідуальної картини світу науковець виділяє: пізнавальну (осмислення реальності); орієнтувальну; адаптивну; породжувальну [13].

На думку О. Кононко, на основі цілісної картини світу формується світобачення дитини, яке відображає внутрішній погляд дитини на світ у його цілісності, різноманітності, взаємозв'язках і взаємозалежностях; усвідомлення значення світу у своєму житті; здатність поба-

чити в ньому головне, відчутти, роздивитися, відкрити для себе всі його основні «сюжети», збагатити свої життєві уявлення, враження, досвід; зрозуміти смисл і цінність світу, значення самого себе для оточуючих людей, щоб правильно в ньому орієнтуватися, конструктивно вирішити проблеми, «не заблукати в житті» [12, с.16]. Оптимістичне світобачення важливий показник життєвої компетентності дитини, її життєздатності, спроможності орієнтуватися у життєвих реаліях та допомагати собі розв'язувати проблеми. Дитяче світобачення завжди насичене переживаннями, ставленнями. Воно може свідчити про гармонію дошкільника зі світом чи розлад із ним задоволеність чи незадоволеність своїм життям [3].

Висновки. Таким чином, становлення дитячого світобачення є складний та систематизований процес пізнання та перетворення у свідомості дитини процесів та явищ довколишньої дійсності. На основі світобачення дитина починає формувати власне ставлення до оточуючого світу (людей, природи, космосу) та визначати своє місце в ньому. Перспективами подальших досліджень є теоретичне вивчення впливу дитячої літератури на формування світобачення дітей дошкільного віку, визначення структурних компонентів, критеріїв та показників з метою діагностування рівнів сформованості світобачення у дітей 5-6 років.

Список використаних джерел

1. Громова Н.М. Образ світу і ментальність особистості у соціокультурному просторі [Електронний ресурс] // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка, випуск 1. 2008. – Режим доступу до ресурсу: http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/articles/2008/08_01gnmosm.pdf.
2. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; головний редактор В. Г. Кремень. К. : ЮрінкомІнтер, 2008. 1040 с.
3. Кононко О.Л. Теоретичні проблеми формування у дітей шостого-сьомого років життя цілісного світобачення // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. праць. - Інститут проблем виховання НАПН України, 2010. № 14 (I). С. 162-174.
4. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. М.: Издательство Московского университета, 1972. 574 с.
5. Обухова Л. Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. М., Тривола, 1995. 350 с.
6. Сущинська Т. Особливості образу "Я" дітей дошкільного віку // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. :Філософія, педагогіка, психологія. 2013. Вип. 28. С. 162-168.

7. Русевич В.В. Педагогические условия формирования образа мира у детей 5-7 лет: дис. ... кандидата педагогических наук : 13.00.01; [Место защиты: Волгогр. гос. пед. ун-т]. Волгоград, 2009. 210 с.

8. Смирнова Е. О. Детская психология: учебник для вузов. 3-е изд., перераб. СПб. : Питер, 2009. 304 с.

9. Фельдштейн Д.И. Психология развития личности в онтогенезе: Науч.-исслед. ин-т общей и пед. психологии АПН СССР. М.: Педагогика, 1989. 208 с.

10. Кремень В.Г., Рибалка В.К. Філософія[Текст] :підручник / ред. М.І.Горлач. Х. :Консум, 2000. 672 с.

11. Надольний І.Ф. Філософія: Навчальний посібник / І.Ф.Надольний, В.Андрущенко, І.В.Бойченко та ін.; За ред. І.Ф.Надольного. К.: Вікар, 2000. 624 с.

12. Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. К. : «Імекс-ЛТД». 260с.

13. Шелестова, Л. В. Дидактичні засади формування картини світу у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку [Текст]:дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.09 – теорія навчання /Шелестова Людмила Володимирівна; Інститут обдарованої дитини НАПН України ; наук. консультант О. Л. Кононко. Київ, 2017. 535 с.

14. Яценко Ю. В. Світобачення митця чи філософія творчості: модерний феномен Емми Андієвської[Електронний ресурс] // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. 2013. № 22(2). - С. 295-303.

The article is devoted to the problem of the formation a five-six year old child's worldview. The relevance of this problem is substantiated and the essence of the "worldview" as a component of the multilevel structure of the worldview is determined. It examines the worldview of a preschool child as a personal phenomenon through the prism of forming a worldview and a picture of the child's world. The preconditions of the formation the preschooler's worldview are determined.

Key words: worldview, self-consciousness, image of the world, picture of the world, worldview.

Т.Л. Опалюк,

кандидат педагогічних наук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

ДИДАКТИКО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті відображені результати досліджень проблеми концептуальних, теоретичних підходів до розробки дидактико-методичного забезпечення формування соціальної рефлексії майбутнього вчителя, вивчаючи можливості спеціального курсу з розвитку соціальної рефлексії та дотичних до проблематики гуманітарних дисциплін, визначених програмою його професійної підготовки.

Ключові слова: *соціальна рефлексія, компетентнісна освіта, дидактико-методичне забезпечення, навчально-методичні кейси.*

Актуальність проблеми обумовлюється необхідністю визначення адекватного процесуального супроводу, відповідного дидактико-методичного забезпечення формування соціальної рефлексії майбутнього вчителя у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, які були би орієнтовані на цілі означеного аспекту навчальної діяльності студентів, його прогнозований результат, а також особливості визначеної змістової основи. Процес формування та розвитку соціальної рефлексії майбутнього вчителя складний і поліфункціональний, він базується на комплексному осмисленні системи його професійної підготовки, виявленні умов ефективності процесу, визначенні алгоритмів діяльності та її дидактико-методичного забезпечення. Закономірно, що відповідною точкою формування навчально-методичного комплексу є структура соціальної компетентності педагога, зокрема, такого її сегмента як соціальна рефлексія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами формування соціальної компетентності майбутнього вчителя у комплексі методів, прийомів, методик, технологій організації діяльності займалися такі науковці як М.Докторович, О. Дубасенюк, А.Капська, О.Малихін, М. Євтух, І. Зязюн, О. Пометун, О. Савченко, С. Якименко та ін.

Метою статті є з'ясування особливостей дидактико-методичного забезпечення формування соціальної рефлексії майбутнього вчителя у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у комплексі його складових та пріоритетних напрямків оптимізації.

Виклад основного матеріалу. Закономірно, що концепція формування дидактико-методичного комплексу розвитку соціальної рефлексії у контексті загальної соціальної компетентності має бути орієнтована як на статичний ракурс дослідження (ознаки, характеристики), так і динамічний (етапи розвитку).

Формуючи комплекс дидактико-методичного забезпечення розвитку соціальної рефлексії студента, виходимо з наступних позицій:

1. Формування соціальної рефлексії майбутнього вчителя відбувається в ситуації запровадження компетентнісної моделі освіти, орієнтованої на формування спеціаліста мобільного, конкурентоздатного, який може оперативнo реагувати на професійні, соціальні ситуації, що постійно змінюються, і пов'язана з комплексом трансформаційних процесів, які відбуваються у різних сферах соціально-економічного, соціокультурного просторів. Тому апіорі основу має складати модель освіти з відповідним дидактико методичним забезпеченням, альтернативна інформаційно-репродуктивній.

2. Соціально-рефлексійна компетентність є метапредметною і передбачає інтеграційні процеси як на рівні міждисциплінарних зв'язків в рамках гуманітарного циклу, що мають високий потенціал її розвитку, так і на рівні розвитку позиції студента як суб'єкта розвитку здатності до соціальної рефлексії в рамках організованого професійного навчання та самоосвітньої діяльності.

3. Соціальна рефлексія, як і соціально-педагогічна компетентність майбутнього вчителя, формується на основі «Я-концепції», відповідно – за індивідуальною траєкторією. Тобто суб'єктом формування соціально-рефлексійної компетентності може виступати лише сам студент і ефективність процесу буде безпосередньо залежати від того, наскільки він розуміє сутність процесу, його головні теоретико-методичні засади, а також наскільки спроможний об'єктивно діагностувати в собі рівень проявів його характеристик, які безпосередньо та опосередковано вказують на рівень сформованості якостей, пов'язаних з інтеграційною – соціально-педагогічною компетентністю.

4) Формування соціальної рефлексії на компетентнісній основі диктує необхідність переходу функцій управління означеним процесом з боку викладача на самоуправління, що реалізується студентом як суб'єктом навчальної діяльності, професійно-педагогічного становлення на основі самореалізації власного потенціалу, враховуючи стартові можливості кожного наступного етапу розвитку.

5) Проблематичність процесу полягає у складній архітектурі змістової організації соціальної рефлексії, відповідно, багатогранності сфери його застосування, яка виходить за межі освітньої, професійної

діяльності і набуває ознак особистісної якості, що визначає можливість орієнтуватися у соціальному, власному життєвому просторі, і що саме головне – стати суб'єктом його творення, оптимізації за визначеними критеріями якості.

За О. Малихіним, умовами, що підтримують реалізацію інноваційних освітніх технологій, є: 1) формування в студентів навичок аналізу навчальної інформації; 2) формування навичок самоврядування процесу навчання; 3) формування мотивів діяльності; 4) організація процесу навчання на основі його структурування [1, с. 134-135].

Висновки та перспективи подальших досліджень. В оптимальному варіанті формування соціальної, соціально-рефлексійної компетентності студента позиціонується як інтерактивна діяльність викладача та студента, що реалізується у різних формах організації навчальної діяльності.

Тим більше, важливо зауважити, що рівень соціально-рефлексійної компетентності викладача є детермінантною ознакою його здатності до формування якісних, продуктивних дидактико-методичних умов, сприятливих для формування цієї компетентності у студента – майбутнього вчителя. А це означає, що всі навчально-методичні матеріали для викладача можуть бути біфункціональними: спрямованими на власний саморозвиток та професійні потреби у зазначеному контексті.

Отож, інтегрально критерії якості комплексу можуть бути конкретизовані через наступні показники (як результати його опрацювання): усвідомлення студентом потреби у розвитку соціальної рефлексії як чинника професійного саморозвитку, формування власного соціального, життєвого простору; розуміння сутності та динаміки розвитку соціальної рефлексії як засобу соціальної самореалізації; здатність до самовизначення у соціальному, життєвому просторі, формування взаємовідносин з іншими людьми (у тому числі дітьми) на основі результатів соціальної рефлексії; володіння методами розвитку соціальної рефлексії; здатність до стратегічного та тактичного програмування ефективної діяльності з професійного, соціального саморозвитку на основі результатів соціальної рефлексії.

Список використаних джерел:

1. Малихін О. В. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник / О. В.Малихін, І. Г.Павленко, О. О.Лаврентьева, Г. І.Матукова. Кривий Ріг : КДПУ, 2010. 270 с.,
2. Соціальна компетентність вчителя як складова професійно-педагогічної компетентності //Соціалізація особистості: Збірник нау-

кових праць. За заг. ред. проф. А.Й.Капської. Том XVIII. К.: Логос. 2002. С.70-76.

3. Опалюк Т. Л. Активно використовувані форми організації навчальної діяльності у педагогічних університетах у процесі формування соціальної рефлексії майбутнього вчителя // Інтернаука. 2017. № 17(21). С. 56-59.

4. Opalyuk T.L. The genesis of identification and development of the problem of formation of the social competence of the future teacher // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2017. V. (60), issue 135. P. 34–38.

5. Opalyuk T.L. Personality of the student of the pedagogical university as a subject of the process of the intended formation of the social reflexion of the future teacher // European Applied Sciences. 2017. № 4. С. 43–45.

The article presents the results of the research of the problem of conceptual and theoretical approaches to the development of didactic and methodological support for the formation of the social reflection of a future teacher by studying the possibilities of a special course on the development of social reflection and the humanitarian disciplines that are related to it which are determined by the program of the professional training.

Keywords: social reflection, competent education, didactic and methodological support, educational and methodological cases.

О.О. Силка, аспірантка
факультету психології та соціології
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ЕВОЛЮЦІЯ ВЧЕННЯ ПРО НАРЦИСИЗМ У ПРАЦЯХ ЗАРУБІЖНИХ ПСИХОЛОГІВ

У статті проаналізовано окремі підходи щодо розуміння нарцисизму, запропоновані психологами-класиками минулого та сьогодення. Розглянуто еволюцію теорій згаданого феномену з кінця XIX до початку XXI століття. Дано характеристику оцінки вченими явища нарцисизму.

Ключові слова: особистість, нарцисизм, самооцінка, лібідо.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Дослідження особистістю навколишньої дійсності тривалий та клопіткий процес, результатом якого є сформована картина світу та усвідомлення власної ніші у ній. Безумовно, тут мають місце поняття самооцінки, самоствавлення, самозначущості. Проте не у всіх особистостей згадані поняття справді відображають істинну сутність людини, тому можемо зустріти людей із надмірно нівельованим уявленням про себе, або, навпаки, – людей із манією величчя. Останній вид ставлення до власного «Я» пов'язаний із дефініцією «нарцисизм», яка ось уже друге століття поспіль спонукає до нових дослідницьких пошуків теоретиків та практиків психології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Першими науковими розвідками у сфері проблеми нарцисизму завдячуємо німецькому психіатру та психологу кінця XIX – початку XX століття, Паулу Некке, який увів поняття «нарцисизм». Подальші ґрунтовні дослідження здійснював «батько психоаналізу», Зігмунд Фройд, який розвинув теорію П. Некке у руслі власного психоаналітичного вчення. Продовжили розробку проблематики, проте відішли від пансексуалізму австрійці Гайнц Когут та Отто Кернберг, запропонувавши схожі, проте не без певних відмінностей, теорії нарцисизму.

Мета дослідження – дослідити еволюцію підходів до розуміння проблеми нарцисизму зарубіжними ученими-психологами.

Завдання дослідження:

- окреслити окремі підходи до тлумачення феномену нарцисизму;
- з'ясувати характерні риси нарцисизму у запропонованих психологічних теоріях;

– охарактеризувати вплив феномену нарцисизму на особистість.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перші дослідження проблеми нарцисизму здійснювались П. Некке у межах психіатрії у роботі із психічно нездоровими пацієнтами. На думку вченого, нарцисизму – не що інше, як «найтяжча форма автоеротизму», що виявляється у формі сильного еротичного збудження індивіда при спогляданні на власне тіло [1; 2].

Вчення П. Некке було розвинене З. Фройдом, який пов'язує нарцисизм із поняттям «лібідо». Засновник психоаналізу прийшов до висновку, що фіксація сексуальної енергії може бути спрямована як на інший об'єкт, тоді ми вживаємо термін «об'єкт-лібідо», так і на самого себе, у такому випадку вчений пропонує використовувати поняття «Я-лібідо». При цьому стан «Я-лібідо» для людини є первинним, адже, усі діти, як вважав З. Фройд, є самозакоханими та нарцисистичними. І лише згодом, у процесі дорослішання «Я-лібідо» розчеплюється та зміщується на інший об'єкт зовнішнього світу, даючи змогу особистості полюбити когось іншого, окрім себе. За З. Фройдом залежно від фіксації лібідо, любити можна:

I. За нарцисистичним типом: а) самого себе; б) того, ким був раніше; в) того, ким хотів би бути; г) персону, яка була частиною тебе.

II. За опорним типом: а) жінку, що тебе вигодувала; б) чоловіка-захисника [2; 3, с.181-182].

Учений дотримувався твердження про неможливість диференціації усіх людей за критерієм «любити за нарцисистичним типом» чи за «опорним типом». Він віддавав перевагу ідеї, що для кожного відкритий як один шлях, так і інший. Варто також згадати і про дві характерні риси нарцисизму, виокремлені З. Фройдом у роботі із пацієнтами із парафренією, – марення ідеї величчя та втрата інтересу до зовнішнього світу [3].

Цікавість до проблеми нарцисизму не обмежилась науковими теоріями П. Некке та З. Фрейда, а відтак варто звернутись до вчення австрійських психоаналітиків Гайнца Когута та Отто Кернберга. Точками дотику їх концепцій є те, що вони розглядали нарцисизм як дефект розвитку здорового «Я», вважали, що дана проблема виникає ще у ранньому дитинстві та криється у системі взаємостосунків «батьки-діти» [4]. Проте у теоріях згаданих науковців були певні розбіжності.

Так, з точки зору Г. Когута дитина як особистість розвивається та стає зрілою завдяки системі стосунків із значущими для неї людьми, в першу чергу, з матір'ю. Таким чином дитина одержує схвалення, ідентифікує себе із ідеалами, яких намагається наслідувати. При цьому завдання батьків, по-перше, забезпечити рефлексію, віддзеркалення

поведінки нащадка для реалістичнішого прийняття себе та, по-друге, притуплювати власні негативні риси, даючи лише ідеальний, проте реалістичний образ для наслідування. Проте, якщо дорослі не здатні забезпечити ці дві умови, розвиток дитини зупиняється, хоча мав би продовжуватись. Тобто, нарцисизм у такому трактуванні – своєрідна зупинка розвитку, внаслідок якої маленька особистість з однієї сторони не може сприймати себе реально, а з іншої, – не одержуючи належних шаблонів поведінки, сліпо ідеалізує інших, таким чином підтримуючи через асоціацію власну самооцінку [4].

Щодо теорії одного із найвідоміших психоаналітиків сучасності О. Кернберга, то він розглядав нарцисизм, в першу чергу, як захисний механізм, породжений холодними, беземпатичними стосунками дітей із батьками. При цьому наявність нарцисизму у дорослих не відкидалась. За умов афективної депривації та байдужості зі сторони значущих людей дитина стає «емоційно голодною», гостро реагуючи на відсутність належної уваги до себе. Так, маленька особистість закривається від інших, намагаючись віднайти захист у самому собі. Звідси і походить гіперболізоване відчуття власного «Я». Відтак, на думку О. Кернберга, нарциси ззовні самодостатні та незалежні, проте всередині вразливі і постійно ставлять під сумнів значущість власного «Я» [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, дослідження природи нарцисизму розпочалось у кінці XIX століття П. Некке. Учений отожднював його із поняттям автоеротизму. Такої ж думки дотримувався і З. Фройд, знайшовши йому місце у своїй концепції про лібідо. Тож, можемо стверджувати, що для ранніх наукових розвідок нарцисизму характерним було його трактування через сексуальність, при цьому причинами виникнення, на думку вчених, були внутрішньособистісні, інтимальні фактори.

Ближче до середини XX століття людину перестали розглядати, як таку, що існує виключно за рахунок інстинктів, відтак підхід до нарцисизму дещо змінив траєкторію. Тепер його розглядають через призму стосунків «батьки-діти» та розуміють як наслідок збою у розвитку особистості чи захисний механізм. Таким чином проблему формування нарцисизму шукають поза особистістю, у системі її зв'язків із значущими людьми.

Проте, з якого б ракурсу науковці не намагались вивчати явище нарцисизму, вони все ж сходяться а думці, що згаданий феномен не повинен бути присутній у психологічно здоровій людини. Адже, особистість із завищеною самооцінкою, манією величі не здатна побудувати гармонійних стосунків та самоактуалізуватись у цьому світі.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у емпіричному дослідженні зазначеної проблеми.

Список використаних джерел:

1. Плавинская Ю. Б. Пауль Нэкке (1851-1913): забытые имена мировой психологии. *Мир педагогики и психологии*. Август, 2018. №8 (25). URL: <http://scipress.ru/pedagogy/articles/paul-nekke-1851-1913-zabytye-imena-mirovoj-psikhologii.html> (дата звернення: 03.03.2019).
2. Фрейд З. Введение в психоанализ / пер. с нем. Г.В. Барышниковой. Харьков : Книжный Клуб «Клуб Семейного Досуга»; Белгород : ООО «Книжный Клуб “Клуб Семейного Досуга”», 2012. 480 с.
3. Фрейд З. Тайнство девственности / пер. с нем. Я. М. Когана, под ред. И. Д. Ермакова, А. В. Вяхирева, И. Е. Полякова, М. В. Вульфа, О.Б. Фельцмана ; вступ. ст. С. Цвейга, пер. с нем. С. И. Барнштейна. Харьков : Книжный Клуб «Клуб Семейного Досуга»; Белгород : ООО «Книжный Клуб “Клуб Семейного Досуга”», 2015. 432 с.
4. Rhodewalt F. Narcissism. URL: <https://www.britannica.com/science/narcissism> (дата звернення: 03.03.2019).

The article analyzes some approaches to understanding narcissism, proposed by psychologists-classics of the past and present. The evolution of the theories of the mentioned phenomenon from the end of the 19th and the beginning of the XXI century is considered. The characteristic of valuation by scientists of a phenomenon of narcissism is given.

Key words: *person, narcissism, self-esteem, libido.*

РОЗДІЛ IV. ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ ТА СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 372.5.016:53

Р.М. Білик,

кандидат педагогічних наук;

Р.В. Кохан, магістрант

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієка

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ФІЗИКО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті розглядається компетентнісний підхід до навчання і підготовки учнів технологічного профілю. Розкриваються професійні компетенції майбутнього педагога на прикладах компетентісно-світоглядних пізнавальних завдань.

Ключові слова: технології, компетенції, еталони, пізнавальні завдання.

В умовах розвитку сучасного суспільства важливо, щоб перехід на європейські стандарти спонукав вітчизняну освіту нарощувати свій потенціал відносно забезпечення якісної професійної підготовки фахівців (за рахунок ефективного управління цим процесом) і збагачував вже наявні пріоритети. За таких умов головним результатом досліджень стало теоретичне обґрунтування і технологічна інтерпретація концепції цілеспрямованого управління якістю підготовки майбутніх фахівців з акцентом на особистісно-орієнтоване навчання і ступеневу освіту [2]. Результати наших досліджень пройшли широку апробацію в ході міжнародних, всеукраїнських, регіональних і міжвузівських конференцій, вони впроваджені в навчальний процес середніх і вищих навчальних закладів.

Та все ж необхідно визнати, що сьогодні ще мало уваги приділяється аналізу можливого впливу ультра - нових наукових досягнень і технологічних винаходів на течію світових соціальних процесів, освіту і науку, врешті-решт на основи побудови антропосфери і щоденне буття людини. За таких умов майбутні педагоги будуть приречені на "відставання" від потреб часу за рівнями смислової і професійної обізнаності. На жаль, запроваджений у нас перехід на стандарти середньої і вищої освіти не вирішує сповна вказане протиріччя і навіть його посилює, в результаті відсутності стандартизації освітнього середовища.

Дослідження аналогічного характеру ні в Україні, ні на світовому рівні не виконувалися.

В цілому ж маємо можливість окреслити основні передумови формування професійних компетенцій майбутнього педагога, а саме:

- його залучення до активної навчально-пізнавальної діяльності, таким чином, щоб "теоретик" більше практикував, а "емпірик" більше теоретизував [1];
- дієвий рівень обізнаності фахівця формується тільки через належне навіювання стосунків до об'єкту пізнання;
- принцип динамічного балансу раціонально логічного і чуттєво емоційного сприйняття та засвоєння знань, котрі лежать в основі навчання та сприяє формуванню у студентів належних професійних якостей і власного педагогічного кредо [2];
- розвиток творчих здібностей учнів як основне завдання навчального процесу яке полягає в тому, щоб навчити майбутніх педагогів застосовувати теоретичні положення, що вивчаються, для аналізу і пояснення реальних об'єктів і явищ, для вирішення практичних завдань, з якими вони зустрічаються, тобто навчити їх використовувати теорію як метод пізнання для аналізу реальних явищ і розв'язку практичних завдань. Саме у цьому і полягає здійснення зв'язку теорії з практикою.

Коли ми говоримо про такий зв'язок, то маємо на увазі зв'язок з усіма елементами як фізики так і трудового навчання, а саме з технічними, технологічними знаннями, працею, тобто навчальною діяльністю учня, предметом і знаряддями праці, стосунками людей в процесі праці [3].

Велике значення у вирішенні цієї важливої задачі – розвитку творчих здібностей майбутніх вчителів технологій належить зв'язку теорії навчання і педагогічної діяльності з вивченням основ наук. Коли ми говоримо про такі зв'язки, то маємо на увазі зв'язок з усіма елементами як фізики так і трудового навчання, а саме з технічними, технологічними знаннями, тобто з цілеспрямованою діяльністю студента, предметом та знаряддям праці, взаємовідношенням у процесі праці.

Трудова підготовка майбутніх вчителів технологій направлена на здобуття ними теоретичних знань практичних вмінь і навиків на основі широкого використання трудового та життєвого досвіду. Як показує нам досвід, цілеспрямовані знання здобуті в процесі вивчення основ наук допомагають майбутнім педагогам розвивати розрахунково-конструкторські здібності, вміння виділяти та розуміти наукові принципи машин та механізмів, виховують в них потребу аналізувати процес виготовлення виробів, та підштовхують їх до пошуку удоскона-

лення технологічного процесу, виявляти творчість – тобто дають можливість взяти участь в раціоналізаторській та дослідницькій діяльності.

Процес доведення правильності теоретичних положень шляхом застосування їх в галузі техніки та технології перетворює ці положення в істинні знання, які точно відображають закономірності природи. Крім того хотілося би також відмітити, ще й той факт, що студенти в процесі своєї трудової діяльності в шкільних майстернях на основі здобутих спостережень аналізують та пояснюють процес виготовлення, визначають природничі наукові основи та закономірності.

Як вже нами зазначалося раніше[1], пізнавальна задача існує у вигляді системи взаємопов'язаних понять і категорій, в основі яких відображається наше усвідомлення про сутність даного предмета або явища об'єктивної дійсності. Перш, ніж стати здобутками майбутнього вчителя, певне явище відображається за допомогою системи взаємопов'язаних понять і категорій в свідомості, що може бути зафіксовано, скажімо, за допомогою навчального тексту. При цьому, навчальний текст, будучи елементом пізнавального завдання, немов би оживає під час читання його викладачем. Це надає йому властивості пізнавального завдання з усіма наслідками. Іншими словами, читаючи умову або повний текст пізнавального завдання, викладач подумки утримує у своїй свідомості ту систему взаємозв'язаних понять, за допомогою яких це завдання може функціонувати в реальній навчальній ситуації.

Звичайно ж, викладач, утримуючи в полі своєї свідомості конкретне пізнавальне завдання, повинен вміти виділити головні елементи в ньому, визначити місце другорядних понять та з'ясувати їх поєднання. Більше того, він повинен вміти визначити систему не лише в самих поняттях, що складають пізнавальне завдання, але і в тих властивостях, відношеннях та ознаках, які за допомогою цих понять відкриті у об'єктивному світі і відображені в суспільній свідомості. Однак, подібна систематизованість і усвідомленість, є повною мірою синонімами відносно даних понять.

Процес засвоєння ж пізнавального завдання студентами передусім передбачає що подібний "порядок в речах" повинен знайти своє відображення і в його свідомості, повинен якимось укластися в систему знань і уявлень, які він має в своєму активі. Це і є перша ознака функціонування пізнавального завдання в навчальній діяльності, яку будемо далі називати *«усвідомленістю»*.

Усвідомленість знань в межах даного пізнавального завдання характеризує актуальний стан його функціонування, відображає те, як на сьогодні, в даній навчальній ситуації, безпосередньо в процесі засво-

ення пізнавальної задачі студенти її усвідомлюють і розуміють у відповідності з нормативним змістом цієї задачі в суспільній свідомості.

Другою найважливішою характеристикою пізнавального завдання виступає упередженість учня до його змісту і форми. Упередженість характеризує те, наскільки знання, що становлять зміст пізнавального завдання, мають для майбутніх педагогів особистий зміст, як вони входять в його потреби, мотиви і цілі, наскільки і як вони пов'язані з його майбутнім.

Не лише, знання у своїй понятійній формі, але і будь-який фізичний подразник ніколи не викличе реакції у людини, якщо сама людина до цього сигналу абсолютно байдужа. І навпаки, чим в більшій мірі зміст деякої дії співпадає з перспективами людини, з її намірами та інтересами, тим більшою буде відповідь її психофізіологічної системи на цю дію, та до більш глибоких і ширших за своєю різноманітністю роздумів воно призводить. Адже кожне слово своїм значенням, кожне судження своїм сенсом і пізнавальне завдання в цілому своїм змістом впливають на емоційний стан студента, викликаючи до себе ту або іншу міру його пристрасті, його бажання кінець кінцем, засвоювати це пізнавальне завдання.

На основі того безперечного факту, що без справжнього спонукання до будь-якої діяльності, у тому числі навчальної, результати її нікчемні, ми неминуче приходимо до потреби глибокого аналізу процесу засвоєння навчального матеріалу за параметром «пристрасність».

Утворення стереотипу тісно пов'язане з явищем згорнутості коли мотиви зрушуються на меті, а цілі перетворюються на умови. Процес, що визначається умовами переходить в область неусвідомлюваного протікання. Згортання навчального матеріалу при виробленні стереотипу проявляється в перетворенні діяльності в дії, які згодом зводяться до рівня автоматизованих операцій.

У практиці набуття індивідуального досвіду, таке перетворення знань має велике значення, оскільки при цьому забезпечується автоматизоване виконання на рівні операцій раніше складних інтелектуальних і моторних дій, що вимагали великої напруги розумових і фізичних сил. Переведені тепер в неусвідомлювану область, ці операції виконуються швидко, легко і точно, що забезпечує народження і розвиток нових дій. У цьому велике значення врахування даного третього параметра пізнавального завдання згорнутості (стереотипність).

Міра стереотипності або згорнутості пізнавального завдання залежить передусім, від кількості повторень однотипного її функціонування, тобто вона безпосередньо виходить із застосування змісту пізнавального завдання у минулому.

Величезне значення приведених якостей навчального матеріалу полягає в тому, що абсолютна відсутність одного з них в навчальній ситуації робить процес навчання неможливим. Дійсно, не усвідомлення хоча б окремих тверджень або понять, за допомогою яких виражена суть явища, що вивчається в пізнавальному завданні, не дозволить засвоєні таким чином знання хоч би як-небудь застосувати.

Абсолютна безпристрасність людини до знань, що засвоюються робить його інформаційні канали закритими до сприйняття сигналів. Хоч би елементарно не мотивована до дій людина діяти не буде. Тому всемогутня і багата людська практика дає нам приклади протікання навчального процесу, коли рух по усіх названих параметрах має мету. Іншими словами, організований будь-якими відомими шляхами навчальний процес забезпечує засвоєння навчального матеріалу з тією чи іншою мірою усвідомленості, пристрасності і стереотипності.

Список використаних джерел:

1. Атаманчук П.С., Самойленко П.И. Дидактика физики (основные аспекты): Монография. – М.: Московский государственный университет технологий и управления, РИО, 2006. – 245 с.

2. Атаманчук П.С. Управління процесом навчально-пізнавальної діяльності. – Кам'янець-Подільський: К-ПДП, 1997. – 136 с.

3. Білик Р. М. Теоретические основы управления процессами становления будущего специалиста / П.С. Атаманчук, В.П. Атаманчук, Р.М. Білик, В.В. Мендерецький, О.П. Панчук, М.С. Трипалюк // Sciences of Europe: вип. 15, у 2-ох т. – Т. 2. – С. 55-69. – Режим доступу: www.european-science.org.

In this article the competent going near teaching and preparations of student is examined technological type. The professional open up competenses of future teacher on the examples of cognitive tasks.

Key words: *technologies, competenses, standards, cognitive task.*

Долгіх А.О.,
Дніпровський національний університет ім. О. Гончара;
Байбуз О.Г.,
доктор технічних наук, професор
Дніпровський національний університет ім. О. Гончара

РОЗРОБКА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ЧАСОВИХ РЯДІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ ГРУПОВОГО УРАХУВАННЯ АРГУМЕНТІВ

Стаття присвячена питанню застосування методу групового урахування аргументів (МГУА) у прогнозуванні часових рядів. У роботі надано опис архітектури нейронних мереж типу МГУА й ПМГУА (переглянуті нейронні мережі типу МГУА). Наведено алгоритм прогнозування часових рядів з їх використанням. Представлені результати роботи реалізованих процедур прогнозування на фінансових часових рядах.

Ключові слова: прогнозування, часові ряди, МГУА, адаптивні моделі

Постановка проблеми. Прогнозування часових рядів є актуальною задачею сьогодення. Кількість моделей та методів прогнозування постійно збільшується: дослідниками розробляються нові підходи та вдосконалюються вже існуючі. Незважаючи на це, немає єдиної моделі, яка б показувала однаково якісні результати на різних за природою та складністю рядах динаміки. Тому важливим стає питання пошуку оптимальної моделі прогнозування для конкретного часового ряду. Ця задача є складною та потребує суттєвих математичних обчислень. Тому авторами було вирішено розробити програмний комплекс, який би містив реалізацію багатьох відомих на сьогоднішній день методів прогнозування часових рядів та автоматично знаходив би оптимальну за допомогою багатокритеріальної процедури, яка дозволяє оцінити якість моделі за значенням похибок прогнозу, складністю обчислень та аналізу залишків побудованих моделей.

Аналіз останніх досліджень. Як зазначено у роботі [1], у зв'язку із великою кількістю моделей прогнозування, дослідниками було запропоновано класифікацію моделей прогнозування на моделі предметної області та моделі часових рядів. Моделі предметної області для побудови прогнозів використовують певні фізичні або математичні закони. Наприклад, модель, яка робить прогноз щодо погоди, містить рівняння динаміки рідин і термодинаміки. На відміну від них, моделі часових рядів є універсальними для різних предметних областей. Це математичні моделі, які прагнуть знайти залежність майбутнього значення від

минулого всередині самого процесу і, використовуючи цю залежність, обчислити прогноз. До них відносять регресійні та авторегресійні моделі, МГУА, моделі експоненціального згладжування, нейронні мережі, ланцюги Маркова, моделі нечіткої логіки, тощо. Сьогодні більш перспективним напрямком досліджень вважають прогнозування часових рядів з використанням моделей часових рядів.

Серед регресійних методів особливе місце займає метод групового урахування аргументів (МГУА). Алгоритми МГУА вперше були запропоновані академіком НАНУ Олексієм Григоровичем Івахненком у 1966 році для породження і вибору регресійних моделей оптимальної складності[2]. Вони добре зарекомендували себе у розв'язку задач класифікації, кластеризації, ідентифікації об'єктів та апроксимації функцій. Тому було вирішено застосувати цей метод у прогнозуванні часових рядів та порівняти результати його роботи з іншими моделями.

Дослідницька мета. Реалізувати процедуру прогнозування часових рядів з використанням методу групового урахування аргументів (МГУА) та порівняти результати її роботи з іншими моделями часових рядів, які добре зарекомендували себе у прогнозуванні, зокрема з адаптивними моделями, що ґрунтуються на принципах експоненційного згладжування.

Основний матеріал. При використанні МГУА в прогнозуванні найчастіше використовують поліноми вигляду 1:

$$y = a + \sum_{i=1}^m b_i x_i + \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^m c_{ij} x_i x_j \quad (1)$$

де m – число змінних, a, b_i, c_{ij} – це коефіцієнти змінних у поліномі, які також називають вагами, y – це майбутні значення ряду, X_i та X_j – попарні поєднання попередніх значень ряду із затримкою (лагом) [3].

Останнього часу все більшого поширення набувають нейронні мережі типу МГУА. Алгоритми їх побудови дозволяють автоматично організовувати багат шарові нейронні мережі, що відповідають складності нелінійної системи[3].

Обов'язковим кроком перед навчанням такої нейронної мережі є розбиття набору даних на дві частини: навчальна послідовність та тестувальна у відношенні: 70 на 30, тобто перші 70% значень ряду використовують на етапі навчання мережі, а останні 30% – для оцінки якості моделей нейронів.

Для прогнозування часових рядів за допомогою МГУА будують нейронну мережу з p входами. Під час навчання на вхід нейронній мережі подають $x_{i-1}, x_{i-2}, \dots, x_{i-p}$ значення ряду, де x_i – значення рівня ряду, для якого будують прогноз на поточному кроці.

На прихованих рівнях мережі розташовані $\frac{p \cdot (p-1)}{2}$ нейронів, кожному з яких вхід подають певну комбінацію x_i та x_j . Для кожного нейрона прихованого рівня проводять навчання, під час якого знаходять його оптимальну модель, тобто найкращі значення параметрів a, b_i, c_{ij} та оптимальний вигляд функції активації.

У якості входів для нейронів, розташованих на наступних прихованих шарах мережі, використовують значення виходів нейронів попереднього рівнів. З $\frac{p \cdot (p-1)}{2}$ можливих входів обирають p таких, що показують найменше значення середньоквадратичної похибки прогнозу на тестувальному наборі.

Архітектура нейронної мережі типу МГУА з трьома шарами та чотирма входами показана на рисунку 1.

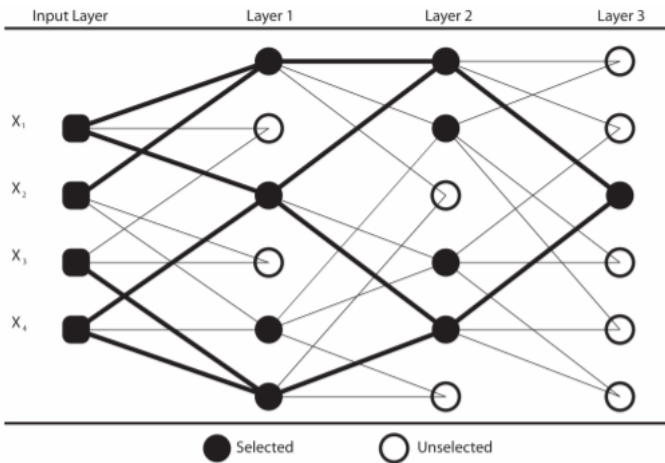

Рис 1. Архітектура нейронної мережі МГУА

На останньому шарі нейронної мережі обирають один нейрон [3], який дає найменше значення похибки прогнозу на тестувальній послідовності. Його вихідне значення використовується у якості виходу нейронної мережі.

Закінчують процес навчання мережі, коли похибка прогнозу на тестувальному наборі даних перестає зменшуватися. Після цього натреновану мережу використовують для побудови прогнозів майбутніх значень ряду.

Окрім описаних вище нейронних мереж типу МГУА використовують також так звані «переглянуті» нейронні мережі МГУА типу (ПМГУА). За допомогою архітектури нейронної мережі типу ПМГУА ми можемо оцінити не тільки ефекти комбінацій X_i та X_j на бажаний вихід мережі, а й власні ефекти кожного з входів X_i [4]. У нейронній мережі типу ПМГУА використовують два типи нейронів: перший тип – це нейрони, суматори та функції активації яких розраховують тими ж формулами, як і мережах типу МГУА; для нейронів другого типу виходи розраховують за формулою 2:

$$z_k = a + \sum_{i=1}^r b_i x_i, \quad r \leq p, \quad (2)$$

де a, b_i – коефіцієнти моделі нейрону, X_i – вхідні значення нейронів, r – кількість входів [4]. За рахунок цих нейронів кількість нейронів на внутрішніх шарах мережі збільшується до $\frac{p \cdot (p-1)}{2} + p$.

Для усіх нейронів знаходяться кращі моделі, і всі вони приймають участь у відборі входів для нейронів, розташованих на наступних шарах мережі.

Результати та висновки. Описані нейронні мережі були реалізовані у програмному продукті, що наразі розробляється авторами, та застосовані до часових рядів, які представляють собою щоденні коливання цін на акції відомих зарубіжних компаній таких, як Apple Inc. (AAPL), AAON, Inc. (AAON), AmerisourceBergen Corporation (ABC), Big Lots, Inc. (BIG), Conagra Brands, Inc. (CAG), Emergent BioSolutions Inc. (EBS), International Business Machines Corporation (IBM), El Pollo Loco Holdings, Inc. (LOCO), Pioneer Municipal High Income Trust (MHI), Office Depot, Inc. (ODP), Otonomy, Inc. (OTIC), тощо.

На досліджуваних часових послідовностях значення загальної квадратичної похибки прогнозу, SSE, та загальної абсолютної похибки, SAE, для нейронних мереж типу ПМГУА зазвичай менші за відповідні значення похибок прогнозів для мереж типу МГУА за однакової кількості входів та шарів мережі. Це викликано тим, що нейронні мережі типу ПМГУА мають складнішу архітектуру. Варто відмітити, що на більшості тестів кращі результати із кількістю входів не менше п'яти.

Окрім цього, результати роботи моделі нейронної мережі типу МГУА були порівняні із результатами роботи адаптивних моделей лінійного зростання (модель Хольта, Брауна, Тейла-Вейджа та Бокса-Дженкінса) та адаптивних моделей із сезонною компонентною (лінійна мультиплікативна, лінійна адитивна, експоненційна мультиплікативна та експоненційна адитивна моделі), попередньо натренованих на тих самих даних за допомогою генетичного алгоритму з дійсним кодуванням [5]. Результати показали, що зазвичай моделі типу МГУА показують менші SSE та SAE, однак вони використовують велику кількість параметрів : для кожного нейрону на кожному шарі потрібно знайти оптимальні значення a, b_i, c_{ij} . Тому моделі МГУА за значеннями інформаційних критеріїв якості Акаїке (AIC) та Шварца (BIC), що, окрім похибки прогнозу, враховують складність моделі, «програють» адаптивним моделям прогнозування, які використовують невелику кількість параметрів.

Перспективи подальших досліджень. Метою подальших досліджень є вдосконалення розроблення програмного комплексу з метою автоматичного підбору кращої моделі для конкретного часового ряду та побудова ансамблевого прогнозу шляхом комбінування результатів роботи декількох моделей, що найкращим чином описують досліджуваний процес.

Список використаних джерел:

1. Долгіх, А.О. Аналіз методів, моделей та програмних засобів прогнозування часових рядів. / А.О. Долгіх, О.Г. Байбуз. // Відкриті інформаційні і комп'ютерні інтегровані технології : зб. наук. пр. Національного аерокосмічного університету ім. Жуковського «ХАІ» – Харків : ХАІ, 2018. – Т. 79.
2. Malada, H.R., Ivakhnenko, A.G. Inductive Learning Algorithms for Complex Systems Modeling // CRC Press, 1994, ISBN: 0-8493-4438-7.
3. Osman Dag. GMDH: An R Package for Short Term Forecasting via GMDH-Type Neural Network Algorithms / Osman Dag, Ceylan Yozgatligil // The R Journal Vol. 8/1, Aug. 2016, ISSN 2073-4859. Режим доступу: <https://journal.r-project.org/archive/2016/RJ-2016-028/RJ-2016-028.pdf> (дата звернення: 13.03.2019)
4. Tadashi Kondo, Junji Ueno. Revised gmdh-type neural network algorithm with a feedback loop identifying sigmoid function neural network // International Journal of Innovative Computing, 2006, Volume 2, Number 5, October 2006, pp. 985-996, ISSN 1349-4198. Режим доступу: <https://pdfs.semanticscholar.org/d2c1/7540aff65173c12263f084f96831108e1ebb.pdf> (дата звернення: 13.03.2019)

5. Долгіх А.О. Знаходження оптимальних значень параметрів адаптивних моделей прогнозування часових рядів з використанням генетичного алгоритму / А.О. Долгіх, О.І. Білобородько, О.Г. Байбуз // Актуальні проблеми автоматизації та інформаційних технологій : зб. наук. пр. – Дніпро : Ліра, 2016. – Т. 20. – С. 11–22.

The article is devoted to the problem of time series forecasting with using group method of data handling (GMDH). The given work describes the GMDH and RGMDH neural networks architectures. Time series forecasting algorithm with using GMDH and RGMDH (revised GMDH) neural networks is introduced. The results of the implemented forecasting procedures work on the financial time series are presented.

Key words: forecasting, time series, GMDH, adaptive models.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. **Алексєєв Олександр Олексійович**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спорту і спортивних ігор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
2. **Байбуз Олег Григорович**, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри математичного забезпечення ЕОМ Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.
3. **Білик Роман Миколайович**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики викладання фізики та ДТОГ Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
4. **Боднар Аліна Олександрівна**, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
5. **Гакман Анна Вікторівна**, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, асистент кафедри теоретичних основ і методики фізичного виховання Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
6. **Галецька Яна Сергіївна**, аспірантка кафедри всесвітньої історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
7. **Дерев'яно Денис Вячеславович**, викладач кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.
8. **Долгіх А.О.**, Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.
9. **Дубіцька Світлана Петрівна**, викладач кафедри теоретичних основ і методики фізичного виховання Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

-
10. **Кохан Роман Віталійович**, магістрант фізико-математичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
 11. **Ляскович Роман Сергійович**, аспірант кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
 12. **Ляскович Тетяна Вікторівна**, здобувач кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
 13. **Марчук Олександр Ігорович**, аспірант кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
 14. **Мисів Володимир Миколайович**, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
 15. **Мойсєєнко Юлія Володимирівна**, аспірантка Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
 16. **Одайник Валерій Вікторович**, викладач кафедри фізичного виховання Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
 17. **Опалюк Тетяна Леонідівна**, кандидат педагогічних наук, асистент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
 18. **Петров Андрій Олександрович**, кандидат педагогічних наук, викладач кафедри спорту і спортивних ігор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
 19. **Погребняк Тамара Миколаївна**, асистент кафедри теорії і методики фізичного виховання Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

-
20. **Силка Олена Олександрівна**, аспірантка спеціальності 053 Психологія факультету психології та соціології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
 21. **Стасюк Вадим Анатолійович**, викладач кафедри спорту і спортивних ігор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
 22. **Юрчишин Юрій Володимирович**, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
 23. **Яблонська Діана Русланівна**, аспірантка кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

ЗБІРНИК
МАТЕРІАЛІВ V ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

«СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ»

Здано в набір 10.06.2019 р. Підписано до друку 24.06.2019 р.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times. Умов. друк. арк. 6,80.
Обл. вид. арк. 6,19. Папір офсетний. Тираж 100 прим.